

LAPIN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF LAPLAND

Osittainen perinnöstä luopuminen osana jäämistösuunnittelua

Perhe- ja jäämistöoikeus
Maisteritutkielma

Juulia Vuori

Kevät 2026
Lapin yliopisto

Sisällys

Lähdeluettelo	III
Kuviot	XII
Lyhenteet	XII
1. Johdanto	1
1.1 Johdatus aiheeseen	1
1.2 Tutkimuksen kohde ja tavoitteet	4
1.3 Tutkimusmenetelmä ja lähdeaineisto	5
1.4 Tutkimuksen rakenne ja rajaus	8
2. Perinnöstä luopuminen	10
2.1 Perinnöstä luopumisen yleisiä lähtökohtia	10
2.1.1 Luopujan oikeustoimikelpoisuus ja edunvalvonnan sekä avioliiton vaikutus perinnöstä luopumiseen	10
2.1.2 Kirjallisuus muotomääräyksenä	12
2.1.3 Luopumisen pätemättömyysväite ja peruuttaminen	13
2.1.4 Perintöverovelvollisuuden syntyhetki	14
2.2 Passiivinen luopuminen eli perintöoikeuden vanhentuminen	16
2.3 Ennakkoluopuminen perittävän eläessä	19
2.3.1 Ennakkoluopumisen tavat	19
2.3.2 Lakiosaperillisen vastikeoikeus	21
2.3.3 Sijaantulo-oikeus	24
2.3.4 Sitovuus velkojia kohtaan	26
2.3.5 Vaikutus perintöverovelvollisuuteen	27
2.4 Jälkiluopuminen perittävän kuoleman jälkeen	28
2.4.1 Jälkiluopumisen tavat	28
2.4.2 Perintöön ryhtyminen luopumisen esteenä	29
2.4.3 Sijaantulo-oikeus	35
2.4.4 Sitovuus velkojia kohtaan	37

3. Osittainen perinnöstä luopuminen	40
3.1 Perintösaanto	40
3.1.1 Tarkastelun lähtökohtia	40
3.1.2 Yksityisoikeudellinen tarkastelu	42
3.1.3 Vaikutukset perintöverotuksessa	46
3.1.4 Sitovuus velkojia kohtaan	50
3.1.5 Lakiosasta luopuminen osittain	51
3.1.6 Hallintaoikeuden pidättäminen lakimääräiseen perintöön	54
3.1.7 Lesken osittaisluopumismahdollisuudet	57
3.2 Testamenttisaanto	60
3.2.1 Luopuminen osasta omistusoikeutta	60
3.2.2 Osittaisluopuminen testamentintekijän lakimääräisten perillisten hyväksi	62
3.2.3 Luopuminen omistusoikeudesta ja hallintaoikeuden pidättäminen	64
4. Saantoperusteen merkitys osittaisluopumisen mahdollisuuksiin	67
4.1 Perintö- ja testamenttisaannon rajanveto	67
4.2 Henkivakuutuskorvauksen jäämistöoikeudellinen luonne ja sen vaikutus luopumisen arviointiin	71
5. Yhteenveto	75

Lähdeluettelo

Kirjallisuus

Aarnio, Aulis: Perillisen oikeusasemasta. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja B-sarja N:o 135, 1967.

Aarnio, Aulis: Kysymyksiä testamenttioikeuden alalta - Tutkimus eräistä oikeudellisen käsitteenmuodostuksen peruspiirteistä. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja, A-sarja nro 86, 1969.

Aarnio, Aulis: Havaintoja perintöosuuden luovutuksesta. Defensor Legis 1969, s. 73–112. (Aarnio 1969 DL)

Aarnio, Aulis: Perinnöstä luopuminen. Teoksessa Uusinta jäämistöoikeutta, s. 40–67. Lakimiesliiton kustannus Oy 1978.

Aarnio, Aulis: Luentoja lainopillisen tutkimuksen teoriasta, 2011.

Aarnio, Aulis; Kangas, Urpo: Testamentin tiedoksianto, moiteoikeudesta luopuminen ja testamentin hyväksyminen. Defensor Legis 1/1976, s. 434–439.

Aarnio, Aulis; Kangas, Urpo: Perhevarallisuus oikeus. Alma Talent Oy 2010.

Aarnio, Aulis; Kangas, Urpo: Suomen jäämistöoikeus I, Perintöoikeus. 6. uudistettu painos. Alma Talent Oy 2016.

Aarnio, Aulis; Kangas, Urpo: Suomen jäämistöoikeus II, Testamenttioikeus. 5. uudistettu painos. Alma Talent Oy 2015.

Aarnio, Aulis; Kangas, Urpo; Puronen, Pertti: Perunkirjoitusopas. Lakimiesliiton kustannus 1996.

Aarnio, Aulis; Kangas, Urpo; Räbinä, Timo: Perunkirjoitus ja perinnön veroseuraamukset. 10. uudistettu painos. Alma Talent Oy 2024.

Andersson, Edward: Johdatus vero-oikeuteen. 13. uudistettu painos. Alma Talent Oy 2016.

Antila, Tuomo: Edunvalvontavaltuutus. Alma Talent 2007.

Fasoulas, Elina; Manninen, Petri; Niiranen, Ville: Sijoittajan verotus ja verosuunnittelu. Alma Talent Oy 2019.

Gottberg-Talve, Eva: Takaisinsaantilainsäädännön uudistuksen perheoikeudellisista vaikutuksista. Defensor Legis 1/1991, s. 271–302.

Gottberg, Eva: Perinnöstä luopumisesta sijaantuloperillisten, vajaavaltaisen perillisen ja luopujan aviopuolison näkökulmasta. Defensor Legis 1/1992, s. 923–940. (Gottberg 1992 DL)

Gottberg, Eva: Takaisinsaantilainsäädännön uudistus ja perinnöstä luopuminen perittävän kuoltua. Lakimies 4/1994, s. 545–547. (Gottberg 1992 LM)

Helin, Markku: Edunvalvojan päätösvallan rajoista. Lakimies 6–7/2001 s. 1070–1088.

Helin, Markku: Perheoikeudellisista etuuksista luopuminen. Lakimies 7–8/2012, s. 1032–1047.

Hirvonen, Ari: Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan. Yleisen oikeustieteen julkaisuja 17, 2011.

Häyhä, Juha: Sopimusoppi ja rauenneet edellytykset. Lakimies 7–8/2004, s. 1437–1448.

Kaisto, Janne – Tepora, Jarno: Esineoikeus Eurooppalaistuvassa Suomessa. Kauppakamari 2012.

Kangas, Urpo: Lakiosa eilen, tänään ja huomenna. Defensor Legis 4/2004, s. 575–601.

Kangas, Urpo: Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet. 3. uudistettu painos. Alma Talent 2023.

Kolehmainen, Antti – Rabinä, Timo: Jäämistösuunnittelu I – Perittävän jäämistösuunnittelu. Alma Talent Oy 2020.

Kolehmainen, Antti – Rabinä, Timo: Jäämistösuunnittelu II – Lesken ja perillisten jäämistösuunnittelu. Alma Talent Oy 2021.

Korpiola, Mia: Lakiosasta luopumassa? – Oikeushistoriallinen näkökulma lakiosainstituution taustaan ja tehtäviin. Lakimies 7–8/2010, s. 1342–1360.

Könkkölä, Mikko – Linna, Tuula: Konkurssioikeus. 2. uudistettu painos. Alma Talent Oy 2020.

Letto-Vanamo, Pia: Johdatus oikeuteen ja oikeudelliseen ajatteluun. Helsingin oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja 2020.

Linna, Tuula: Ulosottokaaren pääkohdat. 2. uudistettu painos. Alma Talent Oy 2019.

Linna, Tuula; Leppänen, Tatu; Kärki, Anssi: Ulosotto-oikeus II – Ulosmittaus ja myynti. 3. uudistettu painos. Alma Talent 2023.

Lindholm, Tuomo: Perintöverokirja. Verotieto Oy 2020.

Lohi, Tapani: Oikeustapauskommentti: KKO 1997:123. Lakimies 8/1997, s. 1287–1293.

Lohi, Tapani: Lakiosan täydennys ja takaisinsaanti. Esa Kolehmainen (toim.): Business Law Forum 2005, s. 341-369. Edita Publishing Oy 2005.

Lohi, Tapani: Perintökaaren 12 luvun mukainen käyttöoikeus ja omistajan luovutusvalta. Esa Kolehmainen (toim.): Business Law Forum 1/2007, s. 199–241. Helsingin yliopiston yksityisoikeuden laitos 2007.

Lohi, Tapani: Legaatinsaajan oikeusasemasta. Talentum 2011.

Lohi, Tapani: Aviovarallisuus-oikeus. Alma Talent 2023.

Mattila, Pauli K: Varojen arvostaminen perintö- ja lahjaverotuksessa. Suomen lakimiesliiton kustannus Oy 1984.

Miettinen, Tarmo (toim.): Artikkeleita oikeustieteellisten opinnäytteiden vaatimuksista, metodista ja arvostelusta. Edilex 2016.

Mikkola, Tuulikki: Lesken asema jäämistö- ja vero-oikeudessa. 2. uudistettu painos. Alma Talent Oy 2010.

Mikkola, Tuulikki: Yhteisomistus. 2. uudistettu painos. Alma Talent Oy 2017.

Määttä, Kalle: Oikeuslähdeoppi lakien tulkinnassa – I Lähtökohtia tarkasteluun. Edilex 2024. (Määttä 2024a)

Määttä, Kalle: Oikeuslähdeoppi lakien tulkinnassa – V Sallitut oikeuslähteet. Edilex 2024. (Määttä 2024b)

Niskakangas, Heikki: Veropolitiikka. Alma Talent Oy 2011.

Niskakangas, Heikki: Perintöverotuksen yhteiskunnallisesta roolista. Nykänen, Pekka; Urpilainen, Matti (toim.): Yritys, omistaja ja verotus: juhla-julkaisu Seppo Penttilälle, s. 251–261. Edita 2014.

Norri, Matti: Testamentinsaajan perillisten sijaantulo-oikeudesta. Defensor Legis 1/1977, s. 530–543.

- Norri, Matti:* Perintö ja testamentti – Käytännön käsikirja. Talentum Media 2007.
- Onikki, Erkki:* Jäämistöoikeudellisten määräämistoimien vaikutus perintöverotukseen. Teoksessa Perintö- ja vero-oikeutta, s. 105–128. Suomen Lakimiesliiton kustannus Oy 1980.
- Ossa, Jaakko:* Hallinta- ja tuotto-oikeus verotuksessa. Verotus 4/2009, s. 366–380.
- Ossa, Jaakko:* Perinnöstä ja testamentista luopumisen verokohtelu. Defensor Legis 1/2010, s. 37–45.
- Puronen, Pertti:* Lahjaverotuksen ala. Lakimiesliiton kustannus 1990.
- Puronen, Pertti:* Keskustelua perintöverotuksen kohtalosta vaivaa kapea-alaisuus. Verotus 5/2005, s. 460–464.
- Puronen, Pertti:* Näin onnistut perintöverosuunnittelussa. Talentum 2009, Helsinki. (Puronen 2009a)
- Puronen, Pertti:* Luottamuksensuoja verotusmenettelyssä. Verotus 5/2009, s. 474–494. (Puronen 2009b)
- Puronen, Pertti:* Luopumisjärjestelyistä perintöverotuksessa. Verotus 5/2010, s. 475–486.
- Puronen, Pertti:* Perintö- ja lahjaverotus. 11. uudistettu painos. Alma Talent Oy 2015.
- Rautiala, Martti:* Uusi perintökaari pääpiireittäin. Suomen lakimiesliiton kirjasarja N:o 23. Helsinki 1986.
- Räbinä, Timo:* Henkivakuutuskorvauksesta luopuminen yksityishenkilön varallisuuden siirron ja perintöverosuunnittelun välineenä. Teoksessa In memoriam, Kari S. Tikka 1944–2006, s. 407–421. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja C-sarja nro 38, 2007.
- Räbinä, Timo:* Perinnöstä ja testamentista luopuminen perintöverotuksessa: olisiko aika muuttaa lakia? Nykänen, Pekka; Urpilainen, Matti (toim.): Yritys, omistaja ja verotus: juhlaulkaisu Seppo Penttilälle, s. 325–345. Edita 2014.
- Räbinä, Timo:* Verotusmenettely ja muutoksenhaku. Alma Talent 2022.
- Saarenpää, Ahti:* Tasajaon periaate – Tutkimus jäämistöoikeudellisen tasajaon periaatteen toteuttamisesta tuomioistuinkäytännössä. Kustannusyhtiö Juridica Ky 1980.

Saarenpää, Ahti: Perinnönyhteys ja perinnön ennakko. Defensor Legis 4/2004, s. 602–617.

Saarenpää, Ahti: Edunvalvonta, jäämistö ja jäämistösuunnittelun mahdollisuudet. Teoksessa Juhlajulkaisu Juhani Wirilander 1935–30/11–2005, s. 305–328. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja, C-sarja N:o 37, 2005.

Tikka, Kari S.: Perintövero: luopuminen vai uudistaminen edessä? Verotus 5/2005, s. 344–354.

Timonen, Pekka (toim.): KKO:n ratkaisut kommentein 1998–2022. Alma Talent Oy 2016 (päivittyvä).

Tuomisto, Jarmo: Takaisinsaanti. 4. uudistettu painos. Alma Talent Oy 2021.

Tuunainen, Pekka: Perintö, testamentti ja velka. Alma Talent Oy 2015.

Tuunainen, Pekka: Perinnöstä luopumisen pätemättömyys ja vilpittömän mielen suoja. Teoksessa Syntymästä kuolemaan, oikeudesta informaatioon. Ahti Saarenpää 60 vuotta. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja E-sarja N:o 17, 2006.

Urpilainen, Matti: Vapaaehtoinen luopuminen tasingosta ei muodosta veronalaista lahjaa - KHO 2014:135. Oikeustapauskommentti. Edilex 2015.

Välimäki, Pertti: Edunvalvontaoikeus. Alma Talent Oy 2013.

Virallislähteet

Lainvalmistelukunnan julkaisuja N:o 2/1935: Ehdotus perintö- ja testamenttilainsäädännön uudistamiseksi. (Ehdotus 1935)

Korkeimman oikeuden lausunto esitysehdotuksesta perintölaiksi 1941. (KKO 1941)

HE 1/1990 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle testamentin valvontaa koskevien säännösten kumoamisesta.

HE 102/1990 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle takaisinsaantia konkurssipesään koskevaksi lainsäädännöksi.

HE 114/1993 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle vakuutusopimuslaiksi ja laeiksi eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta.

HE 68/1995 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi perintö- ja lahjaverolain muuttamisesta.

HE 180/1996 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi yksityishenkilön velkajärjestelystä annetun lain muuttamisesta.

HE 146/1998 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle holhouslainsäädännön uudistamiseksi.

HE 26/2003 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle konkurssilainsäädännön uudistamiseksi.

HE 13/2005 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi ulosottolain muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 58/2007 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi perintö- ja lahjaverolain muuttamisesta.

HE 175/2016 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi perintö- ja lahjaverolain sekä tuloverolain 47 §:n muuttamisesta.

Hallituksen neuvottelu julkisen talouden suunnitelmasta 22-23.4.2025: Pöytäkirjamerkinnot. 23.4.2025.

Oikeusministeriön työryhmämietintö 2004:6. Perintökaaren uudistamistarpeet. Oikeusministeriön julkaisuja. (OM 2004:6)

Valtioneuvoston julkaisuja 2025:25, Kasvuriihi-hankkeen loppuraportti.

Verohallinnon kannanotto: Osittainen testamentista luopuminen eräissä tilanteissa. 2014.

Verohallinnon ohje: Ositus- ja perinnönjakosopimus verotuksessa. Dnro A78/200/2015.

Verohallinnon ohje: Luopumiset perintö- ja lahjaverotuksessa. Dnro A49/200/2017.

Verohallinnon kannanotto: Omistajattoman tilan testamentti perintöverotuksessa. Dnro VH/6484/00.01.00/2020.

Internetlähteet

Tilastokeskus: Perinnöt ja lahjat. Puolet perinnönsaajien perintöosuuksista alle 15 300 euroa vuonna 2022 (kokeellinen tilasto), 20.11.2025.

saatavilla: <https://stat.fi/tup/kokeelliset-tilastot/perinnot-ja-lahjat/2025-11-20/index.html> (viitattu 23.2.2026).

Tilastokeskus: Perinnöt ja lahjat. Menetelmäseloste (kokeellinen tilasto), 20.11.2025.

Saatavilla: <https://stat.fi/tup/kokeelliset-tilastot/perinnot-ja-lahjat/menetelmaseloste/index.html> (viitattu 23.2.2026).

Tilastokeskus: Muut palvelut – Kokeelliset tilastot.

Saatavilla: <https://stat.fi/tup/kokeelliset-tilastot/index.html> (viitattu 23.2.2026).

Verohallinto: Henkilöasiakkaat – Omaisuus ja asuminen – Lahjavero – Lahjan arvo.

Saatavilla: https://www.vero.fi/henkiloasiakkaat/omaisuus/lahja/lahjan_arvostamine/

(Viitattu 17.9.2025)

Verohallinto: Henkilöasiakkaat – Omaisuus ja asuminen – Perintö ja kuolinpesä –

Perintöverotuspäätös.

Saatavilla: <https://www.vero.fi/henkiloasiakkaat/omaisuus/perinto/perintoverotuspaatos/>

(Viitattu 9.12.2025)

Verohallinto, Tilastot, Verotulojen kehitys vuonna 2025.

Saatavilla: [https://www.vero.fi/tietoa-verohallinnosta/tilastot/verotulojen-](https://www.vero.fi/tietoa-verohallinnosta/tilastot/verotulojen-kehitys/aiemmat-vuodet/vuosi-2025/)

[kehitys/aiemmat-vuodet/vuosi-2025/](https://www.vero.fi/tietoa-verohallinnosta/tilastot/verotulojen-kehitys/aiemmat-vuodet/vuosi-2025/) (Viitattu 22.4.2026)

Yle Uutiset (Maarit Aulasmaa): Näin perintöjen ennakoitaan muuttuvan – elinaikana

tehtyjen lahjoitusten suosio kasvanut. 11.3.2024.

Saatavilla: <https://yle.fi/a/74-20077554> (viitattu 23.2.2026)

Oikeustapaukset

Korkein oikeus

KKO 1945 II 80

KKO 1947 II 252

KKO 1954 II 20

KKO 1954 II 126

KKO 1956 II 20

KKO 1957 II 78

KKO 1958 II 49

KKO 1963 II 64

KKO 1964 II 72

KKO 1968 II 23

KKO 1972 II 26

KKO 1973 II 56

KKO 1974 II 98

KKO 1978 II 96

KKO 1979 II 58

KKO 1981 II 144

KKO 1982 II 54

KKO 1982 II 181

KKO 1983 II 2

KKO 1985 II 113

KKO 1987:99

KKO 1988:87

KKO 1990:179

KKO 1997:123

KKO 2003:95

KKO 2006:34

KKO 2012:1

KKO 2014:18

KKO 2015:98

KKO 2020:49

KKO 2023:44

Hovioikeudet

Kouvolan HO 3.9.1986 S 85/446

Kouvolan HO 9.12.1986 H 86/113

Vaasan HO 5.10.1995 S 95/655

Turun HO 17.09.1996 S 96/354

Itä-Suomen HO 31.12.2001 S 00/1333

Vaasan HO 16.10.2002 S 01/928

Helsingin HO 18.6.2003 S 02/384

Itä-Suomen HO 28.11.2006 S 05/770

Helsingin HO 6.3.2020 U 19/1627

Korkein hallinto-oikeus

KHO 1948 II 173

KHO 1959 II 448

KHO 1960 II 100

KHO 1967 II 614

KHO 1969 II 594

KHO 1969 II 601

KHO 1971 II 603

KHO 1973 B II 562

KHO 1973 T 1519

KHO 1974 T 295

KHO 1975 II 536

KHO 1977 II 554

KHO 1977 II 616

KHO 1977 B II 618

KHO 1978 II 634

KHO 1978 II 635

KHO 1979 I 52

KHO 1980 II 629

KHO 1993 II 542

KHO 2000:66

KHO 2003:7

KHO 2007:81

KHO 2009:104

KHO 2009 T 256

KHO 2011:118

KHO 2013:52

KHO 2014:135

KHO 2014:141

KHO 16.3.2023 836/2023

Hallinto-oikeus

Vaasan HAO 2008 T 08/0080/2

Rovaniemen HAO 2014 T 14/0046/1

Helsingin HAO 28.10.2022 H5988/2022

Turun HAO 22.12.2025 2597/2025

Kuviot

Kuva 1. Perinnöstä luopuminen 42

Kuva 2. Jäämistöoikeudellinen luovutus 42

Lyhenteet

AL avioliittolaki

Av alaviite

EVVL laki edunvalvontavaltuutuksesta

HE hallituksen esitys

HAO hallinto-oikeus

HO	hovioikeus
HoITL	holhoustoimilaki
KHO	korkein hallinto-oikeus
KKO	korkein oikeus
KL	konkurssilaki
MK	maakaari
OikTL	oikeustoimilaki
OM	oikeusministeriö
PerVL	perintö- ja lahjaverolaki
PK	perintökaari
UK	ulosottokaari
TakSL	laki takaisinsaannista konkurssipesään
TVL	tuloverolaki
VakSopL	vakuutuslaki
VJL	laki yksityishenkilön velkajärjestelystä

1. Johdanto

1.1 Johdatus aiheeseen

Perimyksen liittyvä lainsäädäntö ja erityisesti perinnöstä aiheutuvat veroseuraamukset ovat jatkuvasti julkisen keskustelun kohteena. Kuluvalle hallituskaudella (2023-) on kaavailtu jopa perintö- ja lahjaverotuksen poistamista kokonaan ja korvaamista luovutusvoittoverotuksen kiristämällä. Esitystä perustellaan mm. sillä, ettei nykyinen perintö- ja lahjaverolaki ota huomioon sitä, että perijän veronmaksukyky ei aina parane heti perinnön myötä, kun taas tuloverotuksessa verotus kohdistuu yleensä tuloihin, jotka kuvaavat todellista maksukykyä.¹ Perintöveron alkuperäinen ajatus on kuitenkin konfiskatorinen: ei ole tarkoituksaan, että vero maksettaisiin omaisuuden tuotosta tai perillisen muilla tuloilla, vaan lähtökohta on ollut, että osa perinnöstä maksetaan julkiselle vallalle.² Perintö- ja lahjaverotuksen poistamisen sijaan hallitus päätti vuoden 2025 puoliväliriihessä nostaa perintöveron alarajaa 30 000 euroon ja lahjaveron 7 500 euroon.³

Eryteisesti verolainsäädäntöön heijastuu aina yhteiskuntapoliittinen ilmapiiri. Tämän tutkimuksen mielenkiinto ei kuitenkaan kohdistu poliittiseen keskusteluun perintöverotuksen oikeudenmukaisuudesta tai tarpeellisuudesta, vaan voimassa olevaan oikeuteen ja sen tarjoamiin jäämistösuunnittelumahdollisuuksiin. Jäämistösuunnittelulla tarkoitetaan toimia, joilla perittävä elinaikanaan ja leski tai perillinen perittävän kuoleman jälkeen voivat vaikuttaa 1) kuolinpesän hallintoon, 2) jaettavan omaisuuden määrään tai laatuun taikka siihen, 3) kuka tai ketkä ovat edunsaajia sekä 4) mitä ja kuinka paljon he jäämistöstä saavat.⁴ Verosuunnittelulla taas tarkoitetaan verovaikutusten huomioimista osana taloudellista toimintaa: tavoiteltujen toimien veroseuraamukset pyritään ennakoimaan ja siten valitsemaan taloudellisesti edullisin vaihtoehto.⁵ Tässä tutkimuksessa jäämistösuunnittelulla tarkoitetaan kokonaisuutta, jossa otetaan huomioon sekä yksityis- että vero-oikeudelliset näkökulmat. Sääntely asettaa jäämistösuunnittelutoimille tietyt reunaehdot, mutta näiden raamien sisällä niin perittävä kuin perillisetkin voivat järjestää varallisuudensiirron parhaaksi katsomallaan tavalla.

¹ Valtioneuvoston julkaisuja 2025:25, s. 97. Maksukykyongelmasta myös Aarnio – Kangas 2010, s. 283.

² Näin esim. Tikka 2005, s. 345 ja Niskakangas 2011, s. 138. Niskakankaan mukaan perintöverotuksen poistaminen nostaisi esiin myös ongelman siitä, mikä taho ylläpitäisi jatkossa perunkirjoitusinstituutiota: vuodesta 1994 se on ollut yksinomaan Verohallinnon tehtävänä. Ks. Niskakangas 2011, s. 138 ja samansuuntaisesti Puroinen 2005, s. 463.

³ Hallituksen neuvottelu julkisen talouden suunnitelmasta, Pöytäkirjamerkinnot 2025, s. 3.

⁴ Kolehmainen – Rabinä 2021, s. 1.

⁵ Verosuunnittelun määritelmästä esim. Ossa 2009, s. 15 ja Fasoúlas – Manninen – Niiranen 2019, s. 29.

Tietoisuus jäämistösuunnittelun eduista ja tarve järjestellä taloudellisia asioitaan kuoleman varalle näyttää lisääntyneen. Enenevässä määrin jo elinaikana tehdään ikääntymistä ja kuolemaa ennakoivia toimia, kuten annetaan lahjoja, laaditaan testamentteja ja edunvalvontavaltuutuksia, solmitaan avioehtoja ja otetaan henkivakuutuksia.⁶ Vauraalta, nk. suurelta ikäluokalta jää vuosi vuodelta suurempia perintöjä, ja syntyvyyden laskun vuoksi vähäinen perinnönjakajien määrä myös kasvattaa perintöosuuksia.⁷ Vuosina 2017–2022 lukumääräisesti eniten perinnönsaajia on Tilastokeskuksen kokeellisen Perinnöt ja lahjat -tilaston mukaan ollut 55–64-vuotiaiden ikäluokassa.⁸ Ihmisten eliniän noustessa, perittävän kuolinhetkellä hänen omien, mahdollisesti jo keski-ikäisten lastensa taloudellinen asema saattaa olla jo muodostunut niin vakaaksi, että olisi tarkoituksenmukaisempaa, että perintö tulisi ainakin osittain esimerkiksi perinnönsaajan aikuisuuden kynnyksellä olevien lasten hyväksi.⁹

Jäämistösuunnittelun keinot perittävän elinaikana ovat monipuoliset. Jos asiaan havahdutaan vasta perittävän kuoleman jälkeen, rajautuu perillisen keinovalikoima pääasiassa luopumisjärjestelyihin.¹⁰ Perinnöstä luopumisella tarkoitetaan sellaista yksipuolista oikeustoimea, jolla perillinen luopuu lain, testamentin tai henkivakuutuksen edunsaajamääräyksen mukaisesta oikeudesta jäämistövarallisuuteen, ja sijaantuloa koskevien periaatteiden mukaisesti perintöomaisuus siirtyy muille tahoille. Luopuminen merkitsee perillisaseman hylkäämistä ja perittävän kuollessa syntyneen oikeusaseman lakkaamista: perillinen ei luopumisen jälkeen enää ole kuolinpesän osakas tai perintöverosubjekti.¹¹ Luopumisjärjestelyillä tavoitellaan usein perintöomaisuuden siirtoa sukupolven yli, pyritään perinnöstä aiheutuvien veroseuraamusten minimoointiin ja/tai välttämään perintöomaisuuden käyttäminen perillisen velkojen maksuun.

Perinnöstä luopumisen tarkastelussa erityiskysymyksen muodostaa se, voiko perillinen luopua saannostaan osittain. Osittaisella perinnöstä luopumisella tarkoitetaan sitä, että perillinen oikeustoimellaan jollain tavalla rajoittaa hänelle jäämistösaannolla siirtyvää

⁶ Ks. Rabinä 2014, s. 326–327.

⁷ Näin esimerkiksi Yle Uutiset 11.3.2024.

⁸ Tilastokeskus 20.11.2025, Puolet perinnönsaajien perintöosuuksista alle 15 300 euroa vuonna 2022.

<https://stat.fi/tup/kokeelliset-tilastot/perinnot-ja-lahjat/2025-11-20/index.html> (23.2.2026), Kuvio 3.

Tilasto on koostettu Verohallinnon perintö- ja lahjaverorekisteristä ja Tilastokeskuksen virallisista tilastoista. Ks. Tilastokeskus 20.11.2025, Perinnöt ja lahjat -tilaston menetelmäseloste.

<https://stat.fi/tup/kokeelliset-tilastot/perinnot-ja-lahjat/menetelmaseloste/index.html> (23.2.2026).

Kokeelliset tilastot ovat kehittämisvaiheessa ja kuvaavat uusia ilmiöalueita, hyödyntävät uudenlaista dataa tai perustuvat uusiin laskentamenetelmiin. Ks. Tilastokeskus, Muut palvelut – Kokeelliset tilastot.

<https://stat.fi/tup/kokeelliset-tilastot/index.html> (23.2.2026).

⁹ Ks. Norri 2007, s. 268. Näin myös Aarnio – Kangas 2010, s. 283.

¹⁰ Rabinä 2007, s. 409.

¹¹ Aarnio 1967, s. 440.

varallisuusmassaa, esimerkiksi luopumalla osasta perintönä tai testamentilla siirtyvästä omaisuudesta, luopumalla jäämistöomaisuuden omistusoikeudesta, mutta pidättämällä siihen hallintaoikeuden tai rajoittamalla hallintaoikeuden sisältöä tai kesto.¹² Luopumalla jäämistösaannostaan vain osittain perillinen voi vaikuttaa jäämistön jakautumiseen ja perintöverokohteluunsa huomattavasti enemmän, kuin ottamalla koko perinnön vastaan tai luopumalla siitä kokonaan. Taloudellisten näkökohtien lisäksi osittaisluopumisen motiivit voivat olla affektiivisia: jäämistöön sisältyy esimerkiksi rakas kesämökki tai muuta tunnearvokasta omaisuutta, johon halutaan säilyttää omistus- tai vähintään hallintaoikeus, vaikka perinnöstä muuten tahdottaisiin luopua.

Osittainen perinnöstä luopuminen on ollut varsin suppeasti esillä erityisesti yksityisoikeudellisessa tarkastelussa. Oikeuskirjallisuudessa yhtenä syynä tähän on pidetty vuoden 2004 lopulla kumottua ankaraa velkavastuujärjestelmää, jonka mukaan kuolinpesän osakas ei vapautunut henkilökohtaisesta vastuustaan vainajan veloista luopumalla perinnöstä osittain. Näin ollen oli johdonmukaista, että perillisen tulkittiin voivan luopua lakimääräisestä perinnöstä vain kokonaisuudessaan.¹³ Tämän yksityisoikeudellisen tulkinnan nojalla myös vero-oikeudessa pidettiin osittaisluopumista koko perintöosaan perintöverovelvollisuuden synnyttävänä toimena.¹⁴ Verotuskäytännössä on kuitenkin velkavastuujärjestelmän kumoamisen jälkeenkin vakiintuneesti katsottu, ettei lakimääräisestä perintösaannosta voida luopua osittain niin, että luopujalle syntyisi perintöverovelvollisuus vain siitä osasta, jonka ottaa vastaan. Koska osittaisluopuminen on näin ollen aiheuttanut merkittäviä perintö- ja lahjaveroseuraamuksia, ei ole ollut kovin mielekäsä pohtia sen yksityisoikeudellisia edellytyksiä.¹⁵

Vaikka oikeustila osittaisesta perinnöstä ja testamentista luopumista vaikuttaa pääperiaatteiltaan vakiintuneelta, liittyy siihen tiettyjä rajanvetoaasteita, sääntelyaukkoja ja yhteiskunnallista sekä tiedeyhteisön sisäistä kritiikkiä.¹⁶ Jos luopumistoimi ei saakaan sille tarkoitettuja vaikutuksia, voivat seuraamukset olla perillisverovelvollisen kannalta merkittäviä. Tämän vuoksi katson, että tutkimus aiheesta on edelleen tarpeen.

¹² Kolehmainen – Rabinä 2021, s. 102–105.

¹³ Ks. Rabinä 2014, s. 333. Myös Tuunainen 2015, s. 214.

¹⁴ Rabinä 2014, s. 334.

¹⁵ Ks. Tuunainen 2015, s. 213.

¹⁶ Kritiikistä esimerkiksi Saarenpää 2004, s. 608, erityisesti av 28, Rabinä 2014 ja Puronen 2010, s. 486.

1.2 Tutkimuksen kohde ja tavoitteet

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan perinnöstä, testamentista ja soveltuvin osin henkivakuutuskorvauksesta osittaisluopumisen mahdollisuuksia ja oikeustoimeen liittyviä oikeusvaikutuksia jäämistösunnittelun kontekstissa. Tutkimuksen tiedonintressi voidaan hahmottaa seuraavin tutkimuskysymyksin:

- 1) Millä edellytyksin perinnöstä voidaan luopua osittain?
- 2) Millaisia yksityis- ja vero-oikeudellisia vaikutuksia osittaisella luopumisella on?

Jäämistösunnittelun näkökulmasta osittaisen perinnöstä luopumisen tarkastelu konkretisoituu kysymyksiin siitä, millä edellytyksillä osittaisluopuminen on mahdollista 1) yksityisoikeuden sääntöjen mukaan (muodollisesti) pätevästi, 2) velkojia sitovasti ja 3) verotuksen näkökulmasta tehokkaasti. Nämä kolme tarkastelun osa-aluetta on tutkimuksessa tietoisesti eroteltu terminologisesti toisistaan. Pätevyydellä tarkoitetaan luopumistoimen yksityisoikeudellista ulottuvuutta, eli sitä, millä edellytyksin luopuminen on mahdollista yksityisoikeuden sääntöjen mukaan osapuolia sitovasti ja tavoitelluin oikeusvaikutuksin. Pätevyyteen liittyy myös luopujan oikeustoimikelpoisuus ja edunvalvontaan liittyvä sääntely. Velkojia koskevana sitovuutena näyttäytyy se, ettei luopumisen kohteena olevaa perintöomaisuutta voida käyttää luopujan velkojen maksuun. Vero-oikeudellinen tehokkuus puolestaan määrittää, syntyykö luopujalle perintöverovelkasuhdetta vai ei ja mistä osasta saantoa. Osittain pätevyyden, velkojasitovuuden ja tehokkuuden edellytykset ovat limittäisiä, mutta kaikkiin liittyvät omat erityispiirteensä. Kaikkien tulee toteutua, jotta oikeustoimi saa sille jäämistösunnittelullisesti tarkoituksenmukaiset oikeusvaikutukset.

Sama perillinen voi saada samalta perittävältä omaisuutta periaatteessa jopa kolmella eri saantomuodolla: lakimääräisen perimyksen, testamentin ja henkivakuutuksen edunsaajamääräyksen nojalla. Jokainen saanto muodostaa oman kokonaisuutensa ja niillä on omat perusteensa, joten tulkintasuositukseksi on muodostunut se, että jokaista saantoa arvostellaan erikseen luopumistoimen tehokkuuden näkökulmasta. Kuhunkin saantomuotoon sovelletaan tällöin itsenäisesti sitä koskevia säännöksiä ja käytännössä muodostuneita periaatteita.¹⁷ Lakimääräistä perintösaantoa ja testamenttisaantoa on oikeuskäytännössä ja -kirjallisuudessa katsottu koskevan eri säännöt tehokkaan osittaisen luopumisen osalta: perintösaannosta osittaisluopumista pidetään pääsääntöisesti verotuksessa tehottomana, kun taas testamenttisaannosta luopumista osittain tehokkaana.

¹⁷ Kolehmainen – Rabinä 2021, s. 93. Näin myös Ossa 2009, s. 39–40 ja Puronen 2009a, s. 215.

Tutkimuksessa käsitellään myös tätä saantotyyppien rajanvetoa ja erilaisen kohtelun taustasyitä.

Jäämistö- ja vero-oikeudella on täysin toisistaan poikkeavat perusteet ja tavoitteet, eikä niiden yhteensovittaminen ole aina yksinkertaista. Lähtökohta on, että vero-oikeudellisten ratkaisujen tulee olla sopuoinnussa siviililainsäädännön kanssa ja että verotuksessa hyväksytään siviilioikeuden säännöt ja asetetaan ne verotuksen perusteeksi.¹⁸ Jäämistöoikeudessa vallitseva laajahko sopimusvapaus ei kuitenkaan kaikilta osin ulotu verotuskäytäntöön.¹⁹ Vero-oikeudessa operoidaan siviilioikeuden käsitteillä, mutta niiden käyttö on vero-oikeudellista: käytännössä tämä tarkoittaa sitä, ettei verotus aina kunnioita yksityisoikeuden muodollisuutta.²⁰ Näin ollen fiskaaliset näkökohdat voivat painottaa verotuksen tulkintaratkaisuja yksityisoikeutta ankarampaan suuntaan.²¹

Verotus on kuitenkin suhteessa jäämistöoikeuteen seurannaisen asemassa, eikä sillä ole ulottuvuuksia jäämistöoikeuteen.²² Verotuksessa annetut ratkaisut eivät näin ollen tee tyhjäksi jäämistöoikeuden näkökulmasta päteviä määräämistoimia, vaan vaikuttavat ainoastaan niiden verokohteluun. Jäämistösuunnittelun kontekstissa verotus on kuitenkin keskeinen osa taloudellista kokonaisuutta, minkä vuoksi pelkästään jäämistöoikeudellisten sääntöjen huomioon ottaminen osittaisen perinnöstä luopumisen tarkastelussa johtaisi epätarkoituksenmukaiseen lopputulokseen. Tutkimuksessa pyritään yhdistämään molempien oikeudenalojen näkökulmat.

1.3 Tutkimusmenetelmä ja lähdeaineisto

Tutkimus vastaa kysymykseen, millä edellytyksin perinnöstä voidaan luopua osittain, ja millaisia oikeudellisia vaikutuksia luopumisella on, jolloin tutkimuksen tiedonintressi kohdistuu voimassa olevaan Suomen lakiin. Oikeustieteelliseksi tutkimusosa-alueeksi kohdentuu näin ollen oikeusdogmatiikka eli lainoppi: jäämistö- ja vero-oikeuden voimassaolevien säännösten tulkinta ja systematisointi osittaisen perinnöstä luopumisen näkökulmasta. Kolehmaisena mukaan lainopin valinta pro gradu -tutkimuksen menetelmäksi on ”sikäli perusteltu, että juuri lainopillisella kirjoittamisella opiskelijat

¹⁸ Näin Aarnio 1978, s. 58 ja Andersson 2016, s. 116.

¹⁹ Saarenpään mukaan ”Verottaja tunnetusti katsoo sopimusvapauden käyttöä ahnaasti omasta näkökulmastaan.” Verotuksen vaikutukset on huomioitava myös edunvalvonnassa: siviilioikeudelliset (sinänsä sallitut) määräämistoimet eivät saa asettaa päämiestä verotuksellisesti epäedulliseen asemaan. Saarenpää 2005, s. 321.

²⁰ Puronen 2015, s. 15.

²¹ Näin Aarnio 1967, s. 447.

²² Puronen 2010, s. 476 av 6.

saavat usein hankittua itselleen niitä valmiuksia, joita he tulevat eniten tarvitsemaan työelämässä.”²³

Lainopin menetelmin tulkitaan voimassa olevaa oikeutta ja systematisoidaan sitä.²⁴ Sen tiedonintressi kohdistuu voimassaolevaan oikeusjärjestyksen sisältöön.²⁵ Lainoppi tutkii oikeusnormien ajatussisältöjä, joista oikeusnormilauseet eli lain säännökset antavat informaatiota; lainoppi tutkimusosa-alueena on sidottu kieleen, ja siksi lainopin keskeisenä menetelmänä on tulkinta.²⁶ Lainoppi tarkastelee oikeutta sen omista lähtökohdista: se ei pyri muuttamaan oikeutta, vaan selvittämään sen sisällön. Koska tutkimuskysymys koskee voimassa olevan oikeuden tulkintaa ja tutkimuksen näkökulma on näin ollen oikeuden sisäinen, lainoppi tarjoaa tutkimukselle luonnollisen systemaattisen ja johdonmukaisen viitekehyksen, jonka avulla voidaan päätyä perusteltuihin johtopäätöksiin vallitsevasta oikeustilasta.

Lainopin metodiseen tietotaitoon kuuluu oikeuslähdeoppi, joka määrittää sen oikeudellisen materiaalin, jota lainopin tulkinta- ja systematisointitiede voi käyttää.²⁷ Oikeusteoria vaikuttaa kaiken lainopin harjoittamisen taustalla eikä ilman sen jäsentämää oikeuslähdeoppia sekä tulkinta- ja argumentaatioteoriaa lainoppia ole mahdollista tehdä.²⁸ Näin ollen lainopillisessa tutkimuksessa on olennaista tunnistaa oikeuslähdeoppia hyödyntämällä relevantti tutkimusaineisto, jota tulkitaan ja systematisoidaan lainopin metodein perusteltujen tutkimustulosten saavuttamiseksi. Tässä tutkimuksessa hyödynnetään aarniolaista oikeuslähdeoppia, jossa oikeuslähteet jaotellaan vahvasti ja heikosti velvoittaviin sekä sallittuihin oikeuslähteisiin. Oikeuslähteitä käytetään kokonaisarvioperiaatteen mukaisesti, eli tulkintakannanotto muodostetaan oikeuslähdekokonaisuuden pohjalta, eikä niinkään puhdasta etusijaperiaatetta noudattaen.²⁹ Valinta perustuu siihen, että tutkimusaihe asettuu kahdelle toisistaan eroavalle oikeudenalalle ja sitä koskevassa lainsäädännössä on merkittäviä sääntelyaukkoja.

Tutkimuksen aineisto käsittää vahvasti velvoittavina lähteinä tutkimuskysymyksen kannalta relevantin lainsäädännön, tärkeimpinä perintökaari (PK, 40/1965) ja perintö- ja lahjaverolaki (PerVL, 378/1940). Heikosti velvoittavina oikeuslähteinä tutkimuksessa

²³ Miettinen (Kolehmainen) 2016, s. 107.

²⁴ Aarnio 2011, s. 6.

²⁵ Ks. Miettinen (Kolehmainen) 2016, s. 107.

²⁶ Hirvonen 2011, s. 36.

²⁷ Hirvonen 2011, s. 41.

²⁸ Hirvonen 2011, s. 55.

²⁹ Etusija- ja kokonaisarvioperiaatteista oikeuslähdeopissa tarkemmin Määttä 2024a, s. 39.

hyödynnetään lakien esitöitä (historiallinen ja teleologinen tulkinta) ja korkeimman oikeuden sekä korkeimman hallinto-oikeuden ennakkoratkaisuja. Perintökaaren uudistustyö aloitettiin jo 1930-luvulla, ja nykyinen laki tuli voimaan vuonna 1966. Poikkeuksellisen pitkän ja vaiheittaisen valmistelutyön vuoksi perintökaaren valmisteluasiakirjat ovat osin vanhentuneita, hajanaisia ja perusteluiltaan niukkoja,³⁰ minkä vuoksi niille ei ole tutkimuksessa voitu antaa kovinkaan paljon painoarvoa.

Vallitseva oikeustila osittaisen perinnöstä luopumisen verokohtelusta perustuu korkeimman hallinto-oikeuden pääosin vanhaan ratkaisukäytäntöön, lukuun ottamatta muutamaa tuoreempaa ratkaisua perintö- ja testamenttisaannon rajanvedosta. Myös korkeimman oikeuden tutkimusaiheen yksityisoikeudellisia аспектеja koskeva ratkaisukäytäntö on pääosin iäkästä. Oikeuskäytäntö on kuitenkin tutkimuksen aihetta koskevan lainsäädännön vähäisten muutosten ja vakiintuneen oikeustilan ansiosta edelleen pääasiallisesti relevanttia. Korkeimpien tuomioistuinten ratkaisuiden lisäksi hyödynnetään myös hovi- ja hallinto-oikeuskäytäntöä. Näillä ratkaisuilla ei ole korkeimpien tuomioistuinten tapaan varsinaista ennakkoratkaisuarvoa, mutta niitä voidaan käyttää kuvaamaan oikeuskäytäntöä laajemmin.³¹ Oikeuslähdeopin jaottelussa muut kuin korkeimpien oikeusasteiden ratkaisut voidaan lukea sallittuihin oikeuslähteisiin.³²

Sallittuna oikeuslähteenä aineistoon kuuluu olennaisena osana oikeuskirjallisuus: siinä esitetyt näkökannat ovat keskeisiä tutkimuksen kannalta, sillä osittaista perinnöstä luopumista ei säännellä laissa, eikä siihen ole otettu kantaa myöskään lainvalmisteluasiakirjoissa.³³ Kirjallisuutta on hyödynnetty sekä yksityis- että vero-oikeuden alalta, jotta tutkimuksesta on tullut jäämistösuunnittelun näkökulmasta koherentti kokonaisuus. Tutkielmassa käytetty lähdekirjallisuus on oikeuskäytännön tavoin osin iäkästä: pääosin tämä johtuu siitä, ettei osittaisluopumista ole kovin paljon tai ainakaan syvällisesti käsitelty tuoreemmassa oikeuskirjallisuudessa. Perinnöstä luopumista koskeva lainsäädäntö tai soveltamiskäytäntö ei kuitenkaan ole juuri muuttunut sitten uuden perintökaaren säätämisen vuonna 1965, lukuun ottamatta PK 17:2 a §:ää, joka lisättiin lakiin 1990-luvun alussa. Sanottu lisäys tarkoitti kuitenkin lähinnä oikeuskäytännössä jo hyväksytyyn jälkiluopumisen säädännäistä vahvistamista,³⁴ ja sen

³⁰ Ks. perintökaaren valmisteluvaiheista tarkemmin Aarnio – Kangas 2016, s. 43–58.

³¹ Ks. Aarnio – Kangas 2016, s. 40.

³² Letto-Vanamo 2020, s. 54.

³³ Saarenpään mukaan perinnöstä luopumista koskevat PK 17 luvun säännökset ovat lähinnä toteavia: niistä on hankala tehdä pitkälle meneviä johtopäätöksiä. Saarenpää 2004, s. 604.

³⁴ HE 102/1990 vp, s. 87.

soveltamisedellytykset ovat pitkälti pysyneet samana. Näin ollen myös iäkkäämpi oikeuskirjallisuus voimassa olevan perintökaaren ajalta on pitkälti relevanttia edelleen.

Tutkimuksessa hyödynnetään lisäksi Verohallinnon syventäviä vero-ohjeita. Verohallinnosta annetun lain (503/2010) 2.2 §:n nojalla Verohallinto antaa verotusta koskevia syventäviä ohjeita, jotka sisältävät verolakien tulkintasuosituksia ja soveltamisohteja. Ne osoittavat Verohallinnon kannan verolakien tulkintakysymyksissä, jolloin ohjeen mukaisesti toimiva verovelvollinen saa lähtökohtaisesti asiassa luottamuksensuojan, eikä verotuksessa voida soveltaa ohjetta ankarampaa tulkintaa.³⁵ Verohallinnon antamat, verolakien tulkintaa tai soveltamista koskevat kannanotot eivät kuitenkaan ole oikeudellisesti sitovia niin Verohallintoa kuin muitakaan viranomaisia kohtaan.³⁶ Tämän tiedon valossa ohjeiden käyttämiseen tutkimuksen lähdeaineistona on suhtauduttava varauksellisesti. Niistä on kuitenkin hyötyä tutkimuksessa esimerkiksi siltä osin, että Verohallinnon tulkintakanta asiaan voidaan esittää ohjeiden pohjalta.³⁷

Haasteita lainopillinen tutkimus kohtaa silloin, kun sääntely on vajavaista tai tutkittavasta aiheesta ei ole sääntelyä. Tällöin on tukeuduttava mm. supistavaan tai laajentavaan tulkintaan, analogiaan, historialliseen ja teleologiseen tulkintaan sekä systemaattiseen tulkintaan, jolloin tulkinnan objektiivisuus vaarantuu helpommin. Osittaista perinnöstä luopumista ei säännellä Suomen lainsäädännössä. Näin ollen tulkintaa on haettava kauempaa heikosti velvoittavista ja sallituista oikeuslähteistä. Kuten Kolehmainen toteaa, lainopin tutkimustulokset saadaan usein aikaan oivaltamisen kautta.³⁸ Tällöin korostuu julkisen perusteltavuuden tärkeys: oivaltamisen avulla saavutettu tieto on perusteltava oikeaksi. Jotta tutkimus olisi mahdollisimman kattava ja perusteltu, on tärkeää analysoida oikeuslähteitä kriittisesti, verrata eri tulkintavaihtoehtoja ja pohtia, miten sääntely toimii käytännössä.

1.4 Tutkimuksen rakenne ja rajaus

Tutkimuksen läpileikkaavat teemat ovat perinnöstä luopumisen jäämistöoikeudelliset pätevyysedellytykset, luopumisen sitovuus velkojarelaatiassa sekä luopumisen verotuksellinen tehokkuus. Velkojia koskevan sitovuuden osalta käsitellään likvidaatioon tähtääviä insolvenssimenettelyjä, eli ulosottoa ja konkurssia luopujan ja tämän

³⁵ Ks. Puroinen 2009b, s. 481

³⁶ Ks. Rabinä 2022, s. 45–46. Näin myös KHO 2011:118, perustelut kohta 43.

³⁷ Verohallinnon ohjeet eivät useimmiten ole itsenäisiä oikeuslähteitä, vaan lähinnä oikeuslähteiden kokoelmia: ohjeesta ilmenee asiakokonaisuutta koskeva oikeustila referointina muista oikeuslähteistä. Oikeuslähteenä itsenäistä painoarvoa niillä on silloin, kun ohje käsittää Verohallinnon kannanoton. Ks. Määttä 2024b, s. 11.

³⁸ Miettinen (Kolehmainen) 2016, s. 112.

sijaantulijan näkökulmasta. Myös avioliitto-oikeuteen liittyvät erityispiirteet otetaan relevanteilta osin huomioon.

Ensimmäisessä sisältöluvussa 2. käsitellään perinnöstä luopumisen yleisiä yksityis- ja vero-oikeudellisia lähtökohtia kokonaisluopumisen näkökulmasta. Osittaisluopumisen erityiskysymysten hahmottamiseksi on tarkoituksenmukaista tutkia ensin perinnöstä luopumisen yleisiä edellytyksiä, luopumistapoja sekä oikeusvaikutuksia. Myös perintöoikeuden menettämistä vanhentumisen vuoksi käsitellään lyhyesti, vaikka sitä ei pidetäkään varsinaisena perinnöstä luopumistoimena. Perintöoikeuden vanhentumista koskevalla sääntelyllä on kuitenkin lainsäädäntöhistoriallinen liityntä perittävän kuoleman jälkeen tapahtuvaan perinnöstä luopumiseen, ja se esitetään oikeuskirjallisuudessa usein perinnöstä luopumisen yhteydessä systemaattisista syistä. Aktiivinen luopuminen taas edellyttää luopujalta tahdonilmaisua, jonka muoto on säännelty perintökaaressa. Esitystavaksi aktiivisten luopumistoimien osalta on valittu lainsäädännössä omaksuttu jaottelu sen mukaan, tapahtuuko perinnöstä luopuminen ennen vai jälkeen perittävän kuoleman. Perittävän eläessä tapahtuvasta aktiivisesta luopumisesta käytetään oikeuskirjallisuudessa vakiintunutta termiä ennakkoluopuminen, ja perittävän kuoleman jälkeen termiä jälkiluopuminen.

Luvussa 3. käsitellään osittaista perinnöstä luopumista erikseen perintö- ja testamenttisaannon osalta. Esitystapa osittaisluopumisen osalta on valittu saantokohtaiseksi sen vuoksi, että saantotyyppien kohtelu osittaisluopumisen osalta on eriytynyt erityisesti vero-oikeudellisessa ratkaisukäytännössä. Myös luopumisajankohta otetaan relevanteilta osiltaan huomioon. Tässä kohtaa ei enää toisteta perinnöstä luopumisen yleisiä edellytyksiä, kuten muotosäännöksiä, vaan käsittely kohdistuu nimenomaan osittaisen luopumisen erityiskysymyksiin.

Osittaisluopumisen saantotyyppikohtaisen tarkastelun jälkeen käsitellään vielä luopumistoimen tehokkuuden kannalta keskeistä rajanvetoa perintö- ja testamenttisaantojen välillä. Myös henkivakuutussaannon jäämistöoikeudellista luonnetta ja sen vaikutusta vakuutuskorvauksesta luopumisen arviointiin käsitellään lyhyesti, vaikka henkivakuutus ei ole luonteeltaan perintöä, vaan vakuutusinstrumentti, joka on säännelty vakuutussopimuslaissa. Henkivakuuttamisesta on tullut yksi keskeinen jäämistösuunnittelun muoto, ja näin ollen katson, että siitä luopuminen on perusteltua esittää jäämistösuunnittelullisena ilmiönä tämän tutkimuksen kontekstissa.

Tutkimuksessa perinnöstä luopumista käsitellään puhtaasti kansallisen lainsäädännön pohjalta. Tarkastelussa ovat tilanteet, joissa perittävä asuu Suomessa ja jäämistö jaetaan ja verotetaan Suomen lain mukaan. Kansainväliset, valtioiden rajat ylittävät tilanteet jäävät siten tämän tutkimuksen ulkopuolelle. Tutkimuksen vero-oikeudellinen intressi kohdistuu perintö- ja lahjaverotukseen, eikä muita verolajeja käsitellä.

Todettakoon, että tässä tutkimuksessa ilmaisulla perillinen tarkoitetaan sekä lakimääräistä perillistä että testamentinsaajaa, ellei erikseen toisin mainita. Ilmaisulla perintö taas tarkoitetaan sekä lakimääräisen perimyksen että testamentin nojalla siirtyvää jäämistövarallisuutta, ellei toisin mainita. Testamentilla taas tarkoitetaan lähtökohtaisesti sekä erityisjälkisäädöstä eli legaattia että yleistestamenttia.

2. Perinnöstä luopuminen

2.1 Perinnöstä luopumisen yleisiä lähtökohtia

2.1.1 Luopujan oikeustoimikelpoisuus ja edunvalvonnan sekä avioliiton vaikutus perinnöstä luopumiseen

Ehdoton perusedellytys luopumistoimen pätevyydelle on luonnollisesti luopujan oikeustoimikelpoisuus. Täysi-ikäisen, vajaavaltaiseksi julistetun henkilön perinnöstä luopumisvaltaa käyttää määrätty edunvalvoja holhustoimilain (HolTL; 442/1999) 3.1 §:n mukaan. Alaikäisen kohdalla valtaa käyttää pääsääntöisesti hänen huoltajansa (HolTL 4.1 §). Huoltajan henkilö määräytyy lasten huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain (361/1983) 3.1 §:n nojalla: alaikäisen huoltajina ovat hänen vanhempansa tai henkilöt, joille lapsen huolto on uskottu. HolTL 34.1 § 7 kohdan mukaan edunvalvoja tarvitsee perinnöstä luopumiseen holhousviranomaisen luvan. Holhousviranomainen voi myöntää luvan, jos se on päämiehen edun mukainen (HolTL 35 §).³⁹ Edunvalvontavaltuutuksesta annetussa laissa (EVVL; 648/2007) tarkoitettu edunvalvontavaltuutuksen nojalla toimiva valtuutettu ei tarvitse perinnöstä luopumiseen holhousviranomaisen lupaa, ellei niin ole erikseen edellytetty valtakirjassa (EVVL 19 §).⁴⁰

HolTL:n esitöiden mukaan perittävän eläessä tapahtuvaan ennakkoluopumiseen ei pääsääntöisesti voida antaa lupaa, sillä perinnöstä luopuminen silloin, kun perinnön arvoa

³⁹ Helin näkee HolTL 32.1 §:ssä säädetyn lahjoituskiellon lupaharkinnan viitekehyksenä myös perinnöstä luopumiselle. Ks. Helin 2001, s. 1078. Välimäen mukaan, vaikka perinnöstä luopuminen muistuttaa oikeusvaikutuksiltaan lahjoitusta, tulee HolTL systematiikassa lupaharkinta kuitenkin tehdä nimenomaan päämiehen edunmukaisuuden perusteella. Välimäki 2013, s. 116.

⁴⁰ Ks. Antila 2007, s. 116.

ei vielä tiedetä, on huonoa taloudellisten etujen valvomista.⁴¹ Tosiasiallisesti perinnöstä luopuminen merkitsee lähes aina vajaavaltaisen varallisuuden vähentymistä, minkä vuoksi jälkiluopumisenkin on katsottu olevan mahdollista lähinnä tilanteissa, joissa pesä on ylivelkainen tai vajaavaltainen henkilö on jo saanut hänelle siitä tulevan osan ennakkoperintönä.⁴² Käytännössä päämiehen edunmukaisuutta arvioidaan siis hyvin kaavamaisesti. Esimerkiksi korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisussa KHO 2003:7 lupaa ei myönnetty, kun luopuminen vajaavaltaisen lasten hyväksi olisi heikentänyt ulosotossa olevan vajaavaltaisen varallisuusasemaa. Näin siitakin huolimatta, etteivät perintövarat olisi merkittävästi lyhentäneet luopujan ulosottovelkaa, eikä hän pysyvästi työkyvyttömänä todennäköisesti pystyisi selviämään veloistaan.⁴³

Vallitsevan käsityksen mukaan perinnöstä luopumiseen ei tarvita aviopuolison suostumusta, sillä kyse ei ole avioliittolain (AL, 234/1929) 38-39 §:ssä tarkoitettusta valinnanrajoitusten alaisesta omaisuudesta.⁴⁴ Ennakkoluopumista perinnöstä ei pidetä toimenä, jolla olisi vaikutusta ositukseen, sillä luopujapuolisolle ei perittävän eläessä vielä muodostu sellaista oikeusasemaa, josta luopumista voitaisiin pitää AL 94 §:n mukaisena omaisuuden hukkaamisena.⁴⁵ Perittävän kuoltua tapahtuvan luopumisen on sitä vastoin oikeuskirjallisuudessa ja -käytännössä katsottu voivan täyttää vallinnan väärinkäytön tunnusmerkistön. Luopumisen ja ositusperusteen syntyhetken aikajärjestyksestä riippuen aviopuolisoa tai kuolleen puolison perillisiä voidaan suojata luopumisen avio-oikeuden alaista omaisuutta vähentävältä vaikutukselta hukkaamisvastikkeen (AL 94 §) tai restitutiomallin avulla.⁴⁶ Puolison oikeus perinnöstä luopumisen kompensointiin ei kuitenkaan ole ehdoton, vaan arviointi tulee tehdä luopumisen motiivit huomioon ottaen tapauskohtaisesti.⁴⁷

Vastikesäännöksiä voidaan soveltaa ainoastaan ennen ositusperusteen syntyhetkeä tehtyihin toimiin.⁴⁸ Perinnöstä luopuminen voi olla peruste vastikeoikeuden syntymiselle, mutta sille on asetettu oikeuskäytännössä korkeahko soveltamiskynnys. Ratkaisussa KKO 2003:95 korkein oikeus totesi perintöön liittyvien asioiden olevan luonteeltaan

⁴¹ HE 146/1998 vp, s. 46.

⁴² Välimäki 2013, s. 117.

⁴³ Ratkaisua ja sen laajemmin ilmentämää oikeustilaa lupakielteisyydestä on kritisoitu jäykkyydestään, sillä se ei ota huomioon päämiehen kokonaistaloudellista etua. Ks. Saarenpää 2004, s. 606 av 19, Saarenpää 2005, s. 323 ja Aarnio – Kangas 2016, s. 736.

⁴⁴ Aarnio – Kangas 2016, s. 743 ja Kangas 2023, s. 632. Näin myös ratkaisussa KKO 1945 II 80.

⁴⁵ Näin Gottberg-Talve 1991, s. 298 ja Gottberg 1992 DL s. 934.

⁴⁶ Gottberg 1992 DL, s. 933–934. Restituutioperiaate on syntynyt oikeuskäytännössä täydentämään vastikesäännöksiä, ks. Lohi 2023, s. 571–572.

⁴⁷ Näin Aarnio – Kangas 2016, s. 731, Kangas 2023, s. 632 ja Gottberg 1992 DL s. 934, erityisesti av 35.

⁴⁸ Lohi 2023, s. 495.

korostuneen henkilökohtaisia, ja ettei puolisoilla yleensä ole perusteltua aihetta kohdistaa odotuksia toisen puolison mahdollisesta perinnöstä koituviin varallisuusetuihin. Näin ollen vastikkeen määräämiseksi tulisi edellyttää erityisiä syitä, joiden vuoksi puolison voitaisiin katsoa loukanneen toisen puolison oikeutettuja etuja. Restituutiomallia, eli tilanteen ennallistamista toimittamalla ositus kuin hukkaamista ei olisi tapahtunut, sovellettiin tapauksessa KKO 1983 II 2. Ratkaisussa korkein oikeus katsoi, että puoliso oli luopumalla perintöosuudestaan avioeron ja osituksen välisenä aikana väärinkäyttänyt oikeuttaan vallita omaisuuttaan. Vähentynyt omaisuus tuli ottaa osituksessa huomioon luopujapuolison varoina ja kantajan vaatiman vastikkeen sijasta luopujapuoliso määrättiin suorittamaan tasinkoa. Samoin katsottiin ratkaisussa KKO 1979 II 58, jossa ositusperusteena oli toisen puolison kuolema.

Perittävän kuollessa ositusperusteen syntyhetken jälkeen luopumisella ei enää ole avio-oikeudellisia vaikutuksia, sillä AL 90 §:n mukaan ositettava omaisuus määräytyy ositusperusteen syntyhetkellä.⁴⁹ Näyttää myös siltä, että ettei passiivisuuteen perustuva oikeudenmenetyks oikeuta puolisoa korvaukseen osituksessa. Ratkaisussa KKO 1981 II 144 puoliso oli ennen ositusperusteen syntymistä hyväksynyt vanhempiensa välisen keskinäisen testamentin ja näin luopunut vaatimasta lakiosaansa. Korkein oikeus katsoi, ettei oikeus vaatia lakiosaa kuulunut avio-oikeuden alaisen omaisuuden piiriin eikä sanotusta oikeudesta luopuminen siten ilmentänyt AL 94 §:n mukaista väärinkäytöstä, joten velvollisuutta suorittaa vastiketta ei ollut.⁵⁰

2.1.2 Kirjallisuus muotomääräyksenä

Kaikille perinnöstä luopumis- ja luovutusjärjestelyille on PK 17 luvussa asetettu sama muotomääräys: tahdonilmaisuu on annettava kirjallisena. Kirjallisuuden vaatimus on varsinainen muotomääräys, joka määrittää oikeustoimen pätevyyden.⁵¹ Perintökaaren mukainen muotovaatimus kattaa myös tilanteet, joissa luopumisen kohteena oleva omaisuus on kiinteää omaisuutta: korkein oikeus vahvisti ratkaisussaan KKO 1954 II 126, ettei luopumisilmoitusta ollut tarpeen tehdä maakaaren (MK; 540/1995) 1:2:ssä säädettyssä muodossa, vaikka luopumisen kohteena oli kiinteää omaisuutta.⁵²

⁴⁹ Gottberg 1992 DL, s. 934.

⁵⁰ Näin myös Gottberg 1992 DL, s. 934.

⁵¹ Aarnio 1967, s. 326 ja Kangas 2023, s. 627.

⁵² Lohi on käsitellyt kiinteistölegaatien saajan luopumistoimen PK:n ja MK:n muutosäännösten rajanvetoa: ainakin järjestelmän kannalta johdonmukaista olisi, että PK 17 luvun muutosäännös kattaisi myös kiinteistölegaatista luopumisen tilanteet, kun näin on myös perinnön ja yleistestamentin osalta. Viimeistään kiinteistölegaatien täyttäminen synnyttää Lohen mukaan kuitenkin sellaisen omistaja-aseman,

Luopumisilmoitus on tehtävä asiakirjassa ja allekirjoitettava.⁵³ Aarnio on todennut, ettei perintökaaren muotovaatimus oikeastaan sisällä allekirjoitusvaatimusta.⁵⁴ Koska kirjalliselle muodolle asetettu vähimmäistavoite on lähtökohtaisesti kuitenkin todistettavuuden lisääminen, voidaan perustellusti edellyttää perillisen allekirjoittavan luopumisasiakirjan. Luopumisen ollessa perillisen yksipuolinen tahdonilmaisu, ei perittävän allekirjoitusta vaadita. Sen sijaan asiakirjan todistaminen ei ole luopumistoimen pätevyyden edellytys, sillä muotomääräyksiä ei voi tulkita laventavasti lisäämällä tulkinnallisesti muotovaatimuksia, joita ei ole kirjoitettu lakiin.⁵⁵

Vaikka kirjallisuuden vaatimusta on pidettävä ehdottomana pääsääntönä, on oikeuskirjallisuudessa katsottu, että suullisen luopumisen aiheuttama muotovirhe voisi korjaantua osapuolten myöhemmän käyttäytymisen perusteella.⁵⁶ Tämä korjaantumiskelpoisuus, eli toimen pätevytyminen siitä syystä, ettei muotovirheeseen vedota kohtuullisessa ajassa,⁵⁷ on oikeuskäytännössä hyväksytty perintöosuuden luovutuksen osalta ratkaisussa KKO 1973 II 56, joten analogisesti samaa periaatetta lienee mahdollista soveltaa myös muihin PK 17 luvun mukaisiin oikeustoimiin. Huomattavaa on, että vaikka siviilioikeudellisesti luopumistoimen kirjallista muotoa voitaisiin pitää vain ohjeellisena ja korjaantumiskelpoisena, asettaa verotusmenettelyn kirjallinen luonne luopumiselle käytännössä ankarampia näyttöedellytyksiä. Kun luopumisen tehokkuus riippuu olennaisesti sen toteen näytetystä ajankohdasta, voi luotettavan näytön esittäminen suullisen luopumisen ajankohdasta osoittautua verotusmenettelyssä mahdottomaksi.⁵⁸ Myöskään suhteessa velkoihin suullinen luopuminen ei voi pätevytyä.⁵⁹

2.1.3 Luopumisen pätemättömyysväite ja peruuttaminen

Perinnöstä luopumisen yksipuolinen peruuttaminen perittävää tai luopujan sijaantulijaa sitovasti ei ole mahdollista, kun oikeustoimi on tehty pätevästi.⁶⁰ Luopuja voi väittää

että kiinteistön luovutus on tehtävä MK:ssa säädettyssä muodossa. Tosin tällöin ei voi olla enää kyse legaatista luopumisesta. Ks. tarkemmin Lohi 2011, s. 589–595.

⁵³ Näin esim. Aarnio – Kangas 2016, s. 708 ja Kolehmainen – Rabinä 2020, s. 442.

⁵⁴ Aarnio 1978, s. 46.

⁵⁵ Ks. Aarnio – Kangas 2016, s. 708–709. Myös korkein oikeus piti lausunnossaan tavallista kirjallista muotoa riittävänä. Ks. KKO 1941, s. 122–123.

⁵⁶ Esim. Lohi 2011, s. 585. Lohi tosin tarkastelee jälkiluopumista, mutta koska kaikille luopumis- ja luovutustoimille on asetettu perintökaarissa sama kirjallisuuden muotovaatimus (PK 17:1.2, PK 17:2a ja PK 17:3), voitaneen sanottua argumentaatiota soveltaa kaikkiin luvussa säänneltyihin toimiin. Myös Tuunainen 2015, s. 126.

⁵⁷ Näin Aarnio 1967, s. 326.

⁵⁸ Näin Puronen 1990, s. 202 av. 16.

⁵⁹ Tuunainen 2015, s. 126.

⁶⁰ Aarnio – Kangas 2016, s. 712 ja Kolehmainen – Rabinä 2021, s. 134.

tehtyä luopumistoimea rasittavan jokin oikeustoimilain (OikTL; 228/1929) pätemättömyysperuste, esimerkiksi se, että luopuja oli pakotettu tai erehdytetty luopumista koskevaan oikeustoimeen.⁶¹ Pätemättömyyteen vetoavalla on näyttötaakka pätemättömyyden olosuhteista (KKO 1954 II 20). Kysymys ei tällöin ole luopumisen peruuttamisesta, vaan oikeustoimen pätemättömyydestä sitä rasittavan pätemättömyysperusteen vuoksi. Lähtökohtaisesti pätemättömyysperusteen olemassaolo tulee todeta pesänjakajan toimesta tai kanneteitse tuomioistuimessa.⁶² Lainvoimaisen pätemättömyysperustetta koskevan päätöksen jälkeen perintöverotusta voidaan muuttaa perusteoikaisulla (PerVL 38.3 §), jolloin luopuja palaa vero-oikeudellisesti siihen asemaan, jossa olisi ollut ilman luopumista, ja vero vastaavasti poistetaan sijaantulijalta.⁶³ Mikäli jako on jo toimitettu, on sijaantuliija velvollinen palauttamaan samaansa jäämistöomaisuuden tarvittaessa luopujan osuuden katteeksi.⁶⁴

Luopuja ja sijaantuliija voivat luonnollisesti vapaaehtoisesti sopia, että luopuja palaa perilliseksi, jolloin kysymyksessä on osapuolten keskinäinen uusi oikeustoimi. Jos peruutus tapahtuu vastikkeetta, luopujan katsotaan verotuksessa saaneen sijaantulijalta veronalaisen lahjan; jos taas sijaantuliija saa korvauksen luopujalta, kysymys on vastikkeellisesta perintöosuuden käsittävän omaisuusmassan luovutuksesta, jolloin toimiin voi kohdistua verovaikutuksia.⁶⁵ Näin ollen voidaan todeta, ettei luopumisen yksipuolinen peruuttaminen ole pätemättömyysperusteen puuttuessa mahdollista, eikä mielekästä veroseuraamuksien näkökulmasta silloinkaan, kun luopumisen peruuttamisesta sovitaan yhteisymmärryksessä. Perillisen tulee tämänkin vuoksi miettiä tarkkaan, haluaako sitoutua luopumisoikeustoimeen. Luopumistahdonilmaisu ei myöskään raukea, vaikka luopuja kuolisi ennen perittävää.⁶⁶

2.1.4 Perintöverovelvollisuuden syntyhetki

PerVL 4.1 §:n mukaan perintöveroa on suoritettava perintönä tai testamentilla saadusta omaisuudesta. Perintöverovelvollisuus alkaa sekä perillisen että testamentinsaajan osalta pääsäännön mukaan perittävän kuolemasta (PerVL 5 §), jolloin myös

⁶¹ Kolehmainen – Rabinä 2021, s. 133–134. OikTL pätemättömyysperusteiden soveltumisesta perhevarallisuus oikeudellisiin oikeustoimiin tarkemmin ks. Tuunainen 2015, s. 227–228.

⁶² Kolehmainen – Rabinä 2021, s. 134.

⁶³ Verohallinnon ohje, Luopumiset perintö- ja lahjaverotuksessa, luku 9.3.

⁶⁴ Tuunainen 2006, s. 215. Tässä yhteydessä ei ole mahdollista syventyä siihen, voidaanko sijaantulijan vilpittömä mieltä suojata luopumisen osoittautuessa pätemättömäksi. Tästä problematiikasta Tuunainen 2006, s. 218–223.

⁶⁵ Kolehmainen – Rabinä 2021, s. 134. Näin myös Verohallinnon ohje, Luopumiset perintö- ja lahjaverotuksessa, luku 9.3.

⁶⁶ Aarnio – Kangas 2016, s. 726.

jäämistöoikeudellisesti perinnönyhteyden katsotaan syntyvän.⁶⁷ Ratkaisevaa perintöverovelvollisuuden syntymisen kannalta on siis perittävän kuolinpäivä, jonka määrittäminen ei yleensä tuota hankaluuksia.⁶⁸

Abstraktisti voidaan ajatella, että perintöomaisuus siirtyy perillisille ja testamentinsaajille perinnönjättäjän kuolinhetkellä, jolloin myös perintöverovelvollisuus syntyy.⁶⁹ Merkitystä ei siten lähtökohtaisesti ole sillä, milloin perillinen konkreettisesti saa omaisuuden perinnönjaossa itselleen.⁷⁰ Poikkeuksena PerVL 7 §:ssä säädetään, että sellaisesta omaisuudesta, joka omistus- tai muunlaisella oikeudella tulee perilliselle tai testamentinsaajalle määrättyjen ehtojen täytyessä tai muuten myöhemmin kuin perinnönjättäjän kuollessa, perintövero suoritetaan vasta, kun omaisuus on saatu. Verovelkasuhteen lopullinen syntyminen edellyttää kuitenkin lisäksi sitä, että saaja ottaa jollain tavalla saannon vastaan: ellei vastaanottoimea tapahdu, saanto vanhenee, eikä verovelkasuhdettakaan synny.⁷¹ Kuten tutkimuksessa myöhemmin tullaan esittämään, vastaanottoimella ei kuitenkaan tarkoiteta pelkästään jäämistöomaisuuden konkreettista vastaanottoa, vaan vastaanottotahto voidaan päätellä huomattavasti väljemmin perustein.

Tutkielmassa käytetään vero-oikeudessa omaksuttua terminologiaa luopumisen tehokkuudesta ja tehottomuudesta, jotka kuvaavat luopumisen vaikutuksia perintöverovelkasuhteen syntymiseen.⁷² Mikäli luopuminen on tapahtunut siten, ettei luopujan oikeuden katsota syntyneen PerVL 5 §:ssä tarkoitetulla tavalla, on luopuminen tehokas. Tällöin luopujan ei katsota vastaanottaneen perintöä eikä verovelvollisuutta näin ollen synny hänelle, vaan hänen sijaansa tulevalle. Jäämistösuunnittelun kannalta tämä on aivan keskeistä. Jos luopumistoimi katsotaan tehottomaksi, perintöverovelkasuhde syntyy luopumisesta huolimatta koko perintöosuuteen. Tehoton luopuminen synnyttää myös toisen verovelkasuhteen: luopujan ja luovutuksensaajan välinen vastikkeeton luovutustoimi on vero-oikeudelliselta luonteeltaan lahja, joka synnyttää saajalleen

⁶⁷ Saksalaisperäistä, eri henkilöiden lakisääteistä yhteyttä kuvaavaa termiä perinnönyhteys on käyttänyt Saarenpää 2004, s. 603. Perittävän kuolinhetkellä määräytyy pääsäännön mukaan se osakasiiri, jolla on yhteisomistusoikeus jäämistövarallisuuteen. Ks. Aarnio – Kangas 2016, s. 23, 26.

⁶⁸ Kuolleeksi julistamisesta annetun lain (127/2005) 2 §:n mukaan kuolleeksi julistetun henkilön katsotaan kuolleen päätöksessä määrättyinä kuolinpäivänä. Myös omaisuuden käypä arvo, jonka perusteella perintövero määrätään, on sidottu perittävän kuolinpäivään (PerVL 9.1 §). Näin ollen kuolleeksi julistetun henkilön pesäomaisuuden arvo on verotuksessa arvioitava siihen arvoon, joka sillä oli määrättyinä kuolinpäivänä (KHO 1971 II 603).

⁶⁹ Puronen 2015, s. 100.

⁷⁰ Aarnio – Kangas – Rabinä 2024, s. 274.

⁷¹ Puronen 2010, s. 475. Näin myös Andersson 2016, s. 130.

⁷² Tehokkuuden määritelmästä ks. Puronen 2010, s. 476, erityisesti av 6.

lahjaverovelvollisuuden. Näin ollen tehottomassa luopumisessa veroseuraamukset muodostuvat hyvin ankariksi.

2.2 Passiivinen luopuminen eli perintöoikeuden vanhentuminen

Passiivinen perinnöstä tai testamentista johtuvasta oikeudesta luopuminen tarkoittaa käytännössä sanotun oikeuden vanhentumista. Varsinaisesti kyse ei siis ole perinnöstä luopumisesta vaan perintöoikeuden menettämisestä vanhentumisen vuoksi. PK 16:1.1:n mukaan perintöön tai testamenttiin perustuva oikeus vanhenee 10 vuoden kuluttua perittävän kuolemasta, tai, jos testamenttiin perustuva oikeus alkaa myöhemmin, siitä ajankohdasta lukien, jos perillinen ei ole saattanut oikeuttaan voimaan. Määräaika on ehdoton: se kuuluu myös vajaavaltaisuuden tai laillisen esteen aikana, tai vaikka perillisellä ei olisi edes tietoa perittävän kuolemasta tai hyväkseen laaditusta testamentista.⁷³ Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 1985 II 113 toissijaisten perillisten osallistuminen perunkirjoitukseen ei tarkoittanut testamentin vastaanottamista, kun heillä ei ollut edes tietoa kyseisen testamentin olemassaolosta. Heidän oikeutensa oli vanhentunut.

PK 16:2.1:ssa säädetään perintöoikeuden voimaansaattamistoimista: perintö voidaan ottaa vastaan tai ilmoittaa perinnön vastaanottaneille osakkaille taikka pesänhoitajalle halukkuudesta ottaa perintö vastaan. Edelleen saman pykälän 2 momentissa säädetään, että perillisen on katsottava vastaanottaneen perinnön, jos hän on yksin tai muiden kanssa ottanut pesän hoitoonsa, osallistunut perunkirjoitukseen tai perinnönjakoon taikka perillisenä muutoin ryhtynyt jäämistöä koskeviin toimiin. Tässä yhteydessä on huomattava, että PK 16:2:n sääntely perinnön vastaanottamisesta perintöoikeuden vanhentumisen estävänä toimenä ja perintöön ryhtyminen PK 17:2a:n mukaisen luopumisen estävänä toimenä suojaavat eri intressejä. Niitä ei siis voi analogisesti arvioida yhteneväisin edellytyksin.⁷⁴ PK 16:2.2:ssa säädetty vastaanottamisen tunnusmerkit ovat ensisijaisesti perillisen oikeussuojakeino, jolla hän voi osoittaa, ettei ole menettänyt oikeuttaan passiivisuutensa johdosta.⁷⁵ PK 17:2a:n luopumisedellytyksiä arvioitaessa perillisen suojan tarve ei ole yhtä suuri, ja ryhtymiskynnys suojaakin

⁷³ Ks. Aarnio – Kangas 2016, s. 179. Huomioitavaa on, että poissaolevalle tai tuntemattomalle perilliselle määrätty edunvalvoja ei voi tämän puolesta estää perintöoikeuden vanhentumista (HolTL 33.2 §).

⁷⁴ Näin jo Aarnio 1967, s. 443–445. Myös Gottberg 1992 LM, s. 545–547 ja Timonen (Kangas) 2016, 2003:II, KKO 2003:95.

⁷⁵ Aarnio – Kangas 2016, s. 729. Gottbergin mukaan passiivisuuteen perustuva menettämisseuraamus suojaa myös pesän intressejä siten, että määräajan kuluttua umpeen pesään ei voi enää kohdistaa vaatimuksia ja jäämistötoimet lopullistuvat. Ks. Gottberg 1992 LM, s. 545–546.

ensisijassa kolmansia, kuten velkojia.⁷⁶ PK 17 luvun aktiivisten luopumistoimien osalta perintöön ryhtymistä käsitellään jäljempänä.

Passiivisuudesta johtuvan perintöoikeuden menetyksestä seuraa, että perillinen menettää kaikki oikeutensa perintöön ja perintö menee sille, joka olisi sen saanut siinä tapauksessa, että perillinen olisi kuollut ennen perittävää (PK 16:3). Sijaantulossa noudatetaan siten PK 2 ja 3 luvun perimysjärjestystä.⁷⁷ Korkeimman oikeuden ratkaisun KKO 1987:99 mukaan PK 16:1.1:ssa säädetty 10 vuoden vanhentumisaika, joka alkaa perittävän kuolinhetkestä, koskee myös perintöoikeuden menettäneen sijaantuloperillisiä. Ratkaisun perusteluista ilmenevin perustein säännöksen tulkinta voisi johtaa myös toisenlaiseen lopputulokseen, mutta lainsäätäjän tarkoitusta arvioidessaan korkein oikeus päätyi siihen, että tarkoituksena on ollut säätää kiinteä ja selkeä vanhentumissäännöstö perillisen oikeudesta perintöön, oikeusvarmuuden vaatiessa suhteellisen joutuisaa kuolinpesän selvittämistä ja pesän omaisuuden jakamista. Näin ollen myös sijaantuloperillisen on toteutettava oikeutensa perittävän omaisuuteen kymmenen vuoden kuluessa perittävän kuolemasta. Tulkintaa tukee korkeimman oikeuden mukaan myös PK 16:1.2:ssa säädetty sijaantuloperillisen oikeus vaatia ensiperilliseltä oikeutensa voimaansaattamista tietyn, enintään vuoden pituisen määräajan kuluessa siitä, kun määräys on annettu ensiperilliselle tiedoksi. Sijaantuloperillisellä on siten tehokas oikeussuojakeino torjua saantonsa vanheneminen. Mikäli vaatimusta ei esitetä, lakkaa sijaantulioiden oikeus oikeastaan jo syntyessään. Sijaantuloa koskeva PK 16:3 voi näin ollen tulla sovellettavaksi vain silloin, kun saannon vastaanottamisaikaa on lyhennetty PK 16:1.2:n nojalla.⁷⁸ PK 5:1:n mukaan, jollei perillistä ole, menee perintö valtiolle. Kun valtion jäämistösaanto ei vanhene,⁷⁹ menee perintö valtiolle lakimääräisten perillisten tai testamentinsaajan oikeuden vanhennuttua.

Jos perillisen tai testamentinsaajan oikeus on PK 16:1:n nojalla vanhentunut, perintöverotuksen peruste puuttuu, koska perintöverovelkasuhde on jäänyt syntymättä.⁸⁰

⁷⁶ Ks. Aarnio – Kangas 2016, s. 729.

⁷⁷ PK 2 luvun mukainen perimysjärjestys etenee suurpiirteisesti seuraavasti: ensisijaisesti perinnön saavat perittävän lapset, eli rintaperilliset (I parenteeli). Jos lapsia ei ole, perinnön saa leski, jos perittävä oli naimisissa (PK 3:1.1). Ellei lapsia tai leskeä ole, perinnön saavat vanhemmat tai sisarukset (II parenteeli). Muiden perillisten puuttuessa perinnön saavat perittävän isovanhemmat tai näiden jälkeläiset (III parenteeli). I ja II parenteelissa vallitsee rajoittamaton sijaantulo-oikeus sukuhaaroittain, eli perillisen sijaan tulevat aina hänen jälkeläisensä. III parenteelin perimysjärjestys rajautuu serkkuihin, eli he eivät enää peri. Jos yhtään edellä mainittua perillistä ei ole, perintö menee valtiolle. Ks. perimysjärjestyksestä tarkemmin Aarnio – Kangas 2016, s. 75–127.

⁷⁸ Aarnio – Kangas 2016, s. 185 ja Lohi 2011, s. 564.

⁷⁹ Aarnio – Kangas 2016, s. 188.

⁸⁰ Puronen 2010, s. 475.

Passiivista perinnöstä luopumista ei kuitenkaan käytännössä voida ottaa huomioon vielä säännönmukaisessa perintöverotuksessa.⁸¹ Verotuksen toimittamisen jälkeen muuttuneisiin olosuhteisiin perustuva perusteoikaisu (PerVL 38.3 §) tulee tehdä Verohallinnolle 10 vuoden kuluessa perintöverovelvollisuuden alkamisesta, eli pääsääntöisesti perittävän kuolemasta (PerVL 5 §), jotta verotus voidaan toimittaa uudelleen (PerVL 39.1 §). Kun määräaika on sama kuin perintöoikeuden vanhentumisessa, ja molempien alkamisajankohta on perittävän kuolinhetki, johtaa tämä nähdäkseni käytännössä siihen, ettei toimitettua säännönmukaista perintöverotusta voida enää oikaista passiivisen luopumisen johdosta. Jos perillinen on maksanut perintöveron, pidetään tätä pääsääntöisesti perinnön vastaanottamista ilmentävänä toimena, jolloin passiivisuuteen perustuva oikeuden vanhentuminen ei lähtökohtaisesti tule kyseeseen.⁸² Käytännössä perintöverotuksen ulkopuolelle jäävät lähinnä vain tuntemattomat perilliset.⁸³

Pesäosuuden ulosmittaus on mahdollista niin kauan, kun oikeus perintöön ei ole vanhentunut. Ulosottomiehellä on oikeus hakea pesänselvittäjän ja -jakajan määräämistä (UK 4:79.2), joten pesäosakkaiden passiivisuus ei estä täytäntöönpanoa.⁸⁴ Jos velallisen oikeus perintöön tai testamenttiin on vanhentunut PK 16:1:n nojalla, ei sitä luonnollisesti voi enää ulosmitata, eikä se kuulu konkurssivelallisen konkurssipesään.⁸⁵

⁸¹ Puronen 2015, s. 102. Perunkirjoitus on toimitettava pääsäännön mukaan kolmen kuukauden kuluessa perittävän kuolemasta (PK 20:1) ja perukirja on annettava Verohallinnolle kuukauden kuluessa perunkirjoituksesta (PerVL 29.1 §). Perukirjan käsittelyaika on Verohallinnossa keskimäärin 6–12 kuukautta. Verohallinto, Perintöverotuspäätös.

<https://www.vero.fi/henkiloasiakkaat/omaisuus/perinto/perintoverotuspaatos/> (9.12.2025). Tässä ajassa perintöoikeuden vanhentumista ei voida ottaa huomioon verotuksessa.

⁸² Puronen 2015, s. 101 ja Kolehmainen – Rabinä 2021, s. 97.

⁸³ Tehokkaan, Verohallinnon ylläpitämän perunkirjoitusinstituution ansiosta ilmenee harvoin tilanteita, joissa oikeus perintöverotukseen pääsee vanhentumaan. Verohallinto saa väestötietojärjestelmästä tiedot Suomessa kuolleista perittävistä valvoakseen perukirjojen toimittamista. Lisäksi perintöveroa koskevan ilmoituksen laiminlyönti on sanktioitu myöhästymismaksulla, veronkorotuksella ja ääritilanteissa jopa rikosoikeudellisilla seuraamuksilla. Ks. Aarnio – Kangas – Rabinä 2024, s. 169–170. Verotusoikeus vanhenee PerVL 31.2 §:n nojalla pääsääntöisesti kolmen vuoden kuluessa sen vuoden päättymisestä lukien, jolloin perittävä oli kuollut tai perintöverovelvollisuus oli muutoin alkanut. Mikäli verotusta ei ole tähän määräaikaan mennessä toimitettu, ei veroa voida enää määrätä.

⁸⁴ Linna – Leppänen – Kärki 2023, s. 399.

⁸⁵ Linna – Leppänen – Kärki 2023, s. 420. Perusedellytys omaisuuden kuulumiseen konkurssipesään on, että velallinen omistaa kyseisen omaisuuden. Vanhentumisen johdosta perillinen menettää oikeutensa perintöön, jolloin se ei voi olla hänen omistuksessaan eikä näin ollen kuulu konkurssipesään. Ks. Könkkölä – Linna 2020, s. 815.

2.3 Ennakkoluopuminen perittävän eläessä

2.3.1 Ennakkoluopumisen tavat

Perittävän eläessä tapahtuvasta perinnöstä luopumisesta, nk. negatiivisesta perintösopimuksesta⁸⁶ säädetään PK 17:1.2:ssa. Säännöksen mukaan ennakkoluopuminen on tehtävä joko hyväksymällä testamentti tai muulla tavoin kirjallisesti ilmoittamalla perittäväälle perinnöstä luopumisesta. Testamentin hyväksymistahdonilmaisu on varminta sisällyttää testamenttiasiakirjaan - myös erillinen hyväksymisilmoitus on mahdollinen, mutta tällöin hyväksymisen kohteena oleva testamentti tulee yksilöidä tarkasti.⁸⁷ Luopumistahdonilmaisu voi sisältyä myös muuhun asiakirjaan kuin nimenomaiseen luopumisilmoitukseen, esimerkiksi jakosopimukseen, jossa toisen vanhemman kuoltua perillinen on ilmoittanut saaneensa perintöosansa molempien vanhempiansa jälkeen (Kouvola HO 3.9.1986 S 85/446).⁸⁸ Muuhun asiakirjaan sisältyvässä ilmoituksessa luopumistarkoitus on kuitenkin ilmaistava erityisen selkeästi: tapauksessa Itä-Suomen HO 31.12.2001 S 00/1333 käräjäoikeuden ratkaisun mukaan, jonka hovioikeus pysytti, ositussopimusta ei voitu pitää PK 17:1:n tarkoittamana perinnöstä luopumisena senkään vuoksi, ettei kysymys edes tullut esille osituskirjan allekirjoittamisen yhteydessä. Luopumisen on siis oltava nimenomainen.⁸⁹

Aarnio katsoo, että ennakkoluopujan tulee oikeustoimen tekohetkellä olla presumtiivisen perillisen asemassa eli perittävän lähin elossa oleva perillinen. Näin ollen esimerkiksi perittävän lapsenlapsi ei voi antaa PK 17:2.1:n tarkoittamaa ennakkoluopumisilmoitusta isovanhemmalleen, jos lapsenlapsen vanhempi on luopumishetkellä elossa.⁹⁰ Luopumisilmoitus on PK 17:1.2:n mukaan osoitettava perittäväälle.⁹¹ Luopuminen on yksipuolinen oikeustoimi, eikä se vaadi perittävän hyväksyntää. Perittävän on kuitenkin katsottava olleen tietoinen luopumisesta, eli hänellä on oltava mahdollisuus ottaa asiasta selko. Jos perittävä ei sairauden, vamman, vanhuuden heikkouden tai muun vastaavan

⁸⁶ Termiä negatiivinen perintösopimus on käytetty kuvaamaan perillisasemasta luopumista, kun taas (kielletyllä) positiivisella perintösopimuksella tähdätään perillisaseman asettamiseen. Aarnio on pitänyt uuden perintökaaren valossa negatiivisen perintösopimuksen nimitystä epäsojivana, sillä ennakkoluopuminen on yksipuolinen, perillisen perittäväälle antama tahdonilmaisu, eikä sanamuodon implikoima kahdenvälinen sopimus. Ks. Aarnio 1978, s. 42–43.

⁸⁷ Ks. Kangas 2023, s. 627.

⁸⁸ Aarnio on katsonut, että ilmoitus perinnöstä luopumisesta ensiksi kuolleen puolison jälkeen voidaan pätevästi sisällyttää myös avioehtoon. Ks. Aarnio 1978, s. 50–51.

⁸⁹ Saarenpää on todennut, että perinnöstä luopuminen on poikkeuksellinen jäämistötoimi, jolloin näyttökynnyksenkin on oltava korkealla. Näin Saarenpää 2004, s. 612–613.

⁹⁰ Aarnio 1967, s. 388 av 216.

⁹¹ Tuunaisen mukaan perittävän tietoisuus ennakkoluopumisesta on perusteltua, sillä perittäväällä tulee olla mahdollisuus vaikuttaa testamentilla siihen, miten luopuminen vaikuttaa hänen jäämistönsä jakautumiseen. Tuunainen 2015, s. 131. Myös Aarnio 1967, s. 423.

syyn vuoksi ole voinut saada selkoa luopumisasiakirjasta, ei luopuminen ole PK 17:1.2:ssa tarkoitettulla tavalla pätevä.⁹² Luopumisilmoituksen voi kuitenkin antaa perittävän edunvalvojalle tai edunvalvontavaltuutetulle, jos hänelle on sellainen vahvistettu. Se, onko tieto luopumisilmoituksesta tosiasiaa saavuttanut perittävän, voi aiheuttaa käytännössä näyttöhaasteita.

Oikeuskirjallisuudessa ei olla yksimielisiä siitä, onko testamentista luopuminen mahdollista perittävän eläessä.⁹³ Ajatus siitä, että testamentinsaaja voisi luopumisilmoituksellaan tehdä perittävän tahdon tyhjäksi sopii huonosti yhteen testaattorin tahdon ja määräysvallan kunnioittamisen periaatteen kanssa.⁹⁴ Ennakkoluopumista koskevassa PK 17:1.2:ssä mahdollisuus luopumiseen on säännöksen sanamuodon mukaan vain perillisellä, jolla tarkoitetaan pääsääntöisesti perittävään lain tarkoittamassa sukulaisuussuhteessa olevaa henkilöä. PK 17:2a:ssa taas luopuminen on nimenomaisesti säädetty mahdolliseksi sekä perilliselle että testamentinsaajalle. Näin ollen sanamuodon mukainen tulkinta tukee kantaa siitä, ettei testamentinsaaja voi luopua saannostaan perittävän eläessä. Aarnio on kuitenkin katsonut, että testamentinsaaja voidaan perintökaaren systematiikassa rinnastaa perilliseen, jolloin ennakkoluopuminen olisi mahdollista myös presumtiiviselle testamentinsaajalle. Hänen mukaansa testaattorin tahdon kunnioittamisen periaate johtaa tulkintaan, että testamentista perittävän eläessä luopunut voi perittävän kuoltua halutessaan vedota testamenttiin, mutta hänen ei enää tarvitse uudelleen ilmoittaa luopuvansa sanotusta testamentista, mikäli ei halua ottaa sitä vastaan.⁹⁵

Käytännössä tarve testamentista ennakkoluopumiseen lienee harvinainen, eikä se ei ole kovin käyttökelpoinen jäämistösuunnittelun väline. Testamentinsaajalla ei välttämättä ole perittävän eläessä edes tietoa hänen hyväkseen tehdystä testamentista tai sen sisällöstä, toisin kuin lakimääräisellä (presumtiivisella) perillisellä, joka sukulaisuussuhteensa perusteella voi lähtökohtaisesti luottaa perillisasemaansa. Testamentista luopuminen ei myöskään takaa luopujan sijaantuloerillisille oikeutta testamenttiomaisuuteen, sillä sijaantulo testamenttisaannoissa määräytyy lakimääräisestä perimyksestä poikkeavasti, ja perittävä voi eläessään joka tapauksessa muuttaa testamenttiaan ja sen edunsaajia vapaasti

⁹² Aarnio – Kangas 2016, s. 709–710.

⁹³ Kielteisestä kannasta esim. Lohi 2011, s. 584, Rabinä 2014, s. 328 ja Kolehmainen – Rabinä 2021, s. 92. Myöskään Verohallinnon ohjeessa testamentista ennakkoluopumista ei pidetä mahdollisena. Ks. Verohallinto, Luopumiset perintö- ja lahjaverotuksessa, luku 1.1.

⁹⁴ Ks. Lohi 2011, s. 584.

⁹⁵ Aarnio 1967, s. 414–415. Myös muualla oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että testamentista on mahdollista luopua testaattorin eläessä, ks. Puronen 1990, s. 496 ja Tuunainen 2015, s. 122–123.

(PK 10:5). Testamentista luopuminen perittävän eläessä ei liene mielekästä senkään vuoksi, ettei luopuminen estä perittävää peruuttamasta testamenttia tai tekemästä uutta luopujan hyväksi, minkä myötä luopuminen menettää itsenäisen merkityksensä.⁹⁶

Perillinen voi hyväksyä testamentin itseään sitovaksi ja näin ollen luopua oikeudestaan vedota PK 13 luvussa säädettyihin testamentin moiteperusteisiin. Myös testamentin hyväksyminen perittävän eläessä tulee tehdä PK 17:1.2:n muutosäännöksen mukaan.⁹⁷ Hyväksymällä testamentin perillinen hyväksyy perittävän antaman tahdonilmaisun ja testamentti tulee sitovaksi hyväksyjän sukuhaaraan nähden (PK 14:5). Vain lähimmällä perillisellä on testamentin moiteoikeus, ja näin ollen hyväksymistahdonilmaisuu sitoo myös luopujan sijaantuloperillisiä.⁹⁸ ratkaisussa KKO 1968 II 23 korkein oikeus katsoi, että kun luopuja oli hyväksynyt testamentin, jolla hänet oli suljettu pois perinnöstä, ja sitoutunut olemaan sitä moittimatta, hyväksyjän perillisillä ei ollut oikeutta vaatia myöhemmän testamentin, joka ei sisältänyt ensimmäiseen testamenttiin muutosta hyväksyjän perintöoikeuden kohdalta, julistamista tehottomaksi. Samoin tapauksessa KKO 1964 II 72 katsottiin, ettei testamentin hyväksyjän perillisellä ollut oikeutta ajaa kannetta perintöomaisuuden lainhuudon mitättömäksi julistamisesta. Testamentin hyväksyminen ei kuitenkaan estä perillistä vetoamista hänen hyväkseen tehtyyn uuteen testamenttiin, sillä hyväksymisen oikeusvaikutukset ulottuvat vain siihen nimenomaiseen testamenttiin, jonka perillinen on hyväksynyt.⁹⁹

2.3.2 Lakiosaperillisen vastikeoikeus

Muut kuin rintaperilliset voivat sitovasti luopua perinnöstä ennen perittävän kuolemaa vastikkeetta. Rintaperillisellä on kuitenkin PK 17:1.2:n mukaan oikeus lakiosaansa, ellei hän ole saanut perittävän eläessä luopumisestaan kohtuullista vastiketta tai perittävän kuoleman jälkeen lakiosaa vastaavaa omaisuutta tule hänen aviopuolisolleen testamentin tai hänen jälkeläisilleen lain tai testamentin nojalla.¹⁰⁰ Säännöksen sanamuodon mukaan muulle kuin luopujalle itselleen suoritettavan luopumisvastikkeen tulee tulla saajalleen

⁹⁶ Lohi 2011, s. 585.

⁹⁷ Perittävän eläessä ei testamenttia voi hyväksyä muotovapaasti, toisin kuin perittävän kuoleman jälkeen. Ks. Kangas s. 627 ja 719. Näin myös Aarnio – Kangas – Räbinä 2024, s. 88–89.

⁹⁸ ks. Aarnio – Kangas 2015, s. 769.

⁹⁹ Aarnio – Kangas 2015, s. 789 ja Kangas 2023, s. 628. Samoin kuin testamentista luopumisen kohdalla, testaattorin tahdon on katsottava saavan etusijan luopumiseen nähden.

¹⁰⁰ Lain sanamuodon mukaisesti näyttäisi siltä, että kun korvaus maksetaan luopujalle itselleen, riittää ”kohtuullinen” korvaus, mutta jos saajana on luopujan puoliso tai jälkeläinen, tulee vastikkeen olla ”lakiosaa vastaava”. Muulle kuin luopujalle suoritettavan korvauksen tulee siis nähtävästi vastata lakiosaa tiukemmin kuin luopujalle maksettavan vastikkeen. Näin Aarnio 1978, s. 48. Luopujan puoliso ja jälkeläinen voivat saada PK 17:1.2:ssa tarkoitettua korvauksen vasta perittävän kuoltua, minkä vuoksi oikeuskirjallisuudessa on puollettu kantaa, jonka mukaan korvaus tulisi näissä tilanteissa laskea perittävän kuolinhetken mukaan. Ks. Tuunainen 2015, s. 137.

testamentin tai lain nojalla, eikä näin ollen perittävän eläessään luopujan puolisolle tai jälkeläisille antamia lahjoja voida ottaa huomioon tässä arvioinnissa.¹⁰¹ Luopumisvastikkeena voidaan kuitenkin pitää luopujan omille perillisille perittävän ottaman henkivakuutuksen edunsaajamääräyksen perusteella maksettavaa vakuutuskorvausta.¹⁰² Oletusarvoisesti luopumisvastikkeen maksaa perittävä, mutta oikeuskirjallisuudessa on katsottu, ettei estettä ole sille, että vastikkeen suorittaa testamentinsaaja, kunhan vastikkeen voidaan katsoa olevan nimenomaisesti korvaus ennakkoluopumisesta.¹⁰³

Oikeuskirjallisuudessa on asetettu pääasiassa sille kannalle, että perittävän eläessä rintaperilliselle suoritettavan luopumisvastikkeen suuruus ja sen kohtuullisuus arvioidaan luopumishetkellä määritetyn perittävän omaisuuden arvon perusteella.¹⁰⁴ Esimerkiksi Itä-Suomen hovioikeus katsoi ratkaisussaan 28.11.2006 S 05/770, että rintaperillinen oli saanut luopumisestaan kohtuullisen vastikkeen, kun vastike oli 80 prosenttia nimenomaan luopumishetken mukaan määritetyn laskennallisen lakiosan arvosta. Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että ennakkoluopumiseen voitaisiin myös ottaa ehto, että luopuminen ja saatu vastike sitovat luopujaa edellytyksellä, ettei perittävän omaisuuden arvo huomattavasti muutu luopujan vahingoksi.¹⁰⁵ Tällaisen varauman puuttuessa luopujalla on näyttötaakka siitä, että hänen luopumisensa oli tarkoitettu lopulliseksi vain siinä tapauksessa, ettei jäämistön arvo olennaisesti vähene.¹⁰⁶

¹⁰¹ Aarnio – Kangas 2016, s. 715.

¹⁰² Aarnio ja Kangas katsovat, että vain luopujaperillisen jälkeläisille maksettavaa vakuutuskorvausta voidaan pitää PK 17:1.2:n tarkoittamana vastikkeena, sillä se maksetaan vakuutuslainsäädännön nojalla. Puolison osalta säännöksen sanamuoto taas viittaa siihen, että luopujan puolisolle maksettavan vastikkeen tulee tulla hänelle testamentin nojalla, jolloin vakuutusmaksua ei voitaisi pitää sanottuna vastikkeena. Aarnio – Kangas 2016, s. 714–715. Ks. kuitenkin Kolehmainen – Rabinä 2020, s. 445: kirjoittajat pitävät sekä jälkeläisten että avipuolison saamaa vakuutuskorvausta lain tarkoittamana luopumisvastikkeena. Tätä tulkintaa voidaan pitää tarkoituksenmukaisempana, sillä tiukka sanamuodon mukainen tulkinta johtaisi nähdäkseni kohtuuttomaan lopputulokseen.

¹⁰³ Esimerkiksi Aarnio 1967, s. 402–403 ja Rabinä 2014, s. 329.

¹⁰⁴ Aarnio – Kangas 2016, s. 711 ja tarkemmin argumentaatiosta Aarnio – Kangas 2015, s. 772–775. Myös korkein oikeus puolsi lausunnossaan tätä kantaa. KKO 1941, s. 122. Toisaalta lakiosan tarkka arvo tiedetään vasta pesänselvityksen jälkeen, jolloin vastikkeen kohtuullisuus voitaisiin lopullisesti määritellä vasta perittävän kuoltua. Ks. OM 2004:6, s. 71–72 ja Kolehmainen – Rabinä 2020, s. 444. Koska ennakkoluopuja ottaa riskin perittävän varallisuusolojen muutoksesta, ja perittävän kannalta on merkityksellistä voida luottaa luopumishetken mukaan maksetun kohtuullisen vastikkeen riittävyyteen, nähdäkseni on kuitenkin perusteltua puoltaa kantaa vastikkeen määrittelemisestä luopumisajankohdan mukaan. Tulkinta kuolinhetken mukaan määräytyvästä vastikkeesta ei myöskään saa tukea laista tai sen esitöistä. Ks. Aarnio – Kangas 2015, s. 772.

¹⁰⁵ Näin esimerkiksi Aarnio 1967, s. 402 ja Tuunainen 2015, s. 130. Aarnio katsoo, että ollakseen tehokas tällaisen ehdon on tullut olla perittävän tiedossa. Aarnio 1978, s. 47.

¹⁰⁶ Aarnio – Kangas 2016, s. 712. Edellytysopin mukaisesti olisi myös mahdollista ajatella, ettei oikeustoimi sido luopujaa, jos hän on merkittävästi erehtynyt luopumisen taustavaikuttimina olleista olosuhteista. Ks. edellytysopin ja sopimuksen voimassaoloedellytyksistä Häyhä 2004, s. 1438–1439 ja KKO 2012:1.

Hieman epäselvää kuitenkin on, missä määrin luopuja voi asettaa ennakkoluopumiselleen ehtoja. Mikäli ennakkoluopuja on antanut tahdonilmaisunsa ehdollisena, riippuu luopujan oikeusasema yhtäältä ehdon jäämistöoikeudellisesta sitovuudesta ja toisaalta ehdon aktualisoitumisesta. Tuunainen katsoo, että ehdon perusteen ollessa perittävän puolella esimerkiksi siten, että luopujan tahdonilmaisun sitovuus on kytketty siihen, ettei perittävän varallisuusasema parane merkittäväällä tavalla, voidaan ehtoa pitää jäämistöoikeudellisesti pätevänä. Sallittavuutta voidaan hänen mukaansa perustella sillä, että ehdon liittyessä perittävän varoihin, on perittävällä tieto siitä, miten luopuminen ja sen ehdollisuus vaikuttavat jäämistön jakaantumiseen.¹⁰⁷ Sen sijaan ehto, jonka toteutuminen on luopujan puolella, kuten esimerkiksi luopumistahdonilmaisun voimassaolon kytkeminen siihen, ovatko perillisen velat vanhentuneet perittävän kuollessa, ei olisi Tuunaisen mukaan pätevä. Tällöin perittävä ei voisi ennakoita arvioida sitä, miten ehto lopulta vaikuttaa käytännössä.¹⁰⁸ Kolehmainen ja Rabinä sen sijaan katsovat, että tällainenkin ehdollinen ennakkoluopuminen *lienee* tehokas sillä edellytyksellä, että perittävä on ehdosta tietoinen.¹⁰⁹

Ennakkoluopumisen sitovuus määrittyy perittävän kuollessa. Jos lakiosaperillinen jo perittävän eläessä saa luopumisestaan riittävän korvauksen, tai hänen puolisonsa tai omat rintaperillisensä saavat perittävän kuollessa lakiosaa vastaavan omaisuuden, luopujaperillinen tai hänen sijaantuloperillisensä eivät tule lainkaan perittävän kuolinpesän osakkaiksi.¹¹⁰ Jos lakiosaperillinen tai hänen PK 17:2.1:ssa tarkoitetut läheisensä eivät ole saaneet luopumisesta lainkaan vastiketta tai se ei ole riittävä, voi perillinen asian riitauttamalla säilyttää perillisasemansa (PK 18:1.2),¹¹¹ ja vaatia lakiosaansa tai sen täydennystä perittävän kuoleman jälkeen. Näin oli esimerkiksi tapauksessa KKO 1982 II 181, jossa korkein oikeus katsoi perillisen luopumisestaan saaman vastikkeen riittämättömäksi ja vahvisti perillisen oikeuden koko lakiosaansa.

Huomattavaa on, että testamentin hyväksynyt lakiosaperillinen ei voi moittia testamenttia siinäkään tapauksessa, että hän ei ole saanut korvausta hyväksymisestään tai korvaus on ollut riittämätön, vaan joutuu tyytymään vaatimaan perittävän kuoleman jälkeen sen, mitä hänen lakiosastaan on jäänyt puuttumaan.¹¹² Jos perillinen on ilmoittanut saaneensa

¹⁰⁷ Tuunainen 2015, s. 130–131.

¹⁰⁸ Tuunainen 2015, s. 131.

¹⁰⁹ Kolehmainen – Rabinä 2020, s. 447.

¹¹⁰ Gottberg 1992 DL, s. 926, Aarnio – Kangas 2016, s. 715 ja Kolehmainen – Rabinä 2020, s. 444.

¹¹¹ Aarnio 1967, s. 405–407. Ks. Kouvolan HO 9.12.1986 H 86/113, jossa ennakkoluopujaa ei pidetty pesän osakkaana, sillä hän ei ollut riitauttanut saamansa vastikkeen riittävyttä.

¹¹² Aarnio – Kangas 2015, s. 771.

hyväksymisestään korvaukseksi lakiosaa vastaavan suorituksen, se on otettava huomioon uuteen testamenttiin perustuvan jäämistön laskennallista suuruutta määrättäessä ja vähennettävä perillisen perintö- tai lakiosasta. Käytäntöä kuvaa ratkaisu KKO 1974 II 98: rintaperilliset olivat hyväksyneet aviopuolisoiden keskinäisen testamentin ja ilmoittaneet saaneensa lakiosansa ko. testamenttiin perustuvista suorituksista. Leski oli sittemmin muuttanut testamenttia. Korkein oikeus katsoi, että perillisten uuteen testamenttiin perustuva oikeus rajoittui siihen, mitä heille ehkä tuli sen jälkeen, kun saadut lakiosat oli otettu huomioon jäämistön suuruutta määrättäessä.

Rintaperillinen on sidottu tahdonilmaisuunsa lakiosan ylittäviltä osin, vaikka hän ei olisi saanut luopumisestaan vastiketta tai saatu vastike on riittämätön. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että perillinen voi perittävän kuoleman jälkeen vaatia vain lakiosansa tai sen täydennystä, mutta ei koko perintöosuuttaan.¹¹³ Ennakkoluopumisen pätevyys ei kuitenkaan riipu siitä, saako luopuja kohtuullisen vastikkeen luopumisestaan: estettä ei ole sille, että rintaperillinen ei vaadi lakiosansa tai sen täydennystä.¹¹⁴

2.3.3 Sijaantulo-oikeus

Sijaantulo-oikeutta, eli sitä, mille taholle perintö luopumistilanteessa siirtyy, koskevat säännöt ja periaatteet ovat merkityksellisiä luopumisen tarkastelussa, sillä usein luopujalla on tavoite pyrkiä ohjaamaan luopumisen kohteena oleva jäämistövarallisuus jollekin tietylle henkilölle, kuten omalle lapselleen. PK 17 luvussa ei säädetä luopujan sijaantuloperillisen oikeudesta jäämistöön. Oikeuskirjallisuudessa on todettu, että kysymys sijaantulosta on jätetty laissa tarkoituksella avoimeksi ja oikeustoimen tulkinnalla ratkaistavaksi.¹¹⁵ Jos ennakkoluopuminen tehdään hyväksymällä testamentti, toimi sitoo myös luopujan perillisiä.¹¹⁶ Jos luopumisilmoitus tehdään muulla tavalla kuin hyväksymällä testamentti, tahdonilmaisun sisällön rooli korostuu: luopuja voi ulottaa luopumisen vaikutukset vain itseensä tai koko sukuhaaraan. Jos luopumisen ulottuvuutta ei ole määritelty, ainakin lakiosaperillisen osalta lähtökohtana voidaan pitää, että luopumisestaan täyden korvauksen saanut perillinen on sulkenut koko sukuhaaran pois perinnöstä. Tällöin sukuhaaralle on jo turvattu lakiosa, ja luopumisen vaikutus

¹¹³ Aarnio 1967, s. 406.

¹¹⁴ Saarenpää 2004, s. 605 av 15. Saarenpää huomauttaa, että pakkoperintöoikeutta ei tunneta: oikeus lakiosaan tai sen täydennykseen on väitteenvaarainen. Ilmeisesti on kuitenkin mahdollista, että ennakkoluopumista pidetään verotuksessa tehottomana, jos perillinen ei saa luopumisestaan kohtuullista vastiketta. Näin Puronen 2015, s. 94.

¹¹⁵ Esim. Rautiala 1986, s. 69, Aarnio – Kangas 2016, s. 721 ja Gottberg 1992 DL, s. 925 alaviite 6.

¹¹⁶ Aarnio – Kangas 2015, s. 769 ja Kolehmainen – Rabinä 2020, s. 443. Näin myös Tuunainen 2015, s. 135.

ulottuu koskemaan sijaantulooperillisiä, vaikka luopumistahdonilmaisussa ei olisikaan asiasta mainintaa.¹¹⁷

Sijaantulon arviointi muissa tapauksissa on tehtävä tapauskohtaisesti: esimerkiksi sijaantulooperillisen etäinen suhde perittävään voi tukea lähtökohtaa siitä, että luopuminen on ulotettu koko sukuhaaraan, kun taas korostuneen henkilökohtainen intressi luopumiseen esimerkiksi velkaantumisen vuoksi voi puoltaa tulkintaa siitä, että luopuja on tarkoittanut rajata luopumisen vain itseensä.¹¹⁸ Lähtökohtana voidaan kuitenkin pitää oletusta koko sukuhaaran poissulkemisesta, ellei tahdonilmaisussa ole muuta määrätty tai sitä ei ole tulkinnalla mahdollista selvittää.¹¹⁹ Tulkintalinjaa voidaan pitää jossain määrin yllättävänä, sillä perillisen menettäessä oikeutensa perintöön perinnöttömäksi tekemisen tai perintöoikeuden vanhentumisen vuoksi sijaantulo määräytyy siten, kuin perillinen olisi kuollut ennen perittävää (PK 15:5 ja 16:3).¹²⁰

Edellä esitetyn perusteella vaikuttaa siltä, että ainakin yksityisoikeudellisesti ennakkoluopujalla on tahdonilmaisullaan mahdollisuus vaikuttaa sijaantuloon jälkiluopumista laajemmin sulkemalla koko sukuhaaran perinnöstä. Jos ennakkoluopuja kuitenkin määrää sijaantulosta lakimääräisestä perimysjärjestyksestä poiketen, nähdäkseni tällaista toimea voitaisiin pitää PK 17:1.1:n nojalla pätemättömänä positiivisena perintösopimuksena: siinähan oikeustoimella luodaan lakiin perustumaton perillisasema.¹²¹ Esimerkiksi ratkaisussa KHO 1977 B II 618 katsottiin, ettei perittävän eläessä tehdyllä perintösopimuksella, jolla perillinen oli korvausta vastaan luopunut perinnöstä henkilön hyväksi, jolle perittävä oli määrännyt omaisuuden myös testamentilla, ollut vaikutusta perintöveron määräämiseen. Testamentinsaajan ei siis katsottu ostaneen omaisuutta, vaan saaneensa sen testamentin perusteella.¹²²

PerVL 12.1 §:n 2 kohdan mukaan sellainen perinnönjättäjän suoraan alenevassa polvessa oleva perillinen, jolla perinnönjättäjän kuolinhetkellä lähinnä oli oikeus periä perinnönjättäjä ja joka tuolloin ei ollut täyttänyt 18 vuotta, saa vähentää veronalaisesta perintöosuudesta 60 000 euroa. Näin ollen alaikäinen lapsi voisi periä verotta huomattavan määrän omaisuutta vanhemman luopuessa perinnöstä lapsensa hyväksi.

¹¹⁷ Näin mm. Rautiala 1986, s. 69 ja Aarnio 1967, s. 422–423. Myös korkein oikeus puolsi lausunnossaan tätä kantaa. KKO 1941, s. 123–124.

¹¹⁸ Ks. Tuunainen 2015, s. 136 ja Aarnio – Kangas 2016, s. 722–723.

¹¹⁹ Näin Aarnio – Kangas 2016, s. 722 ja Kolehmainen – Rabinä 2020, s. 443.

¹²⁰ Tuunainen 2015, s. 135.

¹²¹ Näin myös Aarnio 1967, s. 435–436. Ks. perillisten keskenään tekemien positiivisten perintösopimusten tunnusmerkeistä Aarnio 1978, s. 42–43. Huomattavaa on myös se, ettei perittäväkään voi sitoutua tällaiseen luopumisilmoitukseen. Tuunainen 2015, s. 136.

¹²² Ks. Onikki 1980, s. 121.

Säännöksen sanamuoto viittaa Kolehmainen ja Rabinän mukaan siihen, että vähennys tulisi ennakkoluopumistapauksessa myöntää, koska alaikäisellä on, sen jälkeen, kun ennakkoluopuminen on tapahtunut, ”perinnönjättäjän kuolinhetkellä lähinnä oikeus periä perinnönjättäjä”.¹²³ Tulkinta vaikuttaa semanttisesti oikealta, mutta sinänsä epätydyttävältä siihen nähden, että lain esitöiden mukaan säännöksen sanamuodon tarkennuksella nimenomaan pyrittiin estämään tilanne, jossa täysi-ikäinen, elossa oleva perillinen luopuu perinnöstä alaikäisten lastensa hyväksi ja lapset saavat alaikäisyysvähennyksen hyväkseen.¹²⁴ Jälkiluopumisen osalta alaikäisyysvähennyksen hyödyntäminen estyy tilanteissa, joissa vanhempi luopuu omalta vanhemmaltaan tulevasta perinnöstä alaikäisten lastensa hyväksi tai lapsenlasten saadessa isovanhemmaltaan perintöä testamenttisaannolla ja vanhempi on elossa isovanhemman kuollessa.¹²⁵ Tällöin *perittävän kuollessa* alaikäinen perillinen ei näet ole se, jolla on läheisin oikeus periä perittävä.

2.3.4 Sitovuus velkojia kohtaan

Pätevä ennakkoluopuminen sitoo myös luopujan velkojia: ulosottokaaren (UK; 705/2007) 4:81.1:n 1 kohdan mukaan velallisen oikeutta perintöön tai testamenttiin ei saa ulosmitata, jos velallinen osoittaa, että hän on perittävän eläessä luopunut oikeudestaan perintöön perintökaaren mukaisesti.¹²⁶ Sitovuus velkojia kohtaan siten edellyttää, että luopuminen on tapahtunut perintökaaren säännösten mukaan pätevästi. Ulosottokaari ei aseta ennakkoluopumisen velkojainsitovuudelle erityisehtoja, toisin kuin jälkiluopumistilanteessa, jota käsitellään jäljempänä.

Konkurssilain (KL; 120/2004) 5:5:stä ei nimenomaisesti käy ilmi, ettei perintö, josta konkurssivelallinen on luopunut perittävän eläessä, kuulu konkurssipesään. Tämä on loogista ottaen huomioon KL 5:1, jonka mukaan konkurssipesään kuuluu omaisuus, joka velallisella on konkurssin alkaessa ja jonka velallinen saa ennen konkurssin päättymistä, sillä rajoituksella, ettei luonnollisen henkilön konkurssipesään kuitenkaan kuulu hänen konkurssin alkamisen jälkeen saamansa omaisuus.¹²⁷ Perittävän eläessä perillisellä ei luonnollisesti ole perittävän omaisuuteen muuta oikeutta kuin presumtiivinen

¹²³ Kolehmainen – Rabinä 2020, s. 451.

¹²⁴ HE 58/2007 vp, s. 10.

¹²⁵ Aarnio – Kangas – Rabinä 2024, s. 321.

¹²⁶ Huomionarvoista tosin on se, että perinnöstä luopuminen voi olla peruste UK 2:26:n mukaiselle ulosottoperusteen määräajan jatkamiselle, jos se sopimattomalla tavalla aiheuttaa velkojille vahinkoa. Ks. Tuunainen 2015, s. 50.

¹²⁷ Rajaus johtuu siitä, ettei luonnollisen henkilön konkurssimenettelyn tarkoitus ole lopettaa velallisen ansio- tai muuta toimintaa. Ks. Könkkölä – Linna 2020, s. 4. Konkurssin ulkopuolinen omaisuus voi kuitenkin olla ulosmittauksen kohteena. Könkkölä – Linna 2020, s. 822.

perintöoikeus. Perintöomaisuus, josta luovutaan perittävän eläessä, ei siten edes vielä ole luopujan omaisuutta, joten se ei voi kuulua konkurssipesään. Perittävän kuollessa ennen konkurssin alkamista, on pätevästi tehty ennakkoluopuminen sitova konkurssissa, sillä tällöin konkurssin alkaessa velallisella ei luopumisensa johdosta ole oikeutta perintöön.¹²⁸

Velkojilla ei ole oikeutta vaatia perillisen puolesta lakiosaa (PK 11:7) tai nostaa testamentin moitekannetta (PK 14:6). Näin ollen, vaikka oikeus lakiosaan onkin lähtökohtaisesti ulosmitattavissa, eivät velkojat käytännössä saa hyötyä kuolinpesästä silloinkaan, kun riittämättömän korvauksen luopumisestaan saanut lakiosaperillinen jättäytyy passiiviseksi perittävän kuoltua.¹²⁹ Ennakkoluopumisesta suoritettu vastike voi sitä vastoin luonnollisesti velallisen omaisuutena olla täytäntöönpanon kohteena. Ylivelkaisuustilanteissa keskeistä on, että lakiosakorvaus voidaan suorittaa PK 17:1.2:n mukaan myös luopujan aviopuolisolle tai lapsille, jolloin luopujaperillisen velkojien ei ole mahdollista hyötyä perinnöstä miltään osin.

2.3.5 Vaikutus perintöverovelvollisuuteen

Perintöverovelkasuhdetta ei luonnollisesti synny vielä perittävän eläessä (PerVL 5 §), joten ennakkoluopumisella ei siten ole merkitystä perintöverotuksellisesti ennen perittävän kuolemaa. Lakiosaperillisen perittävän eläessä saamaa luopumisvastiketta kohdellaan verotuksessa veronalaisena lahjana.¹³⁰ Rabinän näkemyksen mukaan myös testamentinsaajan suorittaessa vastikkeen määräytyy veroluokka perittävän ja perillisen välisen sukulaisuussuhteen perusteella, sillä vastikkeen suorittaminen liittyy testamentin ehtoihin, ja vastikkeen voidaan siten katsoa tulevan perittävaltä.¹³¹ Jos lakiosaa joudutaan täydentämään perittävän kuoleman jälkeen, otetaan perintöverotuksessa huomioon koko lakiosa, josta on maksettava perintöveroa. Suoritettavasta perintöverosta vähennetään mahdollisesta saadusta vastikkeesta aiemmin maksettu lahjavero.¹³²

Jos luopuminen on tehty PK 17:1:ssä säädetyllä tavalla pätevästi, ei luopujalle synny perintöverovelvollisuuden perusteena olevaa oikeutta jäämistövarallisuuden perittävän kuollessa, jolloin luopuminen on tapahtunut myös vero-oikeudellisesti tehokkaasti. Ennakkoluopuminen voi olla pätemätön ensinnäkin sen vuoksi, ettei sitä ole tehty

¹²⁸ Könkkölä – Linna, 2020, s. 823.

¹²⁹ Ks. Tuunainen 2015, s. 145–146.

¹³⁰ Andersson 2016, s. 131.

¹³¹ Rabinä 2014, s. 329. Nähdäkseni kirjoittaja viittaa tässä yhteydessä tilanteeseen, jossa testamentinsaaja suorittaa vastikkeen perillisen testamentin hyväksymistahdonilmaisua vastaan.

¹³² Verohallinto, Luopumiset perintö- ja lahjaverotuksessa, luku 5.

perintökaaren muotomääräysten mukaisesti: sitä ei esimerkiksi ole tehty kirjallisesti¹³³ tai annettu tiedoksi perittävälle. Toisaalta luopuminen voi olla pätemätön luopujan oikeustoimikelpoisuuden puuttumisen, OikTL:n pätemättömyysperusteen tai HolTL 35 §:ssä säädetyn holhousviranomaisen puuttuvan luvan johdosta (HolTL 36.2 §).¹³⁴ Tällöin perittävän kuolinhetkellä pesäosakkuus ja verovelvollisuus syntyvät, ja vain PK 17:2a:n mukainen jälkiluopuminen on enää mahdollinen.

2.4 Jälkiluopuminen perittävän kuoleman jälkeen

2.4.1 Jälkiluopumisen tavat

Ilman normitukeakin vanhemmassa oikeuskirjallisuudessa ja -käytännössä katsottiin passiivisen luopumismahdollisuuden kääntöpuolena, että perinnöstä oli mahdollista luopua myös aktiivisin toimin perittävän kuoleman jälkeen.¹³⁵ Oikeustila sai säädännäisen vahvistuksensa vuonna 1992, kun perintökaareen lisättiin muutoslailla 768/1991 nimenomainen säännös PK 17:2a § perillisen ja testamentinsaajan mahdollisuudesta luopua oikeudestaan perittävän kuoltua, elleivät he ole jo ryhtyneet sellaisiin toimiin, että heidän on katsottava ottaneen perinnön vastaan.¹³⁶ Lakimääräinen perillinen voi perittävän kuoleman jälkeen luopua perinnöstä hyväksymällä testamentin tai nimenomaisesti ilmoittamalla luopuvansa lakimääräisestä perintöoikeudestaan. Testamentinsaaja voi luopua vetoamasta testamenttiin.

Pätevän jälkiluopumisen on oltava kirjallinen. Luopumisilmoitus voidaan sisällyttää luontevasti esimerkiksi perukirjaan tai hyväksymisilmaisu testamenttiin, mutta se voidaan tehdä myös erillisellä asiakirjalla. Perittävän kuoleman jälkeen tehtävälle luopumisilmoitukselle ei ole samanlaista yksiselitteistä adressaattia, kuin perittävän eläessä (vrt. PK 17:1.2). Vastaanottajan tulee kuitenkin olla nimenomaan kuolinpesään intressisuhteessa oleva taho, ja näin ollen oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että luopumistahdonilmaisun potentiaalisia vastaanottajia ovat kaikki kuolinpesän osakkaat yhdessä, yksikin kuolinpesän osakas, pesänselvittäjä, pesänjakaja, testamentin toimeenpanija ja sijaantuloperillinen, jonka hyväksi luopuminen tapahtuu.¹³⁷ Edellä jo mainitussa hovioikeuden pysyttämässä ratkaisussa Itä-Suomen HO 31.12.2001 S 00/1333

¹³³ Kuten edellä on todettu, verotusmenettelyn kirjallisen luonteen vuoksi näyttö luopumisajankohdasta on käytännössä pystyttävä esittämään kirjallisesti, vaikka yksityisoikeudellisesti voitaisiin ajatella kirjallisuuden muotovaatimuksen olevan korjaantumiskelpoinen.

¹³⁴ Aarnio – Kangas 2016, s. 717.

¹³⁵ Aikaisemmasta oikeustilasta esim. Aarnio 1967, s. 438–439, Aarnio 1978, s. 59, Rautiala 1986, s. 68 ja Puronen 1990, s. 202 av 16.

¹³⁶ HE 102/1990 vp, s. 87.

¹³⁷ Tuunainen 2015, s. 168 ja Aarnio – Kangas 2016, s. 733.

käräjäoikeus katsoi, ettei perillinen ollut luopunut perintöoikeudestaan PK 17:2a:n edellyttämällä tavalla jo siksikään, että ilmoitus oli annettu vain ulosottomenettelyä varten ulosottomiehelle eikä kuolinpesän osakkaille tai hallinnolle.

Testamentin hyväksyminen perittävän kuoltua on vapaamuotoinen toimenpide: se voi tapahtua myös konkludenttisesti, kunhan hyväksyminen on todistettavissa (PK 14:5).¹³⁸ Ratkaisussa Helsingin HO 18.6.2003 S 02/384 hovioikeus katsoi, että lakimääräiset perilliset olivat allekirjoittamalla valtakirjan testamentinsaajalle perittävän omaisuuden jakamiseksi testamentissa määritellyllä tavalla hyväksyneet perittävän tekemän testamentin, eikä heillä ei ollut enää oikeutta moittia testamenttia. Perusteluissa viitattiin nimenomaisesti siihen seikkaan, ettei PK 17:2a:n perinnöstä luopumista koskeva määrämuoto koske testamentin hyväksymistä, jolle ei muutoinkaan ole säädetty määrämuotoa. Huomattavaa on, että jos testamentin hyväksyminen perittävän kuoleman jälkeen tosiasiallisesti tarkoittaa sitä, että perillinen luopuu oikeudestaan perintöön, hyväksymistahdonilmaisu on käytännössä samalla perinnöstä luopumista koskeva tahdonilmaisu, joka on aina annettava määrämuotoa noudattaen.¹³⁹ Pääsääntöisesti perittävän kuoleman jälkeen tapahtuvan testamentin hyväksymisen on tulkittu ilman eri mainintaa tarkoittavan sekä moite- että lakiosaoikeudesta luopumista (KKO 1957 II 78 ja KKO 1958 II 49).¹⁴⁰

2.4.2 Perintöön ryhtyminen luopumisen esteenä

Jälkiluopumiselle ei ole laissa asetettu määräaika, mutta luopumisen tehokkuuden osoittaminen vaikeutuu ajan kuluessa.¹⁴¹ Esteen jälkiluopumiselle muodostaa sekä yksityis- että vero-oikeudellisessa arvioinnissa viimeistään sellaisiin toimiin ryhtyminen, että perillisen on katsottava ottaneen perinnön vastaan. Tästä käytetään vakiintuneesti ilmaisua perintöön ryhtyminen. PK 17:2a:n esitöissä on esitetty, että perintöön ryhtymistä tulisi arvioida PK 16:2.2:ssa säädettyjen perinnön vastaanottamisen tunnusmerkkien valossa.¹⁴² Oikeuskirjallisuudessa ja -käytännössä ryhtymiskynnyksen arviointi ei ole kuitenkaan muodostunut näin ankaraksi. Edellä perintöoikeuden menettämiseen

¹³⁸ Aarnio – Kangas 2015, s. 776. Huomattavaa on, että vajaavaltaisen rintaperillisen edunvalvoja ei voi hyväksyä testamenttia, joka loukkaa päämiehen lakiosaa, vaan päinvastoin edunvalvojan on määräajassa esitettävä lakiosavaatimus päämiehen puolesta. Kangas 2023, s. 720.

¹³⁹ Aarnio – Kangas – Rabinä 2024, s. 89

¹⁴⁰ Näin mm. Aarnio – Kangas 1976, s. 434–439, Linna – Leppänen – Kärki 2023, s. 422 ja Aarnio – Kangas – Rabinä 2024, s. 89–90. Poikkeuksena on lesken hyväksi tehtyä testamenttia koskeva, puolisoiden yhteisen rintaperillisen hyväksymistahdonilmaisu: hyväksymisen ei tällöin katsota tarkoittavan lakiosaoikeudesta luopumista, ellei muuta näytetä. Aarnio – Kangas 2016, s. 952.

¹⁴¹ Puronen 2015, s. 106.

¹⁴² HE 102/1990 vp, s. 87.

vanhentumisen vuoksi esitettyyn viitaten, oikeuskirjallisuudessa on todettu, että PK 16:2:ssa säädetty perinnön vastaanottamiskynnys asettuu luopumista ajatellen liian matalalle.¹⁴³

Gottberg ehdotti takaisinsaantilainsäädännön uudistuksen jälkimainingeissa, että analogista tulkintaohjetta perintöön ryhtymisestä tulisi PK 16:2.2:n sijaan hakea nyt jo kumotusta, velkavastuusta vapautumista koskevasta PK 21:18:stä, jonka mukaan pesäosakas vapautuu velkavastuusta, ”jollei osakas ole saanut mitään etua pesästä eikä myöskään ryhtynyt muihin sitä koskeviin toimiin kuin niihin, mitkä PK 18:3:n mukaan ovat hänen velvollisuutenaan, ja osallistunut perunkirjoitukseen.”¹⁴⁴ Perillisellä saattaa olla PK 18:3:n mukaan ns. ensitoimimisvelvollisuus, eli velvollisuus ottaa pesän omaisuus hoidettavakseen ennen varsinaisen yhteishallinnon käynnistymistä, sekä perunkirjoitusvelvollisuus PK 20:2:n nojalla. Riippumatta perillisen halusta puuttua itse perintöön, on hänen lain nojalla ryhdyttävä näihin toimiin. Lisäksi epätarkoituksenmukaisena pidettiin sitä, ettei perillinen luopumisoikeuttaan menettämättä voisi osallistua perunkirjoitukseen, sillä juuri perunkirjoitus antaa perilliselle tarvittavat tiedot kuolinpesän tilasta ja perusteet arvioida suhtautumistaan pesään.¹⁴⁵

Oikeuskäytännössä perintöön ryhtymisen arviointi on vakiintunut pitkälti Gottbergin esitystä vastaavaksi. Esimerkiksi tapauksessa KKO 2003:95 korkein oikeus katsoi, ettei hautajaiset ja perunkirjoituksen järjestämällä eikä välttämättömiä pankkiasioita tai muita pesän omaisuutta koskevia juoksevia asioita hoitamalla perillisen voitu katsoa osoittaneen tahtoa vastaanottaa perintö ja ryhtyä pesään. Ilmoittamalla perunkirjoitustilaisuudessa luopumistahdostaan, perillinen oli luopunut perinnöstä PK 17:2a:ssä säädettyllä tavalla.¹⁴⁶ Samoin tapauksessa KHO 1975 II 536 korkein hallinto-oikeus päätyi siihen, että vaikka luopuja oli ollut läsnä perunkirjoituksessa sekä osituksessa ja perinnönjaossa ja hyväksynyt ne, hänen ei katsottu noilla toimenpiteillään ottaneen vastaan perintöä.¹⁴⁷ Tällaisiin kuolemanjälkeisiin välttämättömiin

¹⁴³ Aarnio – Kangas 2016, s. 729. Samansuuntaisesti myös Onikki 1980, s. 119 ja Gottberg 1992 LM, s. 545–547.

¹⁴⁴ Gottberg 1992 LM, s. 547.

¹⁴⁵ Gottberg 1992 LM, s. 547. Näin myös ratkaisussa KKO 1985 II 113.

¹⁴⁶ Ennen ratkaisua KKO 2003:95 oikeuskäytännössä vallitsi kummallinen tilanne, jossa vaikutti siltä, että vero-oikeudessa luopumisen katsottiin olevan mahdollista myöhemmin kuin siviilioikeudessa. Ero näyttää sittemmin kaventuneen, ja nykyään vakiintunut kanta molemmilla oikeudenaloilla on, että tavanomaisiin ja välttämättömiin pesänhoitotoimiin ryhtyminen ei muodosta perintöön ryhtymistä. Ks. Aarnio – Kangas 2016, s. 270, 730 ja Timonen (Kangas) 2016, 2003:II, KKO 2003:95.

¹⁴⁷ Ratkaisu olisi ollut vallitsevan oikeustilan mukainen, jos luopujan sijaantulija, eli tämän sisko, olisi ollut luopujan lähin perillinen. Luopujalle oli kuitenkin saadun selvityksen mukaan syntynyt lapsi, joka

pesänhoitotoimiin osallistumisen ei katsota tarkoittavan sitä, että perillinen on ryhtynyt perintöön. Sitä vastoin ratkaisussa KKO 2023:44 korkein oikeus katsoi, että koska perillinen oli yli 20 vuotta isänsä kuoleman jälkeen toiminut yhteishallinnossa olevan kuolinpesän pesänhoitajana huolehtien kuolinpesän veroilmoitusten tekemisestä, kyse ei ollut enää perittävän kuolemaa seuranneista, pesän selvittämisen kannalta välttämättömistä ja tarpeellisista toimenpiteistä tai pesän jakokuntoon saattamisesta, vaan ”kuolinpesälle kuuluvan lakisääteisen velvollisuuden jatkuvaluontoisesta ja pitkäkestoisesta aktiivisesta hoitamisesta pesänhoitajan ominaisuudessa.” Lisäksi korkein oikeus piti tulkintaa perintöön ryhtymisestä tukevana seikkana sitä, että perillinen oli maksanut saannostaan perintöveron. Perintöveron maksu ei tosin yksinään vielä välttämättä osoita perintöön ryhtymistä, mutta se voidaan ottaa huomioon luopumisen tehokkuuden kokonaisarvioinnissa.¹⁴⁸ Voidaan olettaa, että perillinen, joka ei ole tarkoittanut ottaa perintöä vastaan, hakisi perintöverotuspäätökseen muutosta eikä maksaisi veroa, joka ei aineellisessa mielessä kuulu hänen vastattavakseen.¹⁴⁹

Ryhtymistä on arvosteltava eri tavoin eri henkilöiden osalta: esimerkiksi perittävän kanssa asuvan lesken ryhtymistä jäämistöomaisuuteen on arvosteltava lievemmin, sillä leski ei voi välttyä olemasta tekemisissä perittävän omaisuuden kanssa.¹⁵⁰ Lesken osalta on lisäksi huomioitava, ettei tasingon vastaanottamisen ole katsottu osoittavan perintöön ryhtymistä, vaan leski voi tästä huolimatta luopua tehokkaasti PK 3:1.1:n mukaisesta perintöoikeudestaan puolisonsa perillisten hyväksi - tasinkoa ja perintöoikeutta on tarkasteltava erillään.¹⁵¹

Perintöön ryhtymistä tarkoittavia toimia on mahdotonta luetella tyhjentävästi, ja arviointi tulee tehdä aina tapauskohtaisesti. Olennaista on, mikä tarkoitusperä toimella tai toimilla katsotaan olevan. Lähtökohtana on, että jos perillinen on saanut etua jäämistöstä tai jos hän on perittävän kuolinhetken jälkeen käyttänyt perintöosuuteensa nähden omistajalle kuuluvia oikeuksia, on hän ryhtynyt perintöön luopumisen estävällä tavalla.¹⁵² Näin oli tapauksessa KKO 1956 II 20: ottaessaan puolisoiden keskinäisen testamentin nojalla yksin omistukseensa kuolinpesän omaisuuden, ei leski voinut enää sen jälkeen pätevästi

oli siitetty ennen perittävän kuolemaa ja siten oli PK 1:1:n nojalla luopujan lähin perillinen. Luopujan olisi siis tullut katsoa ryhtyneen perintöön luopumisen estävällä tavalla määrätessään sijaantulijastaan lakimääräisen perimyksen vastaisesti. Ks. tapauksesta Puronen 2015, s. 106–107.

¹⁴⁸ Verohallinto, Luopumiset perintö- ja lahjaverotuksessa, luku 2.1.

¹⁴⁹ Ks. samassa pääasiassa jatkokäsittelylupaa koskevan ratkaisun KKO 2020:49 kommentit Timonen (Koulu, Lohi) 2016, 2020:I. Näin myös Kolehmainen – Rabinä 2021, s. 97.

¹⁵⁰ Näin esimerkiksi Puronen 2015, s. 106.

¹⁵¹ Ossa 2010, s. 39. Näin myös Onikki 1980, s. 127.

¹⁵² Kolehmainen – Rabinä 2021, s. 111–112.

luopua testamentista. Luopumisen tulee myös tapahtua vastikkeetta: luopuessaan perinnöstä perittävän kuoleman jälkeen edes rintaperillinen ei voi vaatia luopumisestaan PK 17:1.2:ssa tarkoitettua vastiketta tai lakiosaansa.

Osallistumalla jäämistöomaisuuden jakoon, luovuttamalla jäämistöön kuuluvaa omaisuutta ja perimällä kuolinpesän saatavia¹⁵³ sekä käyttämällä osakasaseman tarjoamia oikeussuojakeinoja, kuten esittämällä lakiosavaateen tai nostamalla testamentin moitekanteen, perillinen ainakin menettää luopumismahdollisuutensa.¹⁵⁴ Esimerkiksi ratkaisussa KKO 2006:34 korkein oikeus katsoi muun ohella, että antamalla testamentilla hänelle määrättyjen osakkeiden myyntiä koskevan toimeksiannon pankille, perillinen oli ryhtynyt pesäomaisuuteen tavalla, joka esti PK 17:2a:n mukaisen luopumisen. Vanhemmassa tapauksessa KKO 1997:123, joka koski perillisten velkavastuun syntymistä, korkein oikeus taas katsoi, ettei kiinteistön myyntiä koskevan valtakirjan, joka sittemmin oli peruutettu eikä kiinteistöä ollut myyty, antaminen perittävän avopuolisolle osoittanut perintöön ryhtymistä.¹⁵⁵ Ennakkoratkaisun perusteella valtuutuksen peruuttaminen ennen kohde-esineen myyntiä siis ”kumoaisi” perintöön ryhtymisen, mikä on nähdäkseni hieman huonosti perusteltu. Jo valtakirjan antaminen perintöomaisuuden myyntiin sisältää mielestäni sellaista perinnön vastaanottotahtoa, jota ei voida peruuttaa.¹⁵⁶

Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että yksityisoikeudellisesti luopujan on mahdollista liittää luopumisilmoitukseensa ehtoja.¹⁵⁷ Tulkintaa ilmentää ratkaisu KKO 1972 II 26, jossa lesken kuolinpesän osakkaat velvoitettiin palauttamaan saamansa perusteeton etu ensiksi kuolleen puolison perillisille, kun viimeksi mainitut olivat luopuneet pesäosuuksistaan lesken hyväksi sittemmin toteutumattomalla ehdolla, että leski määräisi testamentissaan heidät saamaan puolet lesken jälkeen jäävästä omaisuudesta. Vaikka

¹⁵³ Kuolinpesän saatavien perimisestä perintöön ryhtymistä osoittavana toimenä on esitetty myös eriäviä mielipiteitä. Siltä osin, kun kyse on vanhentumisvaarassa olevasta saatavasta, ei olisi tarkoituksenmukaista katsoa tällaisen saatavan perimisen tai vanhentumisen katkaisemisen osoittavan pesään ryhtymistä ainakaan silloin, kun toimella on tähdätty velkojien oikeuksien suojaamiseen. Näin Kolehmainen – Rabinä 2021, s. 98–99 ja Tuunainen 2015, s. 162.

¹⁵⁴ Näin esimerkiksi Aarnio – Kangas 2016, s. 730–731 ja Verohallinnon ohje, Luopumiset perintö- ja lahjaverotuksessa, luku 2.1.

¹⁵⁵ Ratkaisun ristiriitaisuutta vallitsevaan oikeustilaan korostaa lisäksi se, että tapauksessa perilliset olivat ilmoittaneet luopuvansa perinnöstä perittävän avopuolisoin hyväksi, jolloin kyse ei voinut olla perinnöstä luopumisesta, sillä avopuoliso ei kuulu perillisiin. Ks. Saarenpää 2004, av 27. Lohi kritisoi ratkaisun vaillinaisia perusteluja ja pitää sitä kasuistisuutensa vuoksi vailla ennakkotapausarvoa. Lohi 1997, s. 1290–1292.

¹⁵⁶ Näin myös Vaasan HAO 2008 T 08/0080/2 ja Rovaniemen HAO 2014 T 14/0046/1, joissa perintöverovelvollisuuden katsottiin syntyneen, kun perilliset, jotka väittivät luopuneensa perinnöstä, olivat antaneet muille osakkaille perintöomaisuuden myyntiä ja vuokrausta koskevia valtakirjoja. Ks. Kolehmainen – Rabinä 2021, s. 112, av 157. Oikeustila näyttää siis tältä osin ankaroituneen.

¹⁵⁷ Aarnio – Kangas 2016, s. 739, myös Tuunainen 2015, s. 130 av 22.

leskellä ei ollut oikeudellisesti sitovaa velvollisuutta tehdä testamenttia luopujaperillisten hyväksi, voitiin perillisiä suojata sopimuksen toteuttamatta jäämiseltä yleisten velvoiteoikeudellisten oppien avulla, tässä tapauksessa perusteettoman edun palautuksella.¹⁵⁸ Ratkaisu sopii huonosti siihen perinnöstä luopumisen perusedellytykseen, ettei luopuja saisi asettaa ehtoja tai saada vastiketta luopumisestaan. Nähdäkseni ratkaisu perustui enemmän siihen yksityisoikeudelliseen tulkintaan, että testamentti voi sisältää vastikkeellisia elementtejä.¹⁵⁹ Tapausta voidaan tulkita myös niin, että ehto luopumisesta testamenttimääräystä vastaan on tullut leskeltä, ei ensiksi kuolleen puolison perillisiltä.¹⁶⁰

Jäämistösuunnittelun näkökulmasta ehtojen asettamiseen tulee suhtautua varauksellisesti, sillä jälkiluopumisen ehdollisuutta ei ole hyväksytty verotuksessa tehokkaaksi: ratkaisussa KHO 1973 T 1519 kolme sisarusta olivat määränneet yhteisessä testamentissaan, että jonkin heistä kuoltua hänen omaisuutensa menisi kauemmin eläneille ja toisen näistä kuoltua viimeksi eläneelle. Kun kaikki kolme olivat kuolleet, omaisuuden saisi testamentissa mainittu yhteisö ehdoin, että yhteisö oli sitoutunut hoitamaan testamentintekijöitä, jos nämä eivät sairauden vuoksi muutoin tulleet toimeen. Yhden sisaruksen kuoltua kaksi jäljelle jäänyttä luopuivat testamentista em. yhteisön hyväksi sillä ehdolla, että yhteisö sitoutui huolehtimaan kaikkien sisarusten haudoista sekä pesän hallinnasta ja hoidosta aiheutuvista kustannuksista sekä hoitamaan eloon jääneitä sisarusia. Testamentista luopuneiden sisarusten oli suoritettava perintövero kuolleen sisaruksen jättämästä omaisuudesta. Kun selvästi testamentinsaajilta tullee ehdolla tosiasiallisesti määrättiin lopullisen saajan oikeudesta, oli kyseessä tehoton luopuminen.¹⁶¹

Testamentin tiedoksiannosta (PK 14:4) jäämistöomaisuuteen ryhtymisen osoittavana toimena on esitetty oikeuskirjallisuudessa eriäviä näkökantoja. Vanhan testamentin valvontasäännösten ajalta annetuissa ratkaisuissa KKO 1963 II 64 ja KHO 1960 II 100 testamentista luopumista on pidetty tehokkaana, vaikka se olisikin valvottu. Valvonta tulkittiin testamentin selvitysprosessin avaustoimeksi, jolla ei ollut testamentin saajaa

¹⁵⁸ Kolehmainen – Rabinä 2020, s. 430.

¹⁵⁹ Samansuuntaisesti Mikkola 2017, s. 166.

¹⁶⁰ Tämän suuntaisesti Kolehmainen – Rabinä 2020, s. 430.

¹⁶¹ Nähdäkseni luopuminen ei ole vaaditulla tavalla lopullinen, mikäli ehto voi aiheuttaa luopumistoimen raukeamisen. Tästäkin näkökulmasta on perusteltua, ettei ehdollista luopumista pidetä verotuksessa tehokkaana. Ks. esimerkkitapaus Puronen 2015, s. 117 sekä analogia Tuunaisen kannanottoon siitä, ettei hallintaoikeudesta luopumista ja omistuksen pidättämistä voida pitää luopumistoimena, sillä hallintaoikeus palautuu omistajalle hallinnan päätyttyä, eikä kyse ole näin ollen lopullisesta luopumisesta. Tuunainen 2015, s. 220.

sitovaa vaikutusta.¹⁶² Testamentin valvontajärjestelmä kumottiin vuonna 1990, ja voimassa olevan lain mukaan testamentinsaajan on annettava testamentti tiedoksi perillisille (PK 14:4) PK 16:1:ssä säädetyn vanhentumisajan kuluessa.¹⁶³ Osassa lähteitä testamentin tiedoksiantoa ei pidetä sellaisena ryhtymisenä, joka estäisi tehokkaan luopumisen.¹⁶⁴ Kannanottoja esiintyy myös toiseen suuntaan: ainakin sen testamentinsaajan, joka on testamentin antanut tiedoksi, voitaisiin katsoa ilmoittavan samalla vetoavansa testamenttiin eli ryhtyvänsä saantoon.¹⁶⁵ Testamenttiin voi vakiintuneen käytännön mukaan vedota osittain, jolloin testamentti on luonnollisesti annettava tiedoksi. Oikeustilan epäselvyyden vuoksi testamentinsaajan kannattaakin tiedoksiannon yhteydessä selittää, miltä osin vetoaa testamenttiin tai luopuuko siitä kokonaan.¹⁶⁶

Jos perillinen luopuu perinnöstä perittävän kuoltua vastikkeetta, ehdoitta, riittävän ajoissa, eli ennen pesään ryhtymistä ja perinnön vastaanottamista, on luopuminen tapahtunut myös verotuksen näkökulmasta tehokkaasti. Luopuja vetäytyy pesästä, ja tällöin perintöverovelvollisuus syntyy luopujan sijaan tuleville. Jos luopuminen katsotaan sen sijaan tehottomaksi, luopuja maksaa perintöveron koko perintöosuudestaan, jonka lisäksi luopujan ja sijaantulijan välillä tapahtuu lahjoitus, josta on maksettava lahjaveroa PerVL 1 ja 18 §:n perusteella.

Tehottomassa luopumisessa on tosiasiallisesti kyse perintöosuuden luovutuksesta (PK 17:3). Oikeustoimilla on toisistaan merkittävästi eroavat oikeusvaikutukset erityisesti insolvenssi- ja vero-oikeuden näkökulmasta. Perinnöstä luopuminen merkitsee tehokasta irtaantumista perinnönyhteydestä sekä osakkaan oikeuksista ja velvollisuuksista, ja asianmukaisesti suoritettuna se sitoo myös verottajaa ja velkojia. Perintöön ryhtymisen jälkeen luopuminen sitä vastoin merkitsee vastikkeettomanakin perintöosuuden luovutusta: perinnöstä luopuminen ei siis muodosta erillistä saantoa, mutta

¹⁶² Aarnio – Kangas 2015, s. 764.

¹⁶³ HE 1/1990 vp, s. 5.

¹⁶⁴ Näin Kolehmainen – Rabinä 2021, s. 120 ja Aarnio – Kangas – Rabinä 2024, s. 326–327. Toimen kollektiivisen luonteen, eli yhden testamentinsaajan suorittaman tiedoksiannon lukemisen myös muiden testamentinsaajien hyväksi (PK 14:4.3), johdosta on nähdäkseni perusteltua ajatella, ettei tiedoksiannolle tulisi antaa itsenäistä merkitystä ryhtymisen arvioinnissa ainakaan niiden testamentinsaajien osalta, jotka eivät ole tiedoksiantoa suorittaneet. Ks. tästä argumentaatiosta valvontasäännösten ajalta Puronen 1990, s. 205.

¹⁶⁵ Esim. Rabinä 2014, s. 335. Tiedoksiantoa ”selvänä osoituksena” testamentin vastaanottotahdosta pitävät myös Aarnio ja Kangas. Kun kanta on ilmaistu perintöoikeuden vanhentumisen käsittelyn yhteydessä, voidaan sanottu ymmärtää myös niin, että tiedoksianto estää testamenttiin perustuvan oikeuden vanhenemisen PK 16:2:ssä tarkoitetulla tavalla, mutta ei testamentista luopumista PK 17:2a:n tarkoittamalla tavalla. Aarnio – Kangas 2016, s. 181

¹⁶⁶ Näin Rabinä 2014, s. 335.

perintöosuuden luovutus muodostaa.¹⁶⁷ Tällöin perinnöstä luopumisen oikeusvaikutuksia, kuten suojaa velkojia vastaan, ei voida soveltaa.¹⁶⁸ Huomattavaa kuitenkin on, ettei luopumistoimen verotehottomuus merkitse sen pätemättömyyttä inter partes. Omistusoikeus siirtyy pätevästi luovutuksensaajalle, eikä luovuttaja voi yksipuolisesti vaatia jäämistöomaisuutta tältä takaisin itselleen.

2.4.3 Sijaantulo-oikeus

Lakimääräisestä perinnöstä luopuvan osuus menee vakiintuneen tulkinnan mukaan niille henkilöille, jotka olisivat olleet perintöön oikeutettuja, jos luopuja olisi kuollut ennen perittävää (PK 16:3).¹⁶⁹ Sijaantulo määräytyy siten PK 2 ja 3 lukujen säännösten mukaan. Verotehokkuuden saavuttamiseksi luopuja ei saa määrätä sijaantulosta muutoin kuin määräämällä sijaantulijaksi lakimääräiset perillisensä, eli sellaiset henkilöt, joilla olisi ollut perintöön oikeus, jos luopuja olisi kuollut ennen perittävää. Tapauksissa KHO 1948 II 173, KHO 1980 II 629 ja KKO 2003:95 luopuminen oli tapahtunut lähimmän sijaantulooperillisen hyväksi, jolloin luopujan ei katsottu ryhtyneen perintöön. Käänteisenä esimerkkinä voidaan mainita ratkaisu KHO 1977 II 554, jossa perillinen, jonka sijaantulooperillisiä olivat hänen lapsensa, oli luopunut perintöosuudestaan yhden kansaperillisensä hyväksi. Luopujan katsottiin vastaanottaneen perintönsä ja sen jälkeen luovuttaneensa sen. Samoin katsottiin ratkaisussa KHO 1967 II 614: luopuminen perinnönjättäjän lesken hyväksi oli katsottava perintöosuuden vastaanottamiseksi ja vasta sen jälkeen luovutukseksi leskelle. Luopumista ei voida toteuttaa myöskään niin, että koko sukuhaara suljetaan pois perinnöstä, sillä tällöin luopuja tosiasiallisesti määrää sijaantulijoistaan.¹⁷⁰ Muut kuin lakimääräiset sijaantulijat määrätessään perillinen ei enää vetäydy pesästä, kuin hän olisi kuollut ennen perittävää, vaan päinvastoin määrää perinnöstä, kuin olisi jo saanut sen.¹⁷¹

Testamentista luopuessa sijaantulo määräytyy eri säännöin kuin lakimääräisen perinnön kohdalla. PK 11:1.1:n mukaan testamenttia on tulkittava testamentintekijän otaksutun tahdon mukaisesti, ja 11 luvun olettamassäänöksissä sovelletaan vain, jos testamentin määräyksestä sen tarkoitukseen ja muihin olosuhteisiin nähden ei ole katsottava muuta johtuvan. Sijaantulon ensisijaisena ratkaisuperusteena on siten perittävän tahto. Jos testamenttiin sisältyy toissijaismääräys, noudatetaan sitä luopumistilanteissa

¹⁶⁷ Näin esimerkiksi Saarenpää 2004, s. 607–608 ja Kolehmainen – Rabinä 2021, s. 92.

¹⁶⁸ Aarnio – Kangas 2016, s. 741.

¹⁶⁹ Kolehmainen – Rabinä 2021, s. 93 ja Aarnio – Kangas 2016, s. 741.

¹⁷⁰ Kolehmainen – Rabinä 2021, s. 96 ja Aarnio – Kangas 2016, s. 741.

¹⁷¹ Tuunainen 2015, s. 165. Näin myös Lohi 1997, s. 1290–1291, joka kutsuu luopumista muun kuin lähimmän sijaantulooperillisen hyväksi ”suunnatuksi luopumiseksi”.

ensisijaisesti. Mikäli toissijaismääräystä ei ole, on testaattorin tahto pyrittävä päättelemään testamentin tulkinnan kautta. Tapauksessa KKO 1978 II 96 korkein oikeus määräsi sijaantulo-oikeuden testamentinsaajien lapsille, vaikka heillä ei olisi isänsä kautta ollut oikeutta periä testamentin tekijää (vrt. PK 11:6), mutta sen voitiin katsoa vastaavan testamentin tekijän tahtoa. Jos testamenttimääräys on korostuneen henkilökohtainen, esimerkiksi asumisoikeus, ja sen voidaan tulkita olevan voimassa vain testamentinsaajan hyväksi, ei tämän perillisillä ole sijaantulo-oikeutta.¹⁷² Tällöin luopumistilanteessa oikeuden voidaan katsoa palaavan pesään lakimääräisen perimyksen mukaisesti jaettavaksi, kuin testamenttia ei olisi koskaan tehty.¹⁷³ Toissijaismääräyksellä ja testaattorin tahdon tulkintatilanteissa luopujan osuus voi siis ohjautua muulle kuin tämän sijaantuloperilliselle.

PK 11:6:n mukaan, ”jos testamentin saaja kuolee ennen kuin hänen testamenttiin perustuva oikeutensa on tullut voimaan tai jos testamenttia ei muutoin voida hänen kohdaltaan panna täytäntöön, tulevat hänen jälkeläisensä hänen sijaansa, mikäli heillä olisi ollut oikeus periä testamentin tekijä.” Lainvalmistelutöistä käy ilmi, että pykälän soveltamisalaan on tarkoitettu kuuluvaksi myös testamentista luopuminen.¹⁷⁴ Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2014:18 oli kysymys siitä, tulisiko luopumisen kohteena ollut testamentattu omaisuus jakaa kuolinpesän osakkaiden kesken vai tulivatko testamentista luopuneen lapset hänen sijaansa PK 11:6:n nojalla. Korkein oikeus katsoi, että kun testamentin tekijöiden tahtoa ei voitu päätellä riittävän luotettavasti yksinomaan testamentin sanamuodon perusteella, tuli PK 11:6:ää soveltaa perinnönjaossa. Näin ollen testamentista luopujan lapset, jotka olivat myös testamentin tekijöiden perillisiä, tulivat luopujan sijaan testamentinsaajiksi. Yleistestamentin osalta, ellei testamentin tulkinnasta muuta johdu ja PK 11:6:ää ei voida soveltaa, luopumisella vapautuva testamenttiomaisuus on jaettava muiden testamentinsaajien kesken (PK 11:7).¹⁷⁵ Jos testamentti raukeaa sen vuoksi, etteivät luopujan sijaantuloperilliset ole testamentintekijään nähden perimyksen oikeutettuja PK 11:6:n nojalla, omaisuus palautuu pesään lakimääräisten perillisten jaettavaksi.¹⁷⁶

¹⁷² Norri 1977, s. 535.

¹⁷³ Verohallinto, Luopumiset perintö- ja lahjaverotuksessa, luku 3.3.

¹⁷⁴ Ehdotus 1935, s. 90.

¹⁷⁵ Lohen mukaan lainkohtaa voidaan soveltaa myös legaatinsaajien hyväksi: voi olla perustellumpaa ja testaattorin tahtoa paremmin toteuttavaa osoittaa vapautuva murto-osa muille saman omaisuuden saaville legataarikumppaneille, kuin lakimääräisille perillisille. Ks. Lohi 2011, s. 565.

¹⁷⁶ Kolehmainen – Rabinä 2021, s. 121.

2.4.4 Sitovuus velkojia kohtaan

Jälkiloopumisen sitovuus luopujan ulosottovelkojia kohtaan määräytyy UK 4:81.1:n mukaan. Oikeutta perintöön tai testamenttiin ei saa ulosmitata, jos velallinen osoittaa luopuneensa perinnöstä perittävän kuoleman jälkeen antamalla kirjallisen luopumisilmoituksen tiedoksi kuolinpesälle niin kuin hallintolain 57.2 §:ssa säädetään (2 k) tai jättämällä luopumisilmoituksen Digi- ja väestötietovirastoon (3 k). Luopuminen on siten ensinnäkin tehtävä perintökaaren mukaisesti: tapauksessa KKO 1990:179 ulosottovelallinen väitti luopuneensa perinnöstä veljensä hyväksi, sivuuttaen omat lakimääräiset sijaantuloperillisansä. Korkeimman oikeuden mukaan kysymys ei ollut perinnöstä luopumisesta, sillä luopuja oli määrännyt sijaantulosta lakimääräisestä perimyksestä poikkeavasti, ja näin ollen ryhtynyt perintöön.

Ulosottokaassa säädetään luopumisen tiedoksiannosta perintökaarta ankarammin siltä osin, kun kyse on sitovuudesta velkojia kohtaan.¹⁷⁷ UK 4:81.1:n 2 kohdassa mainitun hallintolain (434/2003) 57.2 §:n mukaan tiedoksianto on toimitettava sille pesän osakkaalle, jonka hallussa pesä on, pesänhoitajalle, tai, jos kuolinpesä on usean osakkaan yhteisessä hallinnossa, yhdelle heistä. Kuten jo edellä viitatussa ratkaisusta Itä-Suomen HO 31.12.2001 S 00/1333 kävi ilmi, luopuminen ei ollut velkojia sitova, kun luopumisilmoitus oli annettu kuolinpesän osakkaiden tai hallinnon sijaan vain ulosottomiehelle. Myöskään suullinen ilmoitus pesänhoitajalle siitä, että kirjallinen luopumisilmoitus olisi nähtävillä asianajajan toimistolla, ei täyttänyt ulosottokaaren vaatimuksia luopumisilmoituksen tiedoksiantamisesta (Helsingin HO 6.3.2020 U 19/1627).

Luopuminen on ulosottokaaren mukaan velkojia sitova vasta, kun se saatetaan pesän tietoon tai luopumisilmoitus talletetaan Digi- ja väestötietovirastoon. Lain esitöiden mukaan talletusvaihtoehto on tarkoitettu vähentämään todisteluongelmia ja on käyttökelpoinen erityisesti silloin, kun luopujavelallinen ei tiedä, kenelle ja miten luopumisesta tulee ilmoittaa tai hän ei tavoita oikeita henkilöitä.¹⁷⁸ UK 4:81.3:n mukaan luopumisilmoituksen tallettamisesta tulee viipymättä ilmoittaa pesän osakkaille ja hallinnolle. Ilmoituksen laiminlyönti ei kuitenkaan vaikuta luopumisen sitovuuteen, vaan ratkaisevaa on se, milloin luopumisilmoitus talletettiin.¹⁷⁹

¹⁷⁷ Ks. Linna – Leppänen – Kärki 2023, s. 421.

¹⁷⁸ HE 13/2005 vp, s. 107.

¹⁷⁹ Linna – Leppänen – Kärki 2023, s. 423.

Velkojia silmällä pitävän jäämistösuunnittelun näkökulmasta perillisen kannattaa luopua perinnöstä ennen perittävän kuolemaa tai mahdollisimman pian sen jälkeen, sillä perillisen pesäosuus on ulosmitattavissa heti perittävän kuoleman jälkeen riippumatta siitä, onko perillinen ottanut perinnön vastaan vai ei. Sen jälkeen, kun ulosmittauspäätös on tehty, velallinen ei voi velkojia sitovasti luopua oikeudestaan perintöön (UK 4:81.2). Mitään kiinteää suoja-aikaa luopumiselle ei ole, vaan ratkaisevaa on se, onko velallinen antanut luopumisilmoituksen tiedoksi pesälle tai onko luopumisilmoitus jätetty Digi- ja väestötietovirastolle ennen kuin ulosmittauspäätös on tehty. Lain esitöiden mukaan ulosmittauspäätöksen tiedoksiantoa ei edellytetä, eikä sijaantuloperillisen ole tarkoitettu saavan UK 4:37:n mukaista vilpittömän mielen suojaa.¹⁸⁰ Luopuminen ulosmittauspäätöksen jälkeen on siis velkojia sitomaton, mutta luopumisen tehokkuus muihin tahoihin nähden ratkeaa perintökaaren mukaan.¹⁸¹ Velallinen voi jäämistöoikeuden näkökulmasta luopua perinnöstä, vaikka hänen pesäosuutensa olisikin ulosmitattu. Tällöin se mahdollinen osa perinnöstä, joka ei mene ulosottovelkojien tyydyttämiseen, jää luopujan sijaantuloperillisten jaettavaksi.¹⁸²

KL 5:1.1:n mukaan omaisuus, joka velallisella on konkurssin alkaessa ja jonka velallinen saa ennen konkurssin päättymistä, kuuluu konkurssipesään. Luonnollisen henkilön konkurssipesään ei kuitenkaan kuulu hänen konkurssin alkamisen jälkeen saamansa omaisuus tai ansaitsemansa tulo. Näin ollen luonnollisen henkilön konkurssipesään ei kuulu omaisuus, jonka hän saa perintönä perittävän kuoltua konkurssin alkamisen jälkeen.¹⁸³ Velallisen oikeus perintöön tai testamenttiin ei kuulu konkurssipesään KL 5:5:n mukaan silloinkaan, jos velallinen perittävän kuoleman jälkeen mutta ennen konkurssin alkamista on luopunut perinnöstä PK 17:2a:n mukaisesti. Lisäksi velallinen voi korkeintaan kolmen kuukauden kuluessa saatuaan tiedon perittävän kuolemasta ja oikeudestaan perintöön tai testamenttiin luopua siitä konkurssivelkojia sitovasti, vaikka konkurssi olisi jo alkanut.¹⁸⁴ Aikarajoitus koskee kuitenkin vain omaisuutta, jonka

¹⁸⁰ HE 13/2005 vp, s. 107, myös Linna – Leppänen – Kärki 2023, s. 424. Tuunaisen mukaan se, ettei sijaantuloperilliselle voida antaa vilpittömän mielen suojaa on perusteltavissa yhtäältä sillä, ettei säännöksessä mainita suojan mahdollisuutta, jolloin laajentava tulkinta ei ole mahdollinen, ja toisaalta siksi, että vakiintuneen tulkinnan mukaan saantosuoja voi saada vain luovutussaan-tojen yhteydessä. Tuunainen 2015, s. 69–70.

¹⁸¹ Linna 2019, s. 179.

¹⁸² HE 102/1990 vp, s. 82, myös Linna – Leppänen – Kärki 2023, s. 418. Koko pesäosuus on kuitenkin ulosmittauksen ja määräämiskiellon kohteena, jolloin luopuminen on tehoton myös uutta hakijaa kohtaan. Näin Linna – Leppänen – Kärki 2023, s. 424.

¹⁸³ Könkkölä – Linna 2020, s. 824. Ks. myös HE 13/2005 vp, s. 70: ratkaisevaa on se, milloin saamisen peruste on syntynyt.

¹⁸⁴ Huomioitavaa on, että sanottu kolmen kuukauden määräaika pätee vain velkojarelaatiossa, eikä se ole jäämistöoikeudellinen määräaika perinnöstä luopumiselle. Gottberg 1992 LM, s. 546.

perillinen on saanut ennen konkurssin alkamista, sillä konkurssin alkamisen jälkeen perinnöksi saatu omaisuus ei KL 5:1:n mukaisesti kuulu luonnollisen henkilön konkurssipesään. Luopuminen on siten ensinnäkin tehtävä perintökaaren mukaisesti, ja konkurssivelallisen tai hänen sijaantuloperillistensä on tarvittaessa osoitettava, että velallinen on luopunut oikeudestaan PK 17:2a:ssä säädetyllä tavalla.¹⁸⁵

Pätevä luopuminen on poikkeuksellisen vahva oikeustoimi suhteessa velkoihin, sillä sitä ei voida peräyttää takaisinsaannista konkurssipesään annetun lain (TakSL, 758/1991) nojalla.¹⁸⁶ Laillisen luopumisen ei voida katsoa loukkaavan velkojien oikeutta (KKO 1982 II 54). Sitä vastoin, jos perillinen on PK 17:2a:n tarkoittamalla tavalla ryhtynyt perintöön ja vasta sen jälkeen ilmoittanut luopuvansa siitä, kyseessä on vastikkeeton luovutus, joka voidaan peräyttää TakSL 6 §:n nojalla.¹⁸⁷ Perillinen voi velkojiaan sitovasti myös hyväksyä oikeuttaan loukkaavan testamentin, sillä perillisen oikeus vaatia lakiosaansa tai moittia testamenttia ei siirry hänen velkojilleen (PK 7:11 ja PK 14:6). Mikäli perillinen hyväksyy testamentin, joka on käynyt häneen nähden pätemättömäksi, ei toimi kuitenkaan sidos perillisen velkojia.¹⁸⁸

Vaikka luopumisen motiiveilla tai velallisen maksukyvyttömyydellä ei ole velkojarelaatiossa merkitystä¹⁸⁹ ja ulosottoaaren ja konkurssilain säännökset mahdollistavat perinnöstä luopumisen velkojia sitovasti, voi luopuminen aiheuttaa haitallisia seuraamuksia velalliselle esimerkiksi siten, ettei velkajärjestelyä myönnetä tai luopuminen aiheuttaa maksuohjelman raukeamisen. Yksityishenkilön velkajärjestelystä annetussa laissa (VJL, 57/1993) 10.1 §:n 4 kohdan mukaan velkajärjestelyä ei voida myöntää, jos ”velallinen on olemassa olevien tai odotettavien taloudellisten vaikeuksiensa vuoksi sopimattomasti heikentänyt taloudellista asemaansa -- tai muutoin järjestellyt taloudellista asemaansa velkojien vahingoittamiseksi, tai on todennäköisiä syitä epäillä velallisen menetelleen näin.” Lain esitöissä on korostettu velkajärjestelyn

¹⁸⁵ HE 102/1990 vp, s. 77.

¹⁸⁶ HE 102/1990 vp, s. 76 ja HE 26/2003 vp s. 74. Näin myös Tuomisto 2021, s. 96. Tuunaisen mukaan takaisinsaannin kieltoa ei ilmene suoraan lainsäädännöstä, mutta se on johdettavissa UK 4:81.1:sta, sillä pätevä luopuminen estää ulosmittauksen, vaikka oikeustoimi olisikin peräytettävissä. Tuunainen 2015, s. 34–35.

¹⁸⁷ Näin esimerkiksi jo edellä käsitellyssä tapauksessa KKO 2006:34, jossa velallisen katsottiin ryhtyneen perintöön ja sen jälkeen luovuttaneensa sen, jolloin luovutus saatiin peräytettyä. Ks. Timonen (Lindfors) 2016, KKO 2006:II, KKO 2006:34.

¹⁸⁸ Näin Aarnio – Kangas 2015, s. 780. Ks. myös KKO 1988:87, joka koski vanhaa testamentin valvontasäännöstöä: velallis-rintaperillinen oli hyväksynyt testamentin valvonta-ajan päätyttyä testamentinsaajan hyväksi, joka oli laiminlyönyt valvonnan. Perintöosuus voitiin käyttää hyväksyjän velkojen maksuun. Ratkaisun ilmentämä oikeusohje on edelleen siltä osin voimassa, että perillisen hyväksyessä häntä juridisesti sitomattoman (esimerkiksi moitekanteen johdosta pätemättömäksi julistetun) testamentin, on hyväksyminen tulkittava luovutukseksi.

¹⁸⁹ Tuunainen 2015, s. 119.

luonne-eroa suhteessa likvidaatiomenettelyihin: luonteeltaan sattumanvaraista perintöä ei voida pitää hyväksyttävänä luotonannon perusteena, kun taas velkajärjestelyn näkökulmasta perinnöstä luopumisella velallinen itse heikentää maksukykyään vastoin velkajärjestelyn tarkoitusta.¹⁹⁰

Arviointi taloudellisen aseman sopimattomasta heikentämisestä on aina tehtävä tapauskohtaisesti. Esimerkiksi pitkä aika luopumisen ja velkajärjestelyyn hakeutumisen välillä, jäämistön vähäisyys suhteessa järjestelyn kohteena oleviin velkoihin tai perittävän toive, ettei perintöomaisuus menisi perillisen velkojien hyväksi, voivat puhua velkajärjestelyn myöntämisen puolesta. Toisaalta tilanteessa, jossa velallinen olisi selviytynyt veloistaan kokonaan tai suureksi osaksi, jos hän ei olisi luopunut perinnöstä, velkajärjestelyn myöntäminen ei ole VJL:n esitöiden mukaan hyväksyttävissä.¹⁹¹ Ratkaisussa Turun HO 17.09.1996 S 96/354 velkajärjestelyhakemus hylättiin, kun hakija tietoisena maksukyvyttömyydestään oli vain runsaat kolme kuukautta ennen velkajärjestelyhakemuksen jättämistä luopunut perinnöstä, joka olisi ollut velkajärjestelyn hakijan varoihin ja maksukykyyn nähden merkittävä. Vastaavasti perinnöstä luopuminen maksuohjelman aikana voi tulla arvioitavaksi myötävaikutusvelvollisuuden (VJL 7 §) rikkomisena ja ohjelma voidaan määrätä raukeamaan VJL 42.4 §:n 3 kohdan mukaisesti (esimerkiksi Vaasan HO 5.10.1995 S 95/655).

3. Osittainen perinnöstä luopuminen

3.1 Perintösaanto

3.1.1 Tarkastelun lähtökohtia

Perinnön käsitteellä tarkoitetaan vakiintuneesti kuoleman johdosta tapahtuvaa omistajanvaihdosta, jossa perillinen saa suoraan lain nojalla ja vastikkeetta perinnönjättäjältä tämän kuolinhetkellä omistamaa varallisuutta.¹⁹² Lakimääräisellä perimysjärjestyksellä tarkoitetaan säännöksiä siitä, kenelle jäämistöomaisuus menee, jos perittävä ei ole tehnyt omaisuudestaan testamenttia.¹⁹³ Tällöin perimys määräytyy PK 2 ja 3 lukujen mukaisesti sukulaisuussuhteen tai avioliiton perusteella. PK 2 ja 3 luvun nojalla jäämistövarallisuutta saava henkilö on lakimääräinen perillinen, ja hänen

¹⁹⁰ Ks. HE 180/1996 vp, s. 36.

¹⁹¹ HE 180/1996 vp, s. 37.

¹⁹² Aarnio – Kangas – Puronen 1996, s. 23, Puronen 2015, s. 16 ja Lindholm 2020, s. 13.

¹⁹³ Kangas 2023, s. 544.

saantonsa on (lakimääräinen) perintösaanto. Tässä luvussa termeillä perillinen ja perintö tarkoitetaan lakimääräisen perimyksen tilannetta.

Suomen lainsäädännössä ei ole lainkaan sääntelyä osittaisesta perinnöstä luopumisesta, jota voidaan Tuunaisen mukaan pitää kansainvälisessä tarkastelussa jokseenkin poikkeuksellisenä.¹⁹⁴ Suomalaisessa oikeuskirjallisuudessa osittaista perinnöstä luopumista on pidetty yksityisoikeudellisesti mahdollisena pääasiassa siitä syystä, ettei sitä ole lainsäädännössä kielletty.¹⁹⁵ Tuunaisen mukaan ”mikäli osittaisluopumista ei sallittaisi, perintökaaren systematiikassa sen tulisi olla laissa erikseen kiellettyä. Tulkinnan keinoin kieltoa ei voi asettaa.”¹⁹⁶

Osittaisluopumisen hyväksyttävyyttä voidaan perustella jäämistöoikeudellisten saantojen luonteella saantoina, joiden vastaanottaminen on vapaaehtoista ja vastikkeetonta.¹⁹⁷ Jäämistösuunnittelullisille toimille on luonteenomaista se, että niillä pyritään tietoisesti poikkeamaan laissa säädetyistä perhe- ja jäämistöoikeudellista periaatteista, jotka yhä useammin koetaan ennemmin rasitteiksi tai esteiksi kuin tarpeellisiksi osapuolten oikeusasemaa turvaaviksi normeiksi.¹⁹⁸ Hyväksyttävyyden perusteltavuudessa korostuu yksilön vapaus määrätä omasta omaisuudestaan ja tämän vapaan tahdonmuodostuksen kunnioittaminen. Perinnöissä on kyse usein merkittävän varallisuusmassan siirtymisestä. Tuunaisen mukaan tästä näkökulmasta se, että perillinen ”pakotettaisiin” ottamaan vastaan joko koko perintö tai luopumaan siitä kokonaan, on huonosti perusteltu: perillisellä itsellään on parhaat edellytykset arvioida, kuinka paljon perintövaroja tarvitsee.¹⁹⁹

Juridisesti ”puhdas” osittainen luopuminen tulisi toteutua siten, että saanto säilyttää luonteensa perintösaantona ja luopumisen kohteena oleva jäämistövarallisuuden osa siirtyy suoraan perittävältä sijaantulijalle, ikään kuin luopuja ei olisi olemassakaan. Luopumisen ja muun jäämistöoikeudellisen luovutuksen ero on siinä, että luopumisessa

¹⁹⁴ Tuunainen 2015, s. 214. Muista Pohjoismaista Tanskassa ja Ruotsissa ei myöskään ole nimenomaisia säännöksiä osittaisesta perinnöstä luopumisesta. Ruotsissa osittaisluopumisen vero-oikeudellisella tehokkuudella ei oikeastaan ole merkitystä, sillä Ruotsi luopui perintöverotuksesta kokonaan vuonna 2005. Ks. verosta luopumisen taustoista esim. Tikka 2005, s. 349–350. Norjan perintölaissa mahdollisuus osittaiseen luopumiseen todetaan nimenomaisesti (arveloven (LOV-2019-06-14-21) 74 §): ”En arving kan gi *helt eller delvis* avkall på fremtidig eller falt arv”, kun taas Venäjän siviilikoodeksin 1158 artiklan 3 kohdassa sekä Ranskan Code Civilin 769 artiklassa erikseen kielletään perinnöstä luopuminen osittain.

¹⁹⁵ Esim. Saarenpää 2004, s. 608, Puronen 2009a, s. 210, Tuunainen 2015, s. 215 ja Kolehmainen – Rabinä 2021, s. 102, av 144.

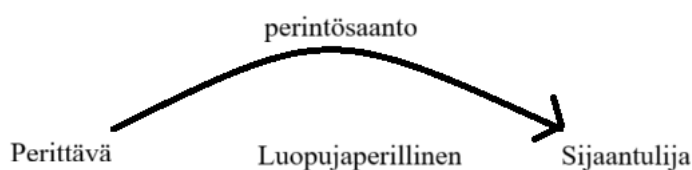
¹⁹⁶ Tuunainen 2015, s. 216.

¹⁹⁷ Rabinä 2014, s. 345.

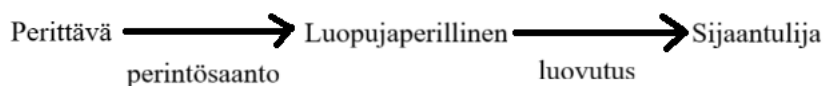
¹⁹⁸ Rabinä 2014, s. 326.

¹⁹⁹ Tuunainen 2015, s. 215.

sijaantulija johtaa oikeutensa suoraan perittävältä, kun taas perillisen määrätessä oikeudestaan muutoin, yleisimmin perintöosuuden luovutuksella, perintöomaisuuteen oikeuden saava taho johtaa oikeutensa perilliseltä eikä perittävältä.²⁰⁰ Tämä onkin oikeastaan osittaisen luopumisen tarkastelun ydin, sillä jos juridisesti saanto saa luopujan ja sijaantulijan välisessä oikeussuhteessa luovutuksen muodon, kyse ei enää ole perintösaannosta eikä oikeustoimi saa kaikkia sille tavoiteltuja oikeusvaikutuksia. Lisäksi tällaiseen ns. kaksoisluovutustilanteeseen kohdistuu perintöverotuksen lisäksi lahjaverotus. Toimien eroja voidaan kuvata seuraavilla kuvioilla:

Kuva 1. Perinnöstä luopuminen

Kuva 2. Jäämistöoikeudellinen luovutus

3.1.2 Yksityisoikeudellinen tarkastelu

Jäämistöoikeudellisessa kirjallisuudessa perittävän eläessä tapahtuvaa osittaista ennakkoluopumista (PK 17:1.2) on pidetty ainakin yksityisoikeuden kannalta mahdollisena.²⁰¹ Saarenpään mukaan verotuskäytännössä omaksuttua kielteistä kantaa voisi luonnehtia ”ainakin useimmissa tilanteissa jopa lain vastaiseksi, sen asettaessa yksityisoikeudellisesti kiistatta sallitun toimen vero-oikeudellisesti kielletyksi.”²⁰² Lain sanamuoto ei anna tulkinta-apua kumpaankaan suuntaan, eikä asiaan ole otettu kantaa myöskään lainvalmisteluasiakirjoissa. Ennakkoluopumiselle ei ole lainsäädännössä

²⁰⁰ Tuunainen 2015, s. 160.

²⁰¹ Esim. Aarnio 1967, s. 416, Aarnio 1969 DL, s. 81, Räbinä 2014, s. 329, Tuunainen 2015, s. 216, Aarnio – Kangas 2016, s. 720–721 ja Kolehmainen – Räbinä 2020, s. 445–446.

²⁰² Saarenpää 2004, s. 608, av 28. Tosin, kuten Puronen huomauttaa, ”verotus ei ole jäämistöoikeudellisen toimivallan este, mutta kustannustekijä se voi olla.” Puronen 2010, s. 485.

asetettu vastaavaa ryhtymiskieltoa kuin jälkiluopumista koskevaan PK 17:2a:ään, jonka on vakiintuneesti katsottu estävän osittaisluopumisen perittävän kuoleman jälkeen.

Aarnio on katsonut, että perillinen voi rajoittaa ennakkoluopumisensa murto- tai määräosaan perinnöstään tai luopua hänelle mahdollisesti syntyvästä oikeudesta tiettyyn jäämistöesineeseen.²⁰³ Näin ollen presumtiivinen perillinen voisi ilmoittaa perittäville luopuvansa esimerkiksi 1/3 hänelle tulevasta perinnöstä, tietystä arvomäärästä perintöä tai tietystä yksilöidystä esineestä, esimerkiksi kiinteistöstä. Kun luopuminen käsittää murto- tai määräosan perinnöstä, luopumisen kohteena oleva osa siirtyisi kokonaisluopumista vastaavien sijaantuloa koskevien periaatteiden mukaisesti luopujan sijaantulijoille.²⁰⁴ Luopuja kuitenkin säilyttää osakkuutensa pesässä niin kauan, kun hänellä on omistusoikeus johonkin osaan pesäosuutta tai pesässä olevaa esinettä.²⁰⁵

Tietystä jäämistöesineestä luopuminen voi tapahtua hyväksymällä perittävän laatima legaatti, jolla esine määrätään nimetylle henkilölle. Presumtiivinen perillinen voi myös ilmoittaa perittäville, ettei hän tule esittämään vaatimuksia tietyn perittävän omistaman esineen suhteen. Aarnio jaottelee tilanteet seuraavasti: 1) luopumisen kohteena olevaa esinettä ei oteta huomioon määrittäessä luopujan perintö- tai lakiosaa, eikä luopuja voi vaatia esinettä käytettäväksi luopujan perintö- tai lakiosan maksuun; tai 2) luopujaperillisen perintö- tai lakiosaa määritettäessä otetaan huomioon koko jäämistöomaisuus, mutta luopumisen kohteena ollutta esinettä ei voida käyttää luopujaperillisen osuuden suorittamiseen.²⁰⁶ Jos pesässä on tarpeeksi omaisuutta perinnönjaon toimittamiseen siten, että luopujan osuus voidaan suorittaa hänelle siitä osasta omaisuutta, josta hän ei ole luopunut, vaikuttaa osittaisluopuminen jäämistöoikeudellisesti mahdolliselta: perinnönjakohan voidaan suorittaa pesän osakkaiden haluamalla tavalla (PK 23:3).²⁰⁷ Lakiosaperillisen osalta luopuminen on kuitenkin PK 17:1.2:n mukaisesti siltä osin luopujaa sitomaton, kun se rajoittaa perillisen oikeutta saada lakiosansa: jos jäämistössä on lopulta vain luopumisen kohteena olevaa omaisuutta tai luopumisesta vapaata omaisuutta ei ole riittävästi, joudutaan luopumisen kohteena ollutta omaisuutta käyttämään lakiosan suorittamiseksi.²⁰⁸ Näin siis sillä edellytyksellä, että luopuja haluaa lakiosansa täysimääräisenä. Esinekohtaista

²⁰³ Aarnio 1967, s. 416.

²⁰⁴ Näin Räbinä 2014, s. 329 ja Tuunainen 2015, s. 216.

²⁰⁵ Tuunainen 2015, s. 216. Näin myös siltä osin, kun osittaisluopujalla on tietynsuuruinen lakiosavaade jäämistöön. Ks. Aarnio – Kangas 2016, s. 721.

²⁰⁶ Aarnio 1967, s. 417.

²⁰⁷ Esineellisen tasajaon periaatetta ilmentävä PK 23:8 tulee sovellettavaksi vain silloin, jos sopimusjakoon ei päästä. Saarenpää 1980, s. 446.

²⁰⁸ Ks. esimerkkitaapauksista Aarnio 1967, s. 419–420.

tehokkuutta lisää kuitenkin se, että PK 7:5.2:n mukaan puuttuva lakiosa voidaan tarvittaessa maksaa rahana.²⁰⁹

Oikeuskäytäntöä osittaisesta ennakkoluopumisesta on erittäin niukasti. Ratkaisua KKO 1947 II 252 on oikeuskirjallisuudessa käytetty perustelemaan sekä osittaisluopumisen hyväksyttävyyttä että sen kieltoa.²¹⁰ Tapauksessa luopuja oli ilmoittanut saaneensa perintönsä tiettyyn rahamäärään asti ja luopunut muilta osin perinnöstä sillä edellytyksellä, ettei hänen lopullinen perintöosansa tulisi ylittämään sanottua määrää. Korkein oikeus katsoi, että koska perillinen ei ollut lopullisesti ja ehdottomasti luopunut perintöoikeudestaan vaan ainoastaan perintöosuudestaan tiettyyn rahamäärään saakka, eivätkä kuolinpesää hallussaan pitäneet perilliset olleet näyttäneet, että perinnönjaossa luopujaperilliselle määräytyvä osuus ei voisi ilmeisesti ylittää sanottua määrää, hänen perintöosuutensa oli vahvistettava perinnönjaossa. Näyttäisi siltä, että korkein oikeus on hyväksynyt osittaisluopumisen juridisen mahdollisuuden, mutta luopumisilmoituksen ehdollisuudesta johtuen perintöosuus oli vahvistettava perinnönjaossa. Oikeastaan kyse ei nähdäkseni edes ollut osittaisesta luopumisesta, koska luopuminen oli tehty sillä edellytyksellä, että jo saatu ennako vastaisi lopullista perintöosaa. Ratkaisussa jäi epäselväksi se, olisiko luopuminen ollut luopujaa sitova ilman sanottua ehtoa.

Myös perittävän kuoleman jälkeen tapahtuvaa perinnöstä luopumista osittain on pidetty oikeuskirjallisuudessa jäämistöoikeudellisesti mahdollisena oikeustoimena.²¹¹ PK 17:2a:n sanamuodosta ei ilmene osittaisluopumisen kieltoa, mutta siinä säädetään PK 17:1.2:n tarkoittamaan ennakkoluopumiseen verrattuna tarkempi edellytys: luopumisen estää sellaisiin toimiin ryhtyminen, että perillisen on katsottava ottaneen perinnön vastaan. Perintöön ryhtymisen tunnusmerkkeinä on varsin vakiintuneesti pidetty sitä, että perillinen jollain tavalla määrää perintönä siirtyvästä omaisuudesta, kuten määräämällä sijaantulosta lakimääräisestä perimysjärjestyksestä poiketen tai asettaen luopumiselleen ehtoja tai muita sijaantulijan oikeutta rajoittavia määräyksiä.

²⁰⁹ Tuunainen 2015, s. 217. Nykyisin voimassaolevalle arvomääräiselle lakiosajärjestelmälle tunnusomaista on, että lakiosaan oikeutetulla perillisellä on oikeus saada lakiosaa vastaava osuus jäämistöön kuuluvasta omaisuudesta vain silloin, kun perittävä on testamentissaan määrännyt lakiosan täyttämistavasta. Ks. Kangas 2004, s. 577. Myös lakiosan täydennysvastuu (PK 7:8–10) on arvomääräistä, Ks. Lohi 2005, s. 347.

²¹⁰ Myönteisestä kannasta mm. Tuunainen 2015, s. 215, Aarnio – Kangas 2016, s. 720–721 ja Kolehmainen – Rabinä 2020, s. 446. Kielteisestä kannasta esim. Puronen 2010, s. 477 ja Puronen 2015, s. 109.

²¹¹ Esim. Saarenpää 2004, s. 608, Rabinä 2014, s. 332 Tuunainen 2015, s. 216, Aarnio – Kangas 2016, s. 739 ja Kolehmainen – Rabinä 2021, s. 102. Näin myös OM 2004:6, s. 73, jossa kuitenkin otettiin huomioon verotuskäytäntöön liittyvät realiteetit.

Kuten edellä on todettu, perinteinen kielteinen suhtautuminen osittaiseen perinnöstä luopumiseen perittävän kuoltua on liittynyt ainakin osittain vanhaan ankaraan velkavastuujärjestelmään. Kuolinpesän osakas vastasi perunkirjoitusta toimitettaessa tietämistään vainajan veloista, ellei pesän omaisuutta ollut luovutettu määräajassa pesänselvittäjän hallintoon tai konkurssiin. Lisäedellytyksenä velkavastuun aktualisoitumiselle oli, että perillinen oli saanut jotain etua pesästä tai hän oli ryhtynyt muihin kuin tavanomaisiin jäämistön hoitotoimiin. Osakkaan velkavastuun vuoksi oli tarpeen määrittää ajankohta, jonka jälkeen perinnöstä luopuminen ei ollut enää mahdollista. Perillisen katsottiin saaneen etua jäämistöstä luopumalla saannostaan vain osittain, jolloin osittaisluopuja oli edelleen pesän osakas ja vastuussa pesän veloista. Tällöin myös yksityisoikeudellisessa tarkastelussa oli perusteltua katsoa osittaisluopujan ryhtyneen koko perintöosaansa ja sitten luovuttaneen osan siitä sijaantulooperillisilleen. Myös perintöverotuksessa nojaututtiin tähän yksityisoikeudelliseen tulkintaan.²¹²

Voimassa olevan lain mukaan pääsääntö on, etteivät kuolinpesän osakkaat ole henkilökohtaisessa vastuussa vainajan veloista (PK 21:2.1). Nykyinen velkavastuuta koskeva sääntely perustuu ajatukselle, jonka mukaan osakkaiden vastuu rajoittuu lähtökohtaisesti vain sen sietämiseen, että perittävältä jääneet varat käytetään tarvittaessa kokonaisuudessaan perittävän velkojen maksuun. Osakkaiden henkilökohtainen velkavastuu voi tulla kyseeseen lähinnä silloin, kun he toimivat jollain tavalla moitittavasti: perunkirjoitusvelvollisuuden laiminlyönti (PK 21:2.2 ja 21:3) tai tahallinen väärin tietojen antaminen tai tietojen salaaminen velkojien oikeutta vaarantavalla tavalla (PK 21:2.2) voivat synnyttää osakkaalle henkilökohtaisen vastuun vainajan veloista.

Näyttää siltä, että velkavastuujärjestelmää koskevan yksityisoikeudellisen tulkinnan integroiduttua aikanaan vero-oikeuteen, arvioidaan verotuskäytännössä osittaisluopumista edelleen yksityisoikeuden nykyistä kantaa ankarammin. Perittävän kuoleman jälkeen tapahtuvan osittaisluopumisen kompastuskivenä onkin pidetty erityisesti vero-oikeudessa sitä, että osittaisluopumiseen liittyy disponointiainesta myös luopumisen kohteena olevan perintöosan osalta. Kysymys on siis siitä, katsotaanko perillisen ensin ottaneen tosiasiaassa koko perintöosuutensa vastaan (ryhtyneen saantoon), ja sitten luopuneen siitä osittain (perintöosuuden tai omaisuusosineiden luovutus).²¹³ Tuunainen katsoo, että perinnöstä voisi luopua osittain ilman, että tällainen luopuminen samalla merkitsisi koko perinnön vastaanottamista ja sen osan edelleen luovuttamista, jos

²¹² Rabinä 2014, s. 334 ja Kolehmainen – Rabinä 2021, s. 110.

²¹³ Kolehmainen – Rabinä 2021, s. 102.

pesään ryhtymättömyyden edellytykset muuten täytyvät.²¹⁴ Kolehmainen ja Räbinä kuitenkin huomauttavat Tuunaisen argumentoinnista, ettei hän ole juurikaan ottanut huomioon sitä, onko osittainen perinnöstä luopuminen, joka käsittää samalla osittaisen perinnön vastaanottamisen, itsessään perintöön ryhtymistä.²¹⁵

Ainakin jossain määrin yksityisoikeudellista osittaisluopumisen mahdollisuutta ilmentää ratkaisu Vaasan HO 16.10.2002 S 01/928: tapauksessa rintaperillinen oli ilmoittanut luopuvansa perintöosuudestaan siltä osin, kuin se koski hänen osuuttaan yksilöidystä tilasta ja asunto-osakeyhtiön osakkeista. Tilaosuuden osalta luopuminen oli ehdollinen siten, että luopuminen tulisi lopulliseksi, mikäli luopuja ei pystyisi suorittamaan yksilöityä velkaansa kanssaperilliselle. Tosiseikaston valossa on ilmeistä, että kyseessä oli perinnöstä luopuminen osittain, sillä vaikka luopujan pesäosuus olisi käsittänyt vain luopumisilmoituksessa määritellyt omaisuuserät, koski lopullinen luopuminen perillisen ilmoituksen mukaan ainakin asunto-osakkeita. Oikeudenkäynnissä oli kyse siitä, oliko luopuja maksanut velkansa siten, että luopuminen oli rauennut tilaosuuden osalta. Käräjäoikeuden ratkaisussa, jonka hovioikeus pysytti, ehto katsottiin täytetyksi ja luopuminen tilaosuuden osalta rauenneeksi. Näin ollen rajoitettu (osittainen ja ehdollinen) perinnöstä luopuminen hyväksyttiin yksityisoikeudellisesti päteväksi.²¹⁶ Vakiintuneen verotuskäytännön valossa tällainen järjestely ei nähdäkseni olisi tehokas, sillä luopumisen ehto tuli selvästi luopumisilmoituksessa luopujalta itseltään ja koski ehdottomanakin vain osaa luopujan perintöosaan kuuluvasta omaisuudesta. Luopuja oli todennäköisesti perintöverovelvollinen koko perintöosastaan. Tässä mielessä luopujan oli taloudellisesti kannattavaa saada yksityisoikeudellisesti vahvistetuksi oikeutensa osuuteen tilasta.

3.1.3 Vaikutukset perintöverotuksessa

Osittaisluopumisen perintöverotukseen liittyviä etuja verrattuna kokonaisluopumiseen voidaan hahmottaa useita. Ottamalla perintöä vastaan alle PerVL 13 §:ssä määritellyn verotettavan arvon (em. lakimuutoksen (1349/2025) jälkeen 30 000 euroa) luopujaperillinen voisi välttää perintöveron maksuvelvollisuuden kokonaan. Perintöverotuksen määräytyessä progressiivisen veroasteikon mukaan (PerVL 14 §) osittaisluopumisjärjestelyillä voitaisiin saavuttaa merkittäviä verohyötyjä, sillä kokonaisveron määrä alenee, kun perintö hajautuu useammalle saajalle.²¹⁷ Jokainen

²¹⁴ Tuunainen 2015, s. 217.

²¹⁵ Ks. Kolehmainen – Räbinä 2021, av 145.

²¹⁶ Ks. Aarnio – Kangas 2016, s. 739–740.

²¹⁷ Ks. Fasoúlas – Manninen – Niiranen 2019, s. 359–360 ja Aarnio – Kangas – Räbinä 2024, s. 328.

verovelvollinen saa hyväkseen PerVL 13 §:n mukaisen vapaaosan, ja alaikäinen sijaantulija mahdollisesti vielä alaikäisyysvähennyksen (PerVL 12.1 § 2 k). Näiden vähennysten ”monistaminen” voisi jopa mahdollistaa koko jäämistöomaisuuden jäämisen verotuksen ulkopuolelle. Myös hallintaoikeuteen tyytymisellä omistusoikeuden sijaan on merkittäviä verovaikutuksia: hallintaoikeuden haltija ei ole oikeudestaan verovelvollinen (PerVL 2.2 § ja 8 §) ja hallintaoikeuden kohteena olevan omaisuuden omistusoikeuden saaja saa hyväkseen perintöverotuksessa hallintaoikeusvähennyksen (PerVL 10 §).

Torjuvan suhtautumisen perinnöstä luopumiseen osittain voidaan katsoa liittyvän myös perintöverotuksen fiskaalisiin, eli valtion varaintarpeen tyydyttämisen tavoitteisiin.²¹⁸ Vaikka perintö- ja lahjaverokertymän osuus valtion vuotuisista verotuloista on vain noin 1,5 prosenttia,²¹⁹ on esimerkiksi Puronen pitänyt sitä euromäärältään merkittävänä verona.²²⁰ Osittaisluopumisen salliminen epäilemättä tarjoaisi mahdollisuuden hajauttaa veron perusteena oleva jäämistövarallisuus useille verosubjekteille siten, että sillä saavutettaisiin huomattava verosäästö tai vapauduttaisiin veronmaksuvelvollisuudesta kokonaan. Tällä olisi varmasti suoria vaikutuksia perintö- ja lahjaverokertymään.

Osittaisen ennakkoluopumisen verokohtelusta ei ole julkaistua oikeuskäytäntöä, eikä siihen oteta kantaa myöskään Verohallinnon ohjeissa. Räbinän mukaan osittaisluopumisen verotus *toimitettaneen* niin, että perittävän kuoltua luopujan perintöveron alaiseksi katsottaisiin se perintöosuus, josta hän ei ole luopunut, ja sijaantuloperillisten puolestaan katsottaisiin saaneen sen osuuden perintöosasta, josta luopuja on luopunut.²²¹ Tulkinnan taustalla on nähdäkseni ajatus, että yksityisoikeudellisesti pätevä osittainen ennakkoluopuminen estäisi luopujan perintöverotuksen kohdistamisen siihen perinnön osaan, josta on luovuttu, sillä perintövero voidaan määrätä vain perittävän kuoleman johdosta perintönä siirtyneestä omaisuudesta (PerVL 4 §). Jos osittainen ennakkoluopuminen hyväksytään edellä esitetyin perustein, ei ennakkoluopujalle syntyisi perittävän kuolinhetkellä oikeutta eikä näin ollen perintöverovelvollisuuttakaan siihen osaan perintöä, josta hän on luopunut.

²¹⁸ Esim. Aarnio 1967, s. 447 ja Onikki 1980, s. 119. Perintöveron ensisijainen peruste on fiskaalinen. Näin Tikka 2005, s. 346, Niskakangas 2011, s. 136 ja Puronen 2015, s. 6.

²¹⁹ Perintö- ja lahjaverokertymä oli 1 055 miljoonaa vuonna 2025. Verohallinto, Verotulojen kehitys vuonna 2025, kohta Muut Verot. <https://www.vero.fi/tietoa-verohallinnosta/tilastot/verotulojen-kehitys/aiemmat-vuodet/vuosi-2025/> (22.4.2026). Niskakankaan mukaan verokertymän kasvu johtuu pitkälti sen perusteena olevan varallisuuden arvon noususta. Niskakangas 2014, s. 253.

²²⁰ Ks. Puronen 2005, s. 461. Mattila on taas väitöskirjassaan 1980-luvulla katsonut, että perintö- ja lahjaverotuksen alun perin fiskaalinen tavoite on jäänyt valtiontaloudellisesti olemattomaksi. Mattila 1984, s. 29–30.

²²¹ Räbinä 2014, s. 330.

Perintöverotuksessa verottaja tekee laskennallisen jaon pääsääntöisesti perukirjan pohjalta tasajaon periaatteen mukaisesti.²²² Mikäli perinnönjako on toimitettu, otetaan verotuspäätöksessä huomioon myös jakokirja (PerVL 25.1 §). Verohallinnon ohjeen mukaan, jos tasajaon periaatteesta on perinnönjaossa poikettu ilman perhevarallisuus oikeuteen perustuvaa syytä, ei poikkeavaa jakoa oteta huomioon vaan vero määrätään laskennallisen jaon mukaisesti.²²³ ”Perhevarallisuus oikeudellisella syyllä” tarkoitetaan käytännössä sitä, että tasajaosta poikkeaminen perustuu lain säännökseen.²²⁴ Pätevästi tehty osittainen ennakkoluopuminen on nähdäkseni tällainen poikkeamisperuste, ja jos se esitetään syyksi, voitaisiin verotus toimittaa tämän mukaisesti.²²⁵

Vaikka myös perittävän kuoleman jälkeen tapahtuva osittainen perinnöstä luopuminen voitaisiin hyväksyä yksityisoikeudellisesti, muodostaa sen verokohtelu sille viime kädessä esteen tai ainakin tekee sen epätarkoituksenmukaiseksi. Verotuskäytännössä katsotaan vakiintuneesti, että osittainen luopuminen tarkoittaa perintöverovelkasuhteen koko perintöosaan synnyttävää määräystoimea.²²⁶ Osittaisen jälkiluopumisen verotehottomuutta perustellaan usein korkeimman hallinto-oikeuden iäkkäällä ratkaisulla KHO 1969 II 601,²²⁷ jonka mukaan se seikka, että perillinen oli perunkirjoituksessa ilmoittanut luopuvansa perintöoikeudestaan osaan jäämistöön kuuluvasta omaisuudesta, ei vapauttanut häntä suorittamasta perintöveroa tuosta osasta. Perintövero siis määrättiin koko perinnöstä osittaisluopumisesta huolimatta. Ratkaisun perusteena tosin viitattiin myös PK 16:2.2:ssa mainittuihin toimiin ryhtyminen, joita ei uudemmassa, sittemmin vakiintuneessa oikeuskäytännössä enää ole pidetty luopumisen estävänä perintöön ryhtymisenä.²²⁸ Kolehmainen ja Rabinän mukaan kuitenkin ”voidaan pitää selvänä, että koko perinnön vastaanottamista osoittavana toimena on ollut nimenomaan perillisen tahdonilmaisu luopua perinnöstä osittain.”²²⁹

Kun verotuksen näkökulmasta perillinen luopumalla perinnöstä osittain tosiasiasa ryhtyy perintöön, pidetään järjestelyä perintöosuuden luovutuksena (PK 17:3). Perillisen

²²² Puronen 2009a, s. 223 ja Aarnio – Kangas – Rabinä 2024, s. 276.

²²³ Verohallinto, Ositus- ja perinnönjakosopimus verotuksessa, luku 2.3.

²²⁴ Kolehmainen – Rabinä 2021, s. 114.

²²⁵ Näin on ainakin tasingon, lakiosan ja testamenttisaannon osalta. Ks. Verohallinto, Ositus- ja perinnönjakosopimus verotuksessa, luku 2.2.

²²⁶ Näin esimerkiksi Puronen 2015, s. 108, Kolehmainen – Rabinä 2021, s. 113 ja Verohallinto, Luopumiset perintö- ja lahjaverotuksessa, luku 2.1.

²²⁷ Esim. Aarnio 1978, s. 62, Puronen 2010, s. 477, Kolehmainen – Rabinä 2021, s. 113–114 ja Verohallinto, Osittainen testamentista luopuminen eräissä tilanteissa.

²²⁸ Ks. tapausselesteesta Onikki 1980, s. 120.

²²⁹ Kolehmainen – Rabinä 2021, av 158.

siis katsotaan ottavansa perinnön vastaan kokonaisuudessaan ja sen jälkeen luovuttavansa osan siitä edelleen, jolloin perilliseltä perintöverotetaan koko perintöosa ja sijaantulijalta lahjaverotetaan saamansa osuus.²³⁰ Huomattavaa on, että vaikka verotuksessa tehoton osittainen luopuminen katsotaan perintöosuuden luovutukseksi, se ei välttämättä tarkoita samaa jäämistöoikeudessa. Luopujan ja sijaantulijan välisessä suhteessa luopumisen ”puhtaudella” ei oikeastaan näyttäisi olevan edes merkitystä: ulkoisesti samaan lopputulokseen, eli siihen, että osa perinnöstä siirtyy luopujan sijaantulijalle, päästään, vaikka kyseessä ei katsottaisi olevan perintösaanto perittävä-sijaantuliija-suhteessa vaan luovutustoimi luopujan ja sijaantuloperillisen välisessä suhteessa.²³¹

Purosen mukaan osittaisen jälkiluopumisen verotehottomuus on ”melko yksinkertaisesti kierrettävissä ennakkoperintöjä antamalla.”²³² Tällöinhän perillinen voi luopua perittävän kuoleman jälkeen koko perintösaannostaan, mutta hyötyy kuitenkin perittävän eläessä annetusta ennakkoperinnöstä, jonka sisältöön on mahdollisesti jopa itse pystynyt vaikuttamaan. Näin ollen perinnöstä luopumista voidaan tavallaan pitää osittaisena. Kun ennakkoperintö on antohetkellä luonteeltaan lahja, se ei vaikuta varsinaisen perintösaannosta luopumisen arviointiin: ennakkoperinnön kumuloiminen perintöön (PerVL 16 §) ei muuta sen luonnetta antohetkellä.²³³ Kun lahjaveroasteikko on nykyään perintöveroasteikkoa ankarampi, ei ennakkoperintöjen antaminen osittaisluopumisen vaihtoehtona tosin ole ainakaan verovaikutusten kannalta siihen suoraan rinnasteinen.²³⁴

Edellä esitetyn perusteella näyttäisi siltä, että osittaisluopumisen verotehokkuus riippuisi siitä, ajoitetaanko luopuminen aikaan ennen vai jälkeen perittävän kuoleman. Puronen on kuitenkin katsonut, että sekä ennakko- että jälkiluopumisiin on sovellettava samoja periaatteita, sillä vaikka ennakkoluopuminen ajoittuu perittävän elinaikaan, se koskee kuitenkin perittävän varallisuutta tämän kuolinhetkellä, jolloin kyse on kuolemanvaraisesta oikeustoimesta. Näin ollen hänen mukaansa myös osittaista ennakkoluopumista koskeva disponointi synnyttäisi verovelkasuhteen koko perintöosuuteen, jolloin luopumisen kohteena olleen osuuden olisi katsottava

²³⁰ Ks. Onikki 1980, s. 119, Ossa 2010, s. 38 ja Puronen 2010, s. 476.

²³¹ Tämän suuntaisesti esimerkiksi Tuunainen 2006, s. 216–217.

²³² Puronen 2009a, s. 210.

²³³ Puronen 2015, s. 468.

²³⁴ Puronen 2009a, s. 210. Lahjaveroa voidaan toki välttää antamalla lahjoja alle verotettavan alarajan 3 vuoden aikana (PerVL 19.1 § 3 k). Keino toimii rahaan sekä pieniin omaisuuslahjoihin, mutta koska lahjoituksen kohteena ei vakiintuneen kannan mukaan voi olla esineen arvomääräinen osuus, ei esimerkiksi kiinteistöä voisi lahjoittaa 7499 euron arvoisiin osiin pilkottuna. Näin Puronen 2015, s. 112, ks. myös Verohallinto, Lahjan arvo.

https://www.vero.fi/henkiloasiakkaat/omaisuus/lahja/lahjan_arvostamine/ (13.11.2025)

verotuksellisesti palaavan pesään perittävän kuollessa.²³⁵ Tulkinta ei kuitenkaan nähdäkseni saa tukea PK 16:1.2:n sanamuodosta, sillä siihen ei sisälly PK 17:2a:ää vastaavaa ryhtymiskieltoa. Normituen ja oikeuskäytännön puuttuessa ennakkoluopumisen verokohtelu jää tulkinnanvaraiseksi.

3.1.4 Sitovuus velkojia kohtaan

Osittaisen perinnöstä luopumisen yksityisoikeudellista sitovuutta on käsitelty edellä perittävä-luopuja-sijaantulija-relaatioissa. Nyt ratkaistavana on kysymys, onko osittaisluopuminen sitova velkoihin nähden siten, ettei luopumisen kohteena ollutta omaisuutta voida käyttää velkojien tyydyttämiseen.

Tuunainen katsoo, että koska osittainen luopuminen on tehokas siviilioikeudellisesti, on se sitä myös suhteessa velkoihin.²³⁶ Velkojia sitovan luopumisen perusedellytykseksi on insolvenssilainsäädännössä asetettu perintökaaren mukaan pätevästi tehty luopuminen (UK 4:81 ja KL 5:5). Ulosottokaarella on lisäksi säädetty jälkiluopumista koskevan ilmoituksen tiedoksiannosta perintökaarta ankarammin. UK 4:81:ää koskevassa hallituksen esityksessä todetaan, että mikäli velallinen on ryhtynyt kuolinpesässä sellaisiin toimiin, että hänen voidaan *perintökaaren* mukaan katsoa ottaneen perinnön vastaan, pesäosuus voidaan ulosmitata siitä huolimatta, että velallinen on muuten täyttänyt lainkohdassa mainitut tiedoksiantoedellytykset.²³⁷ Näin ollen käänteisesti voidaan nähdäkseni katsoa, että jos jäämistöoikeudessa osittaista luopumista pidetään perintökaaren nojalla tehokkaana, sitoo se myös velkojia, kunhan UK:ssa edellytetyt tiedoksiantotoimet on tehty.²³⁸ Näin lienee oltava ainakin testamenttisaannon osalta, sillä siitä osittaisluopuminen on hyväksytty sekä jäämistö- että vero-oikeudessa. Kun vakiintunut kanta on, ettei PK:n mukaista pätevää luopumista voida peräyttää TakSL:n nojalla, ei osittaisluopumisen peräyttäminenkään nähdäkseni olisi tätä taustaa vasten mahdollista.²³⁹

Gottberg taas on katsonut, että perinnöstä luopumisen tarkastelu velkojia koskevan sitovuuden näkökulmasta rinnastuu tilanteisiin, joissa punnitaan

²³⁵ Puronen 1990, s. 495–496.

²³⁶ Tuunainen 2015, s. 220. Kolehmainen ja Räbinä huomauttavat Tuunaisen perustelun olevan aukollinen siinä mielessä, että se ei ota huomioon oikeustoimen sitovuutta eri henkilörelaatioissa: takaisinsaannilla voidaan puuttua yksityisoikeudellisesti inter partes pätevään ja muuten velkojia sitovaan määräämistoimeen ja julistaa se velkojia kohtaan tehottomaksi takaisinsaantilaista ilmenevillä perusteilla. Kolehmainen – Räbinä 2021, s. 104

²³⁷ HE 13/2005 vp, s. 107.

²³⁸ Tätä tulkintaa tukee nähdäkseni myös se, ettei perintökaarella yleensä suojata velkojia luopumista vastaan. Ks. Kolehmainen – Räbinä 2020, s. 447, av 561.

²³⁹ Näin myös Tuunainen 2015, s. 220.

perintöverovelvollisuuden syntyminen edellytyksenä olevaa perintöön ryhtymistä. Pesään ryhtymisen arviointi painottuu hänen mukaansa eri tavalla, kun kyseessä ovat perillisen velkojien oikeudet.²⁴⁰ Myös Aarnio katsoo, että perillisen saadessa jäämistöstä etua, ei sen jälkeen tapahtuva perinnöstä luopuminen olisi täysin sopusoinnussa velkojainsuojan kanssa.²⁴¹ Näin ollen, jos luopumisen velkojia koskevaan sitovuuteen sovellettaisiin analogisesti verotuskäytännön ankaraa tulkintalinjaa pesään ryhtymisestä, voidaan päätyä siihen, ettei osittaisluopuminen sitoisi luopujan velkojia. Tällöin toimea pidettäisiin oikeudelliselta muodoltaan pesäosuuden luovutuksena ja sijaantulija-luovutuksensaajaan voitaisiin kohdistaa takaisinsaanti. Myös Kolehmainen ja Rabinä katsovat, että osittaisluopuminen tarkoittaa ainakin velkojarelaatiossa sellaista disponointia, joka estää toimen sitovuuden suhteessa velkojiin.²⁴²

3.1.5 Lakiosasta luopuminen osittain

Osittaisen perinnöstä luopumisen erityiskysymyksenä tarkastellaan vielä tilannetta, jossa lakiosaperillinen haluaa rajoittaa hänelle lakiosaoikeuden (PK 7:1.2) nojalla tulevaa lakiosaansa. Lakiosainstituution historiallinen tavoite on ollut suojata rintaperillistä,²⁴³ ja näin ollen luonteva lähtökohta on, että lakiosaa vaadittaessa sillä tarkoitetaan koko lakiosaa. Purosen mukaan juridista estettä kuitenkaan ei ole sille, että perillinen vaatii vain osaa lakiosastaan, mutta verotuksellisesti asia on ongelmallisempi, sillä lakiosa on (lakimääräistä) perintöä ja näin ollen siihen tulisi soveltaa osittaisen perinnöstä luopumisen tulkintaperiaatteita.²⁴⁴

Lakiosaperillisten perintöveroa koskevaan ennakkoratkaisupyyntöön pohjautunut korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisu KHO 2013:52 tarjosi kannanoton asiaan. Tapauksessa oli kyse siitä, että perittävä oli tehnyt testamentin omien rintaperillistensä jälkeläisten hyväksi, ja rintaperilliset pyysivät ennakkoratkaisussa kantaa siihen, että jos he vaatisivat lakiosaansa vain osittain, määrättäisiinkö perintövero kuitenkin koko laskennallisesta lakiosasta. Korkein hallinto-oikeus päätyi siihen, että ”lakiosaperillisten vaatiessa vain osan heille lakisääteisesti kuuluvasta lakiosasta, heidän ei näin tehdessään katsottu ryhtyvän täyteen lakiosaansa, josta he sitten osittain luopuisivat, vaan he ryhtyivät ainoastaan vaatimaansa lakiosan määrään. Kysymys ei ollut osittaisesta perinnöstä luopumisesta eikä myöskään veronkierrosta.” Terminologisesti korkein

²⁴⁰ Ks. Gottberg 1992 LM, s. 546.

²⁴¹ Aarnio 1967, s. 445.

²⁴² Kolehmainen – Rabinä 2021, s. 104.

²⁴³ Ks. tarkemmin lakiosainstituution taustasta ja tehtävistä Korpiola 2010.

²⁴⁴ Puronen 2015, s. 132.

hallinto-oikeus siis päätyi käsittelemään osittaista lakiosavaatimusta osittaisena ryhtymisenä, ei osittaisena luopumisena.²⁴⁵ Näin ollen lakiosaperillisten perintöverotettava osuus oli vaadittu arvomäärä lakiosasta. Testamentinsaajien ei myöskään katsottu saaneen lakiosaperillisiltä lahjaa, vaan vaadittujen lakiosien jälkeen jäävä jäämistövarallisuus perintöverotettiin testamentinsaajilta.

Vähemmistö lausui, että kun PK 7:1.2:n mukaan lakiosa on puolet rintaperilliselle lakimääräisen perimysjärjestyksen mukaan tulevasta perintöosan arvosta, määräytyy lakiosan suuruus siis perintöosasta, jonka rintaperillinen olisi saanut lakimääräisen perimysjärjestyksen mukaan ilman testamenttia. Lakiosa on näin ollen osa (lakimääräistä) perintöä. Kun lakiosa näin määritellään perintösaannoksi, vakiintuneen verotuskäytännön mukaan osittainen luopuminen tarkoittaa perintöön ryhtymistä ja synnyttää verovelkasuhteen koko perintöön. Lisäksi vähemmistö katsoi, että lakimääräisen lakiosan sekä vaaditun lakiosan välinen erotus on katsottava lahjaksi lakiosaperillisiltä testamentinsaajille.²⁴⁶ Vähemmistön kanta vastasi sinänsä paremmin vallitsevaa oikeustilaa, sillä lakiosaa on perinteisesti pidetty lakimääräisen perinnön osana ja lakiosailmoituksen tekemistä perinnöstä luopumisen estävänä ryhtymisenä.²⁴⁷ Huomioitavaa on, että lakiosaperilliset vaativat lakiosastaan rahamääräisesti 19 990 euroa, siis 10 euroa alle voimassa olleen lain mukaisen perintöverosta vapaan perintöosan ylärajan, minkä vuoksi tapauksessa oli arvioitavana myös veronkiertoa koskevan PerVL 33a §:n soveltamisedellytykset. Korkein hallinto-oikeus ei pitänyt järjestelyä veronkiertona.²⁴⁸

Lakiosasta luopuminen osittain vaikuttaa korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisun perusteella ainoalta tilanteelta, jossa verotuksessa osittainen lakimääräisestä perinnöstä

²⁴⁵ Tuunainen on kritisoinut ratkaisua siitä, että siinä pyrittiin keinotekoiselta vaikuttavalla tavalla erottamaan toisistaan osittainen luopuminen ja osittainen ryhtyminen. Hänen mukaansa ”keskustelu siitä, jätetäänkö ryhtymättä osaan perintöä vai luovutaanko osittain perinnöstä, on muodollista, eikä sillä tulisi olla sijaa verotuksenkaan yhteydessä.” Ks. Tuunainen 2015, s. 217–218.

²⁴⁶ Puronen huomauttaa, ettei ratkaisussa ilmeisesti ole saanut lainkaan huomiota yleisesti noudatettu kanta, jonka mukaan lahjoituksen kohteena voi olla vain esine, oikeus tai sellaisen murto-osa, muttei sen arvomääräinen osuus. Puronen 2015, s. 112, ks. myös Verohallinto, Lahjan arvo https://www.vero.fi/henkiloasiakkaat/omaisuus/lahja/lahjan_arvostamine/ (13.11.2025).

²⁴⁷ Aarnio – Kangas 2016, s. 731. Myös Puronen pitää vähemmistön kantaa oikeana ja järjestelmän mukaisena. Ks. Puronen 2015, s. 110–111.

²⁴⁸ PerVL 33a §:ssä säädetään, että mikäli jäämistötoimelle on veron välttämistarkoituksessa annettu sellainen muoto, joka ei vastaa asian luonnetta, on verotuksessa meneteltävä asian varsinaisen luonteen tai tarkoituksen mukaisesti. Pääsääntöisesti veronkiertonormin soveltamiseen jäämistöoikeudellisissa toimitissa on suhtauduttu oikeuskirjallisuudessa ja -käytännössä pidättyvästi, eikä sitä lähtökohtaisesti voida soveltaa perinnönjättäjän tekemiin oikeustoimiin, kuten testamenttiin. Ks. esim. Puronen 2009a, s. 21 ja 89, Puronen 2015, s. 462–464 ja Ossa 2010, s. 44. Myös säännöksen esitöissä korostetaan, että verovelvollisella on aina oikeus valita itselleen edullisin menettelyvaihtoehto, kunhan se vastaa sisällöltään ja muodoltaan toimen todellista luonnetta ja tarkoitusta. HE 68/1995 vp, s. 8.

luopuminen on hyväksytty tehokkaaksi.²⁴⁹ Rabinän mukaan ratkaisun perustelut sopivat laajemminkin osittaisen perinnöstä luopumisen verotehokkuuden tueksi. KHO:n mukaan lakiosasta osittaisluopumisen hyväksyttävyyttä puoltavat seikat olivat lakiosaperillisen oikeus valita, vetoaako hän lakiosaansa, perillisen velvollisuus tehdä lakiosailmoitus, testamentinsaajan verottaminen testamenttisaannosta siltä osin, kun lakiosaperillinen ei vetoa lakiosaansa ja se, ettei luopumista pidetä lahjana. Aivan vastaavasti lakimääräinen perillinen voi päättää, ottaako perinnön vastaan ja hänen tulee osoittaa vastaanottotahtonsa nimenomaisin toimin, luopujan osuuden verotus kohdistuu sijaantulijaan eikä kokonaisluopumista ei pidetä lahjana.²⁵⁰ Näin tarkasteltuna pyrkimys erottaa osittainen lakiosasta ja perinnöstä luopuminen vaikuttaa keinotekoiselta.

Ratkaisun perusteluissa todettiin lisäksi, että lakiosaperilliset ”hyväksyvät lakiosaansa loukkaavan *testamentin* vaaditun määrän ylittävältä osalta”. Tämä asetelma on nähdäkseni jäänyt liian vähälle käsittelylle tapausta koskevassa kirjallisuudessa. Kun perillinen voi perittävän kuoleman jälkeen hyväksyä lakiosaansa loukkaavan testamentin, vaikuttaa perustellulta antaa lakiosaperilliselle oikeus myös aktiivisesti valita, miltä osin hän lakiosaansa vetoaa. Samaan lopputulokseen voitaisiin nimittäin päätyä eri sisältöisellä testamentilla, jonka lakiosaperillinen hyväksyisi ja näin luopuisi vaatimasta lakiosaansa täysimääräisenä.

Oikeustila on kirjattu myös Verohallinnon ohjeeseen: sen mukaan lakiosasta voi luopua osittain ja perintöverotuksessa otetaan huomioon vain se osa, josta ei ole luovuttu.²⁵¹ Syntyäkseen tällainen tilanne vaatii, että perittävä tekee lakiosaa loukkaavan testamentin. Jäämistösuunnittelun näkökulmasta jäädään kuitenkin etenkin perittävän ja testamentinsaajien kannalta epätydyttävään epätietoisuuteen siitä, miltä osin rintaperilliset tulevat perittävän kuoltua vetoamaan lakiosaansa. Lakiosan vaatiminen on henkilökohtainen ja rajoitukseton oikeus, eikä testaattori voi määrätä lakiosaperillistä sitovasti hänen vaatimansa lakiosan määrästä (PK 7:5.1).²⁵² Näin ollen lakiosasta luopuminen osittain ei näyttäydy kovin käyttökelpoisena jäämistösuunnittelun muotona ainakaan perittävän kannalta.

Lakiosaperillisten näkökulmasta osittaisluopuminen lakiosasta toki avaa jonkinasteisia suunnittelumahdollisuuksia: kuten KHO:n ratkaisun tosiseikastosta ilmenee,

²⁴⁹ Toisaalta Rabinän mukaan ratkaisu tarkoitti käytännössä sitä, ettei lakiosaa pidetä perintösaantona verotuksessa. Rabinä 2014, s. 343.

²⁵⁰ Ks. Rabinä 2014, s. 341.

²⁵¹ Verohallinto, Ositus- ja perinnönjakosopimus perintöverotuksessa, luku 2.2.

²⁵² Kangas 2023, s. 659.

lakiosaperillinen voi rajoittaa ryhtymisensä koskemaan vain perintöverosta vapaata arvomääräistä osaa lakiosaansa, jolloin tälle ei määrätä perintöveroa ollenkaan (PerVL 13 §). Jos testamentinsaajina ovat lakiosaperillisen omat rintaperilliset, voi lakiosaperillinen ryhtymällä lakiosaansa vain osittain siirtää jäämistöomaisuutta sukupolven yli yksinkertaisella perintöverotuksella enemmän kuin mitä lakimääräisen lakiosan vastaanottamalla. Lakiosasta luopuminen osittain toki hyödyttää lakiosaperillisen sukuhaaraa vain siinä tilanteessa, että testamentinsaaja on hänen oma perillisensä. Samanlaista halua luopua vaatimasta lakiosaa täysimääräisenä harvemmin syntyy, jos omaisuus on testamentattu lakiosaperillisen oman perillispiirin ulkopuolelle.

Mikäli perittävä tahtoo tarjota perillisilleen ja testamentinsaajille paremmin perittävän omaa tahtoa toteuttavia jäämistösuunnittelumahdollisuuksia, näkisin käyttökelpoisempaan vaihtoehtona osittaisluopumisen mahdollistavan testamentin, jossa on luopumisen varalta otettu kantaa sijaantuloon toissijaismääräyksellä. Tällöin perittävä voi paremmin ennakoida sitä, mistä testamentinsaajat voivat luopua ja miten sijaantulo määräytyy mahdollisessa luopumistilanteessa.

3.1.6 Hallintaoikeuden pidättäminen lakimääräiseen perintöön

Hallintaoikeus, josta usein käytetään myös termejä käyttö- tai nautintaoikeus, tarkoittaa vakiintuneesti oikeutta käyttää kohde-esinettä ja nauttia sen tuotto.²⁵³ Hallintaoikeuden haltija myös vastaa pääsääntöisesti omaisuuden ylläpitokustannuksista hallinta-aikanaan. Tavallisesti hallinta kuuluu yhtenä elementtinä omistusoikeuteen, mutta hallinta- ja omistusoikeus voidaan myös eriyttää eri henkilöille oikeustoimin, esimerkiksi kaupalla, lahjalla tai testamentilla. Hallintaoikeuden ollessa perintö- ja lahjaverosta vapaa, se on hyvin käyttökelpoinen jäämistösuunnittelun väline.²⁵⁴

PK 12 luku sisältää olettasäännökset testamenttiin perustuvan käyttöoikeuden sisällöstä, jos testamentista ei muuta johdu. Lukua sovelletaan myös lesken lakimääräiseen hallintaoikeuteen (PK 3:1a.3). Huomattavaa on, että PK 12 luku koskee vain testamenttimääräyksellä saatua käyttöoikeutta (PK 12:2) ja sanottua leskensuojaa, eikä sitä näin ollen voida soveltaa tilanteeseen, jossa perillinen pidättää hallintaoikeuden perintöomaisuuteen omalla määräämistoimellaan.²⁵⁵ Siten ”tavallista”

²⁵³ Ossa 2009, s. 366.

²⁵⁴ Hallintaoikeuden pidättämiseen perustuvan luopumisjärjestelyn taustalla olevat syyt ovat usein veron välttäminen tai omaisuuden suojaaminen velkojilta, mutta Purosen mukaan tähän vuosikymmeniä jatkuneeseen käytäntöön puuttuminen ei ole mahdollista ilman lainsäädännön tai oikeuskäytännön kannanmuutosta. Puronen 2015, s. 169.

²⁵⁵ Tuunainen 2015, s. 221.

varallisuusosoikeudellista hallintaa parempia perintökaassa säädettyjä suojamääräyksiä esimerkiksi velkojia vastaan ei voida soveltaa.

Hallintaoikeuteen tyytymistä täyden omistusoikeuden sijaan voidaan myös pitää osittaisena luopumisena: siinä perillinen rajoittaa hänen osalleen tulevaa perintöä oikeuden laajuuden suhteen. Luopujan hallintaoikeus kohdistuu niihin esineisiin ja oikeuksiin, jotka tulevat perinnönjaossa sijaantulijan omistukseen. Kun luopujan oikeus päättyy, saa luopujan sijaantuliija rajoittamattoman omistusoikeuden.²⁵⁶ Hallintaoikeuden pidättäminen lakimääräiseen perintöomaisuuteen omistusoikeuden sijaan on yksityisoikeudellisesti pätevä toimi, mutta verotuksessa sitä ei pidetä tehokkaana siten, että se estäisi perintöverovelvollisuuden syntyminen omistusoikeudesta luopuvalle (KHO 2009 T 256).²⁵⁷ Hallinnan erottamisen omistusoikeudesta katsotaan sisältävän sellaista sijaantulijan oikeutta rajoittavaa määräämisainesta, että se on katsottava perintöön ryhtymiseksi.²⁵⁸ Kun sijaantulijan katsotaan näin ollen verotuksessa saaneen omistusoikeuden veronalaisena lahjana hallinnan pidättäjältä, saa hän kuitenkin hyväkseen hallintaoikeusvähennyksen lahjaverotuksessa (PerVL 9.3 § ja 21 §).

Perustellusti voidaan kysyä, onko perillisen hallinnanpidätys luopujan ja sijaantulijan velkojia sitova. Tässä yhteydessä tyydytään viittaamaan edellä perintösaannosta osittaisluopumisen tarkastelun yhteydessä esitettyyn siitä, että oikeustila velkojien sitovuuden kannalta vaikuttaa epäselvältä. Jos hallinnanpidätystä ei pidetä luopujan velkojia sitovana, voitaisiin sijaantuliijaan kohdistaa takaisinsaanti. Jos taas tällaista osittaisluopumista pidetään tehokkaana, nousee tarkasteluun, miten hallinnanpidätys vaikuttaa 1) hallintaoikeuden haltijan ja 2) omistusoikeuden saavan sijaantulijan velkojien asemaan. Seuraava esitys koskee soveltuvin osin myös konkurssia, sillä omaisuuden kuuluminen konkurssipesään ratkeaa lähtökohtaisesti omaisuuden ulosmittauskelpoisuuden mukaisesti (KL 5:3).²⁵⁹

UK 4:19.1:n 5 kohdan mukaan omaisuutta, jota lain mukaan ei saa luovuttaa, ei saa ulosmitata. Säännöksen sanamuodon mukaisesti ulosmittauskielto koskee vain omaisuutta, jolle on laissa säädetty luovutuskielto, eikä sitä näin ollen voi perustaa oikeustoimella. Sääntö tosin koskee vain omistusoikeutta, joten esimerkiksi hallintaoikeuden oikeustoimiperusteinen luovutuskielto merkitsee samalla yleensä

²⁵⁶ Kolehmainen – Rabinä 2021, s. 103.

²⁵⁷ Ossa 2009, s. 376.

²⁵⁸ Näin Puronen 2015, s. 108 ja Kolehmainen – Rabinä 2021, s. 104.

²⁵⁹ Könkkölä – Linna 2020, s. 828.

ulosmittauskieltoa.²⁶⁰ Sääntelyllä on merkitystä erityisesti testamenttiin perustuvan hallintaoikeuden kohdalla, sillä hallintaoikeus on PK 12:4.1:n ja hallinnan kohteen omistusoikeus PK 12:6:n nojalla luovutuskelvoton ja siten UK 4:19:ssä tarkoitetulla tavalla laissa säädetyn luovutuskiellon alainen. Tämän lisäksi PK 12:7:ssä säädetään hallintaoikeuden kohteena olevan omaisuuden nimenomainen ulosmittauskielto omistajan velasta tiettyjä poikkeuksia lukuun ottamatta. Kuten edellä on todettu, PK 12 luvun säännöksiä ei voida soveltaa perillisen omaan määräämistoimeen hallinnanpidätyksestä, joten sääntelyyn palataan tarkemmin testamenttisaannon käsittelyn yhteydessä.

Varsinaista lainsäädännöllistä estettä perillisen omalla määräämistoimella perustetun hallintaoikeuden ulosmittaamiselle ei ole (UK 4:8.1).²⁶¹ Käytännössä ulosmittaus ei kuitenkaan velkojen kannalta ole kovin käyttökelpoinen, sillä hallintaoikeuden arvo on yleensä vähäinen ja realisointi haastavaa.²⁶² Asiassa tulee ottaa huomioon UK 4:16:ssä säädetty turhan ulosmittauksen kielto, jonka mukaan sellaista omaisuutta ei saa ulosmitata, josta hakijalle kertyisi vain vähäinen nettohyöty. Hallinnan perusteella voi kuitenkin kertyä tuottoa, joka kuuluu omaisuuden haltijalle. Näin ollen pelkän hallintaoikeuden käsittävä pesäosuuskin voitaisiin ulosmitata, jotta ulosottomies voi hakea pesänjakajan määräämistä perinnönjakoa varten (UK 4:79.2). Näin saadaan viranomaisaloitteisesti yksilöityä velallisen hallinnan kohde ja velalliselle kertymään sen tuotto, joka on ulosmitattavissa velkojen suorituksiksi.²⁶³

PK 12:7:ssä säädetty ulosmittauskielto ei edellä esitetyin tavoin estä nyt käsiteltävässä tilanteessa hallintaoikeuden kohteena oleva omaisuuden ulosmittausta sen omistajan velasta. Kun omistusoikeuden luovutuskiellon on perustuttava lain säännökseen, ei esimerkiksi luopumisilmoituksen yhteydessä asetettu omaisuuden omistusoikeuden luovutuskielto sido sijaantulijan velkojia.²⁶⁴ Luopujan omalla määräämistoimellaan pidättämän hallintaoikeuden kohteena oleva omaisuus voidaan siis ulosmitata sijaantuliija-omistajan velasta (UK 4:44), ja hallintaoikeuden pysyvyys ratkeaa omaisuuden myyntivaiheessa. Käyttöoikeus irtaimeen omaisuuteen pääsääntöisesti

²⁶⁰ Linna – Leppänen – Kärki 2023, s. 68–69.

²⁶¹ Epäselväksi tosin jää, voisiko hallintaoikeuden pidättävä perillinen perustaa luopumisoikeustoimellaan itselleen sellaisen hallintaoikeuden luovutuskiellon, joka olisi myös velkojia sitova. Ks. rajoitetun esineoikeuden luovutuskiellon sitovuudesta velkojia kohtaan HE 13/2005 vp, s. 54 ja Linna – Leppänen – Kärki 2023, s. 69.

²⁶² Ks. Aarnio – Kangas 2015, s. 698.

²⁶³ Näin Tuunainen 2015, s. 221.

²⁶⁴ Ks. analogia lahjaoikeustoimen osalta Kaisto – Tepora 2012, s. 513–514.

raukeaa myynnissä (UK 5:37 ja 5:80), kun taas kiinteistö pyritään ensisijaisesti myymään erityisten oikeuksien kanssa (UK 5:58).

3.1.7 Lesken osittaisluopumismahdollisuudet

Leski perii puolisonsa ilman testamenttia vain siinä tapauksessa, että perittävältä ei jää rintaperillistä (PK 3:1.1). Perintöoikeuden piiriin kuuluu tällöin ensin kuolleen puolison kaikki omaisuus riippumatta siitä, onko omaisuus avio-oikeuden alaista vai siitä vapaata omaisuutta.²⁶⁵ Ensin kuolleen puolison jäämistövarallisuuden sisältävä lesken pesä jaetaan joko lesken eläessä (PK 3:5a) tai hänen kuoltuaan (PK 3:5) ensin kuolleen puolison ns. toissijaisten perillisten (PK 3:1.2) ja lesken tai lesken perillisten kesken pääsääntöisesti puolittamisperiaatteen mukaisesti. Avio-oikeuden poissulkeva avioehto konkretisoituu vasta tässä jaossa: jäämistö jaetaan tällöin perillistahojen kesken siinä suhteessa, mitä kumpikin puoliso omisti ensimmäisen puolison kuollessa (PK 3:2.1).²⁶⁶ Lesken perintöoikeuteen sovelletaan lakimääräistä perimystä koskevia periaatteita luopumisen osalta: leski ei voi luopua perinnöstään osittain tai pidättää siihen vain PK 3:1a:n mukaista tai sitä suppeampaa hallinto-oikeutta ilman perintöveroseuraamuksia.²⁶⁷

Leski saa PK 3:1a.1:n nojalla pitää ensiksi kuolleen puolison jäämistön jakamattomana hallinnassaan, elleivät pesäosakkaat vaadi jakoa lesken eläessä. Jakovaatimuksista huolimatta leski saa pitää hallinnassaan puolisojen yhteisenä kotina käytetyn tai muun jäämistöön kuuluvan kodiksi sopivan asunnon, jollei kodiksi sopivaa asuntoa sisälly lesken omaan varallisuuteen (PK 3:1a.2). Leski voi luonnollisesti luopua vetoamasta tähän ns. vähimmäis- tai asumissuojaan puolisonsa kuoleman jälkeen, mutta oikeuskirjallisuudessa on esitetty eriäviä mielipiteitä siitä, voiko leski ennakkoluopua sanotusta oikeudesta. Helinin mukaan, riippumatta siitä, pidetäänkö lesken asumisoikeutta aviovarallisuus-oikeudellisena tai perintöoikeudellisena etuutena, olisi ennakkoluopuminen joko AL 41.2 §:ssa säädetyn sopimusvapauden rajoituksen tai PK 17:1.1:n positiivisen perintösopimuksen kiellon nojalla pätemätön. Hän nostaa esiin myös asumissuojan sosiaalipoliittisen luonteen, jonka ennakkoluopuminen tekisi tyhjäksi, jos leski voisi luopua oikeudestaan vastikkeetta ennen kuin puolison kuoltua tiedetään lesken

²⁶⁵ Näin Mikkola 2010, s. 57 ja Aarnio – Kangas 2016, s. 1094. Aarnio on kuitenkin katsonut, että yksittäistapauksessa näyttö voi osoittaa, että avio-oikeuden kokonaan poissulkeva avioehto on tulkittavissa ennakkoluopumiseksi, joka sitoo leskeä myös jäämistöoikeudellisesti. Ks. argumentaatiosta tarkemmin Aarnio 1978, s. 52–55.

²⁶⁶ Mikkola 2010, s. 57.

²⁶⁷ Kolehmainen – Rabinä 2021, s. 116–117.

lopullinen asumistarve.²⁶⁸ Aarnio ja Kangas taas katsovat, että leski voi luopua asumisoikeudestaan myös ennakolta.²⁶⁹ Kategorinen ennakkoluopumiskielto sopisi huonosti jäämistöoikeudelliseen systematiikkaan, ja se vaikeuttaisi myös jäämistösuunnittelua.²⁷⁰ Nähdäkseni asumisoikeudesta luopumisessa perittävän eläessä kyse ei voi myöskään olla PK 17:1.1:n tarkoittamasta kielletystä perintösopimuksesta, sillä siinä ei sovita mitään perinnön siirtymisestä tietylle henkilölle perittävän kuoleman jälkeen, vaan vain ilmoitetaan, ettei asumisoikeuteen tulla vetoamaan.

Testamentinsaajana leski, kuten muutkin testamentinsaajat, voi luopua testamentista osittain tai pidättää omaisuuden vain hallintaoikeuden. Leskeä ei voida verottaa lakimääräisenä perillisenä saamastaan omaisuudesta, jos hän ilmoittaa vetoavansa puolisoiden välillä olevaan keskinäiseen hallintaoikeustestamenttiin eikä ryhdy pesään käyttämällä perillisenä omistajalle kuuluvia oikeuksia.²⁷¹ Ratkaisussa KHO 1978 II 634 puoliset, joilla ei ollut rintaperillisiä, olivat testamentissa määränneet, että toisen heistä kuoltua eloon jäänyt sai heidän omaisuuteensa hallintaoikeuden ja että kummankin kuoltua omaisuus oli menevä testamentissa mainituille saajille. Perintöverolautakunta ja lääninoikeus katsoivat, että testamentin mukaan leski sai pesän omaisuuden hallintaoikeuden, mutta ettei tällä määräyksellä ollut suljettu pois lesken perintöoikeutta. Jäämistö oli näin ollen PK 3:1:n nojalla mennyt leskelle, jonka katsottiin olevan velvollinen suorittamaan puolisoltaan perimästään omaisuudesta perintöveroa. Korkein hallinto-oikeus kuitenkin katsoi lesken saaneen pesän omaisuuden vain hallintaoikeuden testamentin mukaisesti ja kumosi perintöverotuksen.²⁷²

Leski voi ottaa vastaan tasingon ja luopua perintöoikeudestaan ilman, että tasingon vastaanottaminen katsottaisiin luopumisen estäväksi perintöön ryhtymiseksi (KHO 1969 II 594). Osituksessa määriteltävä tasinko ei ole perintöä vaan liittyy aviovarallisuusjärjestelmään. Lesken ositukseen liittyvät luopumistoimet kuitenkin

²⁶⁸ Helin 2012, s. 1045. Samansuuntaisesti myös OM 2004:6, s. 19–20. Mietinnössä ehdotettiin, että ennakkoluopumismahdollisuus sidottaisiin samantyyppiseen vastikeoikeuteen, kuin rintaperillisen luopuessa perinnöstä perittävän eläessä.

²⁶⁹ Aarnio – Kangas 2016, s. 710.

²⁷⁰ Näin myös OM 2004:6, s. 20.

²⁷¹ Puronen 2015, s. 169.

²⁷² Kyseessä oli omistajattoman tilan testamentti, jonka perusteella jäämistöomaisuuden hallintaoikeuden saajan oikeuden voimassaoloaikana kenelläkään ei ole omaisuuden omistusoikeutta. Ks. Kolehmainen – Rabinä 2020, s. 229. Oikeuskäytännössä on katsottu, että jos omaisuuden lopullinen saaja on testamentin tekijän alenevaa polvea oleva perillinen, ei omistajaton tila ole mahdollinen ja perintövero määrätään lopulliselle saajalle heti testaattorin kuoltua (KHO 2000:66). Lopullisen saajan ollessa muu kuin alenevan polven perillinen, määrätään vero PerVL 7 §:n mukaisesti vasta, kun lopullinen saaja saa omaisuuden ensisaajan oikeuden lakattua (KHO 2014:141). Näin myös Andersson 2016, s. 120 ja Verohallinnon kannanotto, Omistajattoman tilan testamentti perintöverotuksessa.

vaikuttavat perillisten osalle tulevan perinnön määrään, joten sen käsittely ikään kuin perinnöstä luopumisen lähi-ilmionä on perusteltua. Tasinko on leskelle verovapaa saanto, mutta ensiksi kuolleen puolison perillisille tulevana perintönä perintöveron alaista.²⁷³

Mikäli lesken avio-oikeuden alaisen omaisuuden säästö on suurempi kuin ensiksi kuolleen puolison, leski voi vedota tasinkoprivilegiinsä eli oikeuteensa olla luovuttamatta tasinkoa ensiksi kuolleen puolison perillisille (AL 103.2 §). Ositukseen liittyvät luopumistilanteet voidaan määritellä seuraavasti: 1) leski luopuu tasinkoprivilegistään suorittamalla tasinkoa ensiksi kuolleen puolison perillisille, tai 2) luopuu oikeudestaan saada tasinkoa ensiksi kuolleen puolison perillisiltä. Tällaisia toimia ei ole pidetty lahjana leskeltä, vaan perillisten perintöosuuden lisäyksenä, jolloin tasinkoa vastaavan omaisuuden katsotaan tulevan perintönä ensiksi kuolleelta puolisolta ja se perintöverotetaan perillisiltä (KHO 1977 II 616).²⁷⁴ Purosen mukaan lesken suojaksi säädettyyn tasinkoprivilegiin vetoamatta jättäminen ei voi olla veronalainen lahja perillisille, sillä toisen henkilön passiivisuuden johdosta lain nojalla saatava etu ei ole lahja.²⁷⁵

Korkein hallinto-oikeus on ratkaisussaan KHO 1993 II 542 hyväksynyt tasingosta luopumisen myös osittain: tällöinkään luopumista ei pidetty lesken antamana lahjana perillisille. Verotuskäytännössä on, samoin kuin perinnöstä ja testamentista luopumisen osalta, katsottu tasingosta voitavan luopua niin kauan, kun saantoon ei ole ryhdytty.²⁷⁶ Jos leski tasinkoon ryhdyttyään sittemmin luopuu siitä, kyse ei ole enää osituksesta ja tasingosta vaan erillisestä veronalaisesta lahjasta (luovutuksesta) ensin kuolleen puolison perillisille. Samoin on arvioitava tilannetta, jossa leski ilmoittaa vetoavansa tasinkoprivilegiinsä tai oikeuteensa hallita kuolleen puolison jäämistöä jakamattomana (PK 3:1a), mutta myöhemmin nimenomaisesti luopuu tästä käyttämästään oikeudesta.²⁷⁷ Huomattavaa on, että jos leski on luovuttanut perillisille omaisuuttaan huomattavasti enemmän kuin hän olisi ollut velvollinen luovuttamaan, ositus voidaan peräyttää TakSL:n nojalla (AL 104 §). Sitä vastoin ositusta ei voi peräyttää sillä perusteella, että leski on huonontanut varallisuustilaansa luopumalla kokonaan tai osittain hänelle kuuluvasta

²⁷³ Aarnio – Kangas – Rabinä 2024, s. 33–34.

²⁷⁴ Näin myös Andersson 2016, s. 136.

²⁷⁵ Puronen 1990, s. 510 ja Puronen 2015, s. 28. Ks. myös avioero-ositusta koskenut KHO 2014:135, jossa tasingosta luopumista ei pidetty veronalaisena lahjana entiselle puolisolle. Tasinko-oikeudesta luopuminen tarkoittaa oikeastaan olemassa olevan siviilioikeudellisen omistustilan pysyttämistä, jolloin lahjan luonteeseen kuuluva oikeuden luovutus puuttuu. Ks. ratkaisua koskeva kommentti Urpilainen 2015, s. 2.

²⁷⁶ Verohallinto, Ositus- ja perinnönjakosopimus perintöverotuksessa, luku 2.2.

²⁷⁷ Puronen 2015, s. 345–346.

tasingosta tai tasinkoprivilegistä.²⁷⁸ Oikeus vaatia tasinkoa ei siirry puolison velkojille (AL 103.2 §).²⁷⁹

3.2 Testamenttisaanto

3.2.1 Luopuminen osasta omistusoikeutta

Perittävän näkökulmasta yksi keskeinen ja ehkä käytetyin jäämistösuunnittelun keino on testamentti.²⁸⁰ Testamentti määritellään oikeuskirjallisuudessa peruutettavissa olevaksi, jäämistöä koskevaksi kuolemanvaraiseksi, vastikkeettomaksi ja yksipuoliseksi oikeustoimeksi.²⁸¹ Testamentti mahdollistaa lakimääräisestä perimysjärjestyksestä poikkeamisen sillä rajauksella, että rintaperillisellä on oikeus lakiosansa (PK 7:5.1) ja leskellä tietyin edellytyksin oikeus pitää jäämistöön kuuluva asunto ja koti-irtaimisto hallinnassaan (PK 3:1a.2). Testamenttisaannosta voi pääsääntöisesti luopua sekä yksityis-että vero-oikeudellisesti tehokkaasti osittain.

Testamentista luopumista arvioidaan muuten kuin osittaisen luopumisen osalta samoin periaattein kuin perinnöstä luopumista: myös testamentista luopumisen tulee täyttää pesään ryhtymättömyyden edellytykset ollakseen tehokas.²⁸² Sitä koskevat siten samat ehdottomuuden, vastikkeettomuuden ja luopumisen kohteena olevasta omaisuudesta määräämättömyyden edellytykset kuin muitakin luopumisia. Käytännössä myös ajan kulumisen voi viime kädessä muodostaa esteen tehokkaalle luopumiselle: ratkaisussa KHO 1974 T 295 vuosia testamentin tekijän kuoleman jälkeen testamentinsaaja oli ilmoittanut kieltäytyvänsä ottamasta vastaan omistusoikeutta testamentilla hänelle omistusoikeudella määrättyyn omaisuuteen, johon katsoi saaneensa hallintaoikeuden. Korkein hallinto-oikeus ei pitänyt toimea testamenttisaannosta luopumisena osittain, vaan erillisenä luovutustoimena. Vero määrättiin tehottoman luopumisen johdosta omistusoikeustestamentin perusteella. Pitkä aika perittävän kuoleman ja luopumisen välillä ei sinänsä itsenäisesti estä tehokasta luopumista, mutta vaikeuttaa sen osoittamista, ettei luopuja ole ryhtynyt saantoonsa.²⁸³

²⁷⁸ Lohi 2023, s. 912. Näin myös Tuomisto 2021, s. 574–575.

²⁷⁹ Ks. Gottberg-Talve 1991, s. 288.

²⁸⁰ Kolehmainen – Rabinä 2020, s. 79. Suomessa testamentteja ei rekisteröidä, joten niiden määrästä ei ole saatavilla tarkkaa tilastotietoa.

²⁸¹ Ks. testamentin määritelmistä esimerkiksi Aarnio 1969, s. 2.

²⁸² Kolehmainen – Rabinä 2021, s. 119–120.

²⁸³ Ks. Puronen 1990, s. 205. Nähdäkseni tapauksessa olennaista oli se, että ajan kulumisen vuoksi testamentinsaaja ei voinut enää osoittaa ryhtymättömyyttään testamenttiomaisuuteen. Kun kyseessä oli vielä omistusoikeustestamentti, josta testamentinsaaja väitti ottaneensa vastaan vain hallinto-oikeuden, lienee ulkoisten tunnusmerkkien perusteella ollut lähes mahdotonta arvioida, oliko saaja tosiasiaassa ryhtynyt omistusoikeuteen.

Testamentinsaaja voi ilmoittaa ottavansa vastaan vain tietyt esineet tai tietyn murto- tai määräosan testamenttivarallisuudesta ja luopua muusta testamenttivarallisuudesta. Verotuskäytännössä tulkinnaksi on muodostunut se, että testamentinsaaja ryhtyy tällöin vain osaan testamenttisaantoaan: määräämistoimea siitä, mitä varallisuutta tai millä oikeudella hän saannostaan ottaa, ei katsota koko testamenttivarallisuuteen ryhtymiseksi. Jos testamentinsaajan on suoritettava rintaperilliselle lakiosa, hän voi luopumistoimillaan tosiasiaa vaikuttaa siihen, mitä rintaperillinen lakiosaoikeudellaan saa, sillä osittainen luopuminen vapauttaa testamenttiomaisuutta lakiosien suoritteeksi.²⁸⁴ Luopuessaan vain osasta testamenttiomaisuutta yleistestamentinsaaja luonnollisesti säilyy pesän osakkaana.²⁸⁵

Huomattavaa on, että jos yleistestamentilla on useita edunsaajia, jotka saavat suhteellisen osan jäämistöstä, ei tehokasta osittaisluopumista voi toteuttaa siten, että testamentinsaaja luopuu tietyn omaisuusesineen murto-osasta, vaan luopumisen tulee käsittää murto-osa koko jäämistöstä.²⁸⁶ Yleistestamentin saajan oikeus kohdistuu suhteelliseen jako-osaan jäämistöä, ja vasta perinnönjaossa sanottu oikeus konkretisoituu yksittäisiin omaisuusesineisiin - luopuminen esinekohtaisesta oikeudesta ei ole mahdollista ennen sen syntymistä. Luopuja voi sitä vastoin ilmoittaa, että hän haluaa osalleen, muiden pesän osakkaiden siihen suostuessa, vain tietyn omaisuusesineen, jonka arvo on alhaisempi kuin hänen yleistestamentin mukainen määräosansa jäämistöstä olisi. Jos perinnönjako myöhemmin toimitetaan tämän ilmoituksen mukaisesti, on tällainen osittainen luopuminen tehokas.²⁸⁷

Päällisin puolin toimet vaikuttavat toistensa kääntöpuolilta: luopuja ilmoittaa, ettei ota jotain tiettyä testamenttivarallisuuteen kuuluvaa esinettä vastaan tai ilmoittaa toiveensa ottaa (vain) tietyn esineen vastaan. Ero on nähdäkseni verotusmenettelyllinen. Perintöverotus toimitetaan pääsääntöisesti perukirjan pohjalta jo ennen perinnönjakoa, jolloin osakkaiden esinekohtaiset oikeudet ovat vielä realisoitumattomia ja verotus perustuu laskennalliseen jakoon. Mikäli perinnönjako toimitetaan ennen verotuspäätöksen antamista tai verotuspäätöksenannon jälkeen toimitettu reaalinen jako poikkeaa Verohallinnon perukirjan pohjalta tekemän laskennallisesta jaosta, otetaan verotuspäätöksessä huomioon perukirjan lisäksi perinnönjakokirja. Mikäli

²⁸⁴ Näin Kangas 2004, s. 595.

²⁸⁵ Tuunainen 2015, s. 218.

²⁸⁶ Verohallinto, Luopumiset perintö- ja lahjaverotuksessa, luku 3.2. Näin myös Kolehmainen – Rabinä 2021, s. 125.

²⁸⁷ Kolehmainen – Rabinä 2021, s. 125. Ryhtyminen vain tiettyyn omaisuusesineeseen on hyväksytty myös Verohallinnon ohjeessa. Verohallinto, Luopumiset perintö- ja lahjaverotuksessa, luku 3.2.

testamentinsaaja haluaa luopumisensa verotuksessa huomioon otetuksi ennen perinnönjakoa, on luopumisen käsitettävä suhteellinen osuus hänen testamentilla saamastaan oikeudesta, sillä vasta perinnönjaossa luopuminen kohdistuu yksittäisiin esineisiin.

Kuten edellä on kokonaisluopumisen yhteydessä todettu, perinnönjakotilaisuuteen osallistuminen ei vielä oikeuskäytännön mukaan osoita perintöön ryhtymistä, jos luopuja viimeistään tässä tilaisuudessa ilmoittaa luopumisestaan.²⁸⁸ Mikäli muut pesän osakkaat perinnönjaossa hyväksyvät, että yhden yleistestamentinsaajan osalle tulee hänen toivomansa yksittäinen omaisuusesine, jonka arvo alittaa hänen testamenttiin perustuvan suhteellisen osuutensa arvon, voidaan perintöverotus toimittaa perinnönjaossa sovitun mukaisesti.

3.2.2 Osittaisluopuminen testamentintekijän lakimääräisten perillisten hyväksi

Kuten edellä kokonaisluopumisen käsittelyn yhteydessä on todettu, testamenttisaannon sijaantuloa koskevat periaatteet eroavat osittain perintösaannosta. Lähtökohta on, että sijaantulo määräytyy testamentin määräysten tai sen tulkinnan perusteella. Mikäli testaattorin tahtoa ei voida tulkintateitse määrittää, sovelletaan PK 11 olettasäännöksiä. Oikeuskirjallisuudessa on pääasiassa asetettu sille kannalle, että tehokas osittaisluopuminen edellyttää sitä, ettei testamentinsaaja määrää sijaantulosta näistä periaatteista poikkeavasti.²⁸⁹ Testamentinsaaja voi kuitenkin määrätä sijaantulojokoiksi testaattorin lakimääräiset perilliset, vaikka hänellä itsellään olisi sijaantuloerillisiä, ilman, että tämä katsottaisiin kielleyksi määräämiseksi.²⁹⁰

Oikeuskirjallisuudessa eräänlaisena osittaisena testamentista luopumisena on pidetty sitä, että testamentinsaaja suorittaa testaattorin lakimääräisille perillisille esimerkiksi tietyn rahamäärän vastineeksi siitä, etteivät he moiti testamenttia.²⁹¹ Tällöin perillinen hyväksyy testamentin itseään sitovaksi ja luopuu vetoamasta PK 13 luvun testamentin moiteperusteisiin (PK 14:5) vastiketta vastaan. Tämä on yksityisoikeudellisesti täysin mahdollista, sillä perillisen suorittama testamentin hyväksyminen perittävän kuoleman jälkeen on vapaamuotoinen toimenpide, ja oikeustoimeen voidaan liittää ehtoja.²⁹²

²⁸⁸ Näin mm. Onikki 1980, s. 124.

²⁸⁹ Esim. Puroinen 1990, s. 207, Rabinä 2014, s. 336, Aarnio – Kangas, 2015, s. 763 ja Kolehmainen – Rabinä 2021, s. 120. Myös Verohallinto, Luopumiset perintö- ja lahjaverotuksessa, luku 3.3.

²⁹⁰ Kolehmainen – Rabinä 2021, s. 123 ja 125.

²⁹¹ Esim. Puroinen 1990, s. 205 ja Onikki 1980, s. 126.

²⁹² Aarnio – Kangas 2015, s. 776. Ks. luopumisen ehdollisuudesta jo edellä käsitelty ratkaisu KKO 1972 II 26.

Perillisen ”ostaminen ulos”²⁹³ pesästä on hyväksytty myös verotuskäytännössä: tapauksessa KHO 1959 II 448 testamentin saajan äiti, joka oli testamentin tekijän lähin perillinen, oli hyväksynyt testamentin ehdolla, että testamentinsaaja suorittaa sisaruksilleen tietyn rahasumman. Testamentinsaaja oli KHO:n ratkaisun mukaan velvollinen maksamaan perintöveroa vain testamentilla saamansa omaisuuden ja sisaruksilleen maksamansa summan erotuksesta. Ratkaisussa KHO 1973 B II 562 testamentin saaja oli suorittanut jäämistöstä testamentin tekijän laillisille perillisille tietyt rahamäärät perillisten sitoutuessa olemaan moittimatta testamenttia. Testamentin saajan katsottiin mainittujen rahamäärien osalta luopuneen testamentista, eikä hänelle näin ollen voitu määrätä niistä veroa testamentin perusteella.

Huomioitavaa molempien tapausten osalta on se, että nähdäkseni rahasuoritusehdon tulee voida katsoa tulleen testamentin hyväksymistahdonilmaisun osana perittävän lakimääräisiltä perillisiltä, sillä ehdollinen testamentista luopuminen olisi yleisten luopumista koskevien periaatteiden mukaisesti tehotonta (ks. edellä KHO 1973 T 1519). Kysymys ei kuitenkaan ole ”puhtaasta” osittaisluopumisesta siitäkään näkökulmasta, että sijaantulo ei näissä tilanteissa välttämättä määräydy yleisten testamentista luopumista koskevien periaatteiden mukaisesti.²⁹⁴ Oikeuskirjallisuudessa on kuitenkin pidetty perusteltuna, että testamentinsaaja voi verotehokkaasti luopua osasta testamenttiomaisuutta testaattorin lakimääräisten perillisten hyväksi vastineeksi testamentin hyväksymistahdonilmaisusta ja moiteoikeudesta luopumisesta, vaikka tämä käytännössä tarkoittaisi sitä, että testamentinsaaja tosiasiaa määrää sijaantulosta PK 11 luvusta poikkeavasti.²⁹⁵

Tässä yhteydessä nousee kysymys siitä, onko testamentinsaajan testaattorin lakimääräisille perillisille tekemän suorituksen koostuttava testamenttivarallisuudesta, jotta luopuminen on verotuksellisesti tehokas. Puronen katsoo, että koska testamentista luopuminen on testamentinsaajan tässä ominaisuudessaan tekemä oikeustoimi, tulisi luopumisen kohteena olevan varallisuuden sisältyä kyseiseen saantoon. Hänen mukaansa saannon ulkopuolisin varoin tapahtuva suoritus ei voisi olla testamenttisaantoa koskeva disponointi, vaan erillinen vastikkeellinen luovutustoimi.²⁹⁶ Perustelu vaikuttaa hyväksyttävältä, sillä luonteavaa on, että vain testamenttivarallisuuteen kuuluvasta

²⁹³ Termiä on käyttänyt Puronen 1990, s. 207.

²⁹⁴ Kolehmainen – Rabinä 2021, s. 123.

²⁹⁵ Esim. Onikki 1980, s. 126 ja Kolehmainen – Rabinä 2021, s. 123.

²⁹⁶ Puronen 1990, s. 497.

omaisuudesta luopuminen voidaan ottaa huomioon perintöverotuksen perusteena olevaa varallisuutta määritettäessä.²⁹⁷

KHO:n ratkaisuselosteista ei käy ilmi, oliko testamentinsaajan suorittama rahasuoritus saajalleen perintö- vai lahjaveron alaista. Nähdäkseni kyse on lahjaveron alaisesta suorituksesta, sillä suoritus ei tule saajalle perintönä tai testamentilla (PerVL 4.1 §), vaan näistä erillisellä oikeustoimella, jolla ei ole varsinaista jäämistöoikeudellista perustetta.²⁹⁸

3.2.3 Luopuminen omistusoikeudesta ja hallintaoikeuden pidättäminen

Testamenttivarallisuuden omistusoikeudesta luopuminen mutta hallintaoikeuden pidättäminen sanottuun omaisuuteen on katsottu tehokkaaksi osittaisluopumisen muodoksi niin jäämistö- kuin vero-oikeudellisestikin.²⁹⁹ Omistusoikeus hallinnanpidätyksen kohteena olevaan omaisuuteen menee testamenttisaannon sijaantuloa koskevien periaatteiden mukaisesti sijaantulijoille. Mikäli omistusoikeustestamentin saaja ottaa testamentin vastaan vain hallintaoikeutena, eikä testamenttiin sisälly toissijaismääräystä tällaisen tilanteen varalle, kuuluu omistusoikeus nähdäkseni lakimääräisille perillisille.³⁰⁰ Sijaantulijoille määrätään perintövero omistusoikeudestaan ja he saavat hyväkseen PerVL 9.3 §:n mukaisen hallintaoikeusvähennyksen, kun taas luopujalle hallintaoikeudesta ei määrätä perintöveroa. Käytäntöä kuvaa ratkaisu KHO 1978 II 635: puoliset olivat tehneet keskinäisen omistusoikeustestamentin, ja leski oli perunkirjoituspäivänä ilmoittanut tyytyvänsä omistusoikeuden sijasta täyteen käyttö- ja hallintaoikeuteen. Koska leski oli luopunut omistusoikeudesta, ei hänelle voitu korkeimman hallinto-oikeuden mukaan määrätä perintöveroa.

Luopuja säilyttää pesäosakkuutensa, jos luopuminen kohdistuu vain osaan omistusta. Jos taas luopuja pidättää itselleen vain hallintaoikeuden testamenttiomaisuuteen luopuen omistusoikeudesta kokonaan, menettää hän osakasaseman, sillä hallintaoikeustestamentti

²⁹⁷ Huomioitavaa on, että tilanne vaikuttaa olevan eri, jos rintaperilliset vaativat testamentinsaajalta lakiosaansa lakiosajärjestelmän mukaisesti. Kangas on katsonut, testamentinsaajan saadessa lakiosaoikeudella rasitetun jäämistöomaisuuden, on tämän etuuden nettoarvo, ja verotusarvo, jäämistön arvon ja lakiosasuorituksen erotus huolimatta siitä, täytetäänkö lakiosa testamenttivarallisuudella vai sen ulkopuolisin varoin. Kangas 2004, s. 597–598.

²⁹⁸ Tämän suuntaisesti myös Kolehmainen – Rabinä 2021, s. 125.

²⁹⁹ Näin esimerkiksi Puronen 2015, s. 118, Aarnio – Kangas 2015, s. 763, Kolehmainen – Rabinä 2021, s. 104 ja Verohallinnon ohje, Luopumiset perintö- ja lahjaverotuksessa, luku 3.2. Sen sijaan luopumistoimena omistusoikeuden pidättäminen, mutta hallintaoikeudesta pysyvästi luopuminen ei ole mahdollista, sillä hallinta ei ole lopullisesti erotettavissa omistusoikeudesta, vaan hallintaoikeus palautuu hallinnan päätyttyä omistajalle. Kyse ei siis ole lopullisesta vetäytymisestä perinnöstä. Ks. Tuunainen 2015, s. 220.

³⁰⁰ Näin Ehdotus 1935, s. 94 ja Kolehmainen – Rabinä 2020, s. 174

luetaan testamenttien yleisluokittelussa legaatiksi, jonka saajalla ei ole osakasasemaa (PK 18:1).³⁰¹

Hallintaoikeustestamentin saaja voi rajoittaa myös hallintaoikeutensa kestoja tai sisältöä: elinikäisen hallintaoikeuden voi ottaa halutessaan vastaan määräaikaisena tai hallintaoikeustestamentin käsittäessä useamman kuin yhteen jäämistöesineen, valikoida ne esineet, joihin haluaa hallinnan kohdistuvan.³⁰² Oikeuskirjallisuudessa puhutaan hallintaoikeuden rajoittamismahdollisuudesta nimenomaan hallintaoikeustestamentin osalta, mutta nähdäkseni estettä ei ole sille, että omistusoikeustestamentin ottaa vastaan hallintaoikeutena, jonka kestoja on rajoitettu. Esimerkiksi yleistestamentin omistusoikeudella saanut voisi valita luopuvansa testamenttivarallisuuteen kuuluvan kiinteistön omistusoikeudesta, mutta pidättää siihen hallinnan 20 vuoden määräajaksi. Myös verotuksessa osittainen luopuminen hallintaoikeudesta hyväksytään tehokkaaksi.³⁰³ Huomattavaa on, että määräaikaisen hallinnan perusteella annettava hallintaoikeusvähennys lasketaan elinikäisestä hallintaoikeudesta poikkeavalla tavalla käyttämällä pääomituksessa oikeuden kestoajaa ikäkertoimien sijaan.³⁰⁴

Kun hallinnanpidätystä omistusoikeustestamentista pidetään tehokkaana osittaisluopumisen muotona sekä yksityis- että vero-oikeudellisesti, lienee perusteltua pitää sitä myös luopujan velkojia sitovana. Mielenkiintoinen tarkastelun kohde on se, soveltuvatko PK 12:4 ja 12:6:n mukaiset luovutuskiellot, jotka estävät ulosmittauksen UK 4:19:n nojalla, sekä PK 12:7:ssä säädetty ulosmittauskielto omistajan velasta tilanteeseen, jossa omistusoikeustestamentin saaja tyytyy vain testamenttiomaisuuden hallintaoikeuteen. Nähdäkseni PK 12:2:n sananmuodon mukainen tulkinta puoltaisi käsitystä, ettei ulosmittauskieltoja voitaisi soveltaa, sillä hallintaoikeus ei perustu testamenttimääräykseen, vaan testamentinsaajan omaan määräämistoimeen.³⁰⁵ Tällöin noudatettaneen samoja sääntöjä kuin siinä edellä käsitellyssä tilanteessa, että lakimääräinen perillinen pidättää hallintaoikeuden perintöomaisuuteen.

Mikäli testamentissa on erikseen määrätty, että testamentinsaaja saa valita omaisuuden omistus- ja hallintaoikeuden välillä, voitaneen puoltaa kantaa siitä, että pidätetty hallintaoikeus perustuu testamenttimääräykseen ja PK 12 lukua sovelletaan.³⁰⁶ Tällöin

³⁰¹ Tuunainen 2015, s. 218, Aarnio – Kangas 2015, s. 658 ja Kolehmainen – Rabinä 2020, s. 172–173.

³⁰² Tuunainen 2015, s. 219 ja Kolehmainen – Rabinä 2021, s. 105.

³⁰³ Verohallinto, Luopumiset perintö- ja lahjaverotuksessa, luku 8.2.1

³⁰⁴ Puroinen 2009a, s. 67.

³⁰⁵ Vastaavasti kuin lakimääräisen perillisen kohdalla, ks. Tuunainen 2015, s. 221.

³⁰⁶ On huomattava, että PK 12 luku sisältää olettam säännökset, joita noudatetaan, jos testamentista ei muuta johdu. PK 12 luvun säännöksiä laajemmat valtuudet omaisuudesta määräämiseen antava

PK 12:4 ja 12:6:ssä säädetyistä luovutuskielloista johtuu, ettei hallintaoikeutta tai sen kohdeomaisuuden omistusoikeutta saa UK 4:19.1:n 5 kohdan mukaisesti ulosmitata.³⁰⁷ Huomattavaa on, että PK 12:7, jossa kielletään ulosmittaamasta omistajan velasta käyttöoikeuden kohteena olevaa omaisuutta, koskee vain velallisen perinnönjaossa saamaa omaisuutta, johon kohdistuu toisen testamenttimääräysperusteinen käyttöoikeus. Säännös ei näin ollen estä pesäosuuden ulosmittausta ennen perinnönjakoa.³⁰⁸ Luovutuskielto (PK 12:6) kuitenkin estää omaisuuden myynnin hallintaoikeuden kestäessä.³⁰⁹ Ulosmittauskelvottomuus konkurssivarallisuuden laajuuden määrittäjänä (KL 5:3) tarkoittaa sitä, että myös konkurssissa on otettava huomioon sanotut ulosmittauskiellot.

Testamentinsaaja voi myös valita saannostaan varallisuutta sekä omistus- että hallintaoikeudella. Tapauksessa KHO 2009:104 yksi testamentinsaajista oli testamenttimääräyksen perusteella ottanut omaisuudesta vastaan kahdeksan kymmenesosaa omistusoikeudella ja kaksi kymmenesosaa käyttöoikeudella. Puronen on katsonut, että ko. tapauksessa ei välttämättä olisi lainkaan kyse testamentista luopumisesta osittain, vaan valinnanvapaus omistus- ja hallintaoikeuden välillä delegointityyppisenä testamenttimääräyksenä tuli testaattorilta, ja testamentinsaajien toimet toteuttivat näin ollen tämän tahdonilmaisua.³¹⁰ Toisaalta testamenttimääräys sisälsi vain valinnan mahdollisuuden testamentinsaajien päättäessä oikeutensa laajuuden. Tahdonilmaisun tullessa, vaikkakin testamenttimääräyksen rajoissa, testamentinsaajalta, nähdäkseni siihen kuitenkin sisältyi luopumistoimen elementtejä. Myös korkein hallinto-oikeus käytti ratkaisussaan osittaisen luopumisen käsitettä.

testamentti voidaan ainakin perintöverotuksessa katsoa omistusoikeustestamenttiin rinnastuvaksi, jolloin testamentinsaaja joutuu perintöverovelvolliseksi. Aarnio – Kangas 2015, s. 657.

³⁰⁷ Aarnio ja Kangas katsovat, että koska hallintaoikeus kuitenkin voidaan omistajan suostumuksella luovuttaa, eikä sitä voida pitää korostetun henkilökohtaisena oikeutena, ei lainsäädännöllistä estettä hallintaoikeuden ulosmittaukselle ole omistajan siihen suostuessa. Kun käyttöoikeuden arvo on kuitenkin usein vähäinen ja se on haastavasti realisoitavissa, ei käyttöoikeuden teoreettisella ulosmitattavuudella ole käytännössä juuri merkitystä. Ks. Aarnio – Kangas 2015, s. 698.

³⁰⁸ Teoriassa olisi siis mahdollista pitää voimassa ennen perinnönjakoa toimitettu ulosmittaus pesäosuuteen, joka on käytännössä velallismistajan odotusoikeus, kunnes käyttöoikeus lakkaa. Näin katsottiin leskensuojaa koskevassa ratkaisussa KKO 2015:98, kun jakoa ei oltu asumissuojan alaisen omaisuuden osalta tehty. Sen sijaan ulosmittaus olisi perusteltua perinnönjaon jälkeen peruuttaa itseoikaisuna testamenttiin perustuvan käyttöoikeuden kohteena olevan omaisuuden osalta silloin, kun käyttöoikeus on tullut lainvoimaiseksi, sillä tällainen ulosmittaustila on ristiriidassa PK 12:7:n ja ulosoton joutuisuus- ja suhteellisuusperiaatteiden kanssa. Ks. Linna – Leppänen – Kärki 2023, s. 380–381.

³⁰⁹ Lohi 2007, s. 202.

³¹⁰ Ks. Puronen 2010, s. 478 ja 483.

4. Saantoperusteen merkitys osittaisluopumisen mahdollisuuksiin

4.1 Perintö- ja testamenttisaannon rajanveto

Kuten edellä on useaan kertaan todettu, perintö- ja testamenttisaannon verokohtelu on verotuskäytännössä osittaisen luopumisen osalta eriytynyt yksityisoikeuden kannalta vierailta vaikuttavilla perusteilla. Saantoja pidetään jäämistöoikeudessa vakiintuneesti samanarvoisina,³¹¹ eikä lainsäädännöstä ole johdettavissa perusteita osittaisen luopumisen tehokkuuden erilaiseen tulkintaan saantomuotojen välillä. Edellä on saantokohtaisesti tarkasteltu osittaisluopumisen edellytyksiä ja oikeusvaikutuksia. Tässä kohtaa on vielä tarpeen tarkastella rajanvetoa siitä, milloin kyseessä on perintö- ja milloin testamenttisaanto. Saantoperusteella on huomattavia vaikutuksia luopumisen tehokkuuden arviointiin: jokainen saanto muodostaa oman kokonaisuutensa ja jokaista saantoa arvostellaan erikseen luopumistoimen tehokkuuden näkökulmasta. Näin ollen perillinen voi esimerkiksi luopua (koko) lakimääräisestä perinnöstään tehokkaasti ja ottaa silti vastaan legaatin testamenttimääräyksen perusteella.³¹² Testamenttisaannosta voi lisäksi luopua verotehokkaasti myös osittain, jonka vuoksi saantoperusteen määrittely voi yksittäistapauksessa muodostua erittäin merkitykselliseksi.

Lähtökohta on, että jäämistösaanto on testamenttisaanto aina silloin, kun perittävä on määrännyt jäämistöstään testamentilla.³¹³ Testamentille luonteenomaisena pidetään sitä, että sillä määrätään jäämistöomaisuudesta lainmukaisesta perimysjärjestyksestä poiketen, mutta se ei ole testamentin välttämätön tunnusmerkki.³¹⁴ Varsin yleistä on, että testamentissa vain vahvistetaan lakimääräisen perimysjärjestys ja poissuljetaan testamentinsaajan aviopuolison avio-oikeus testamentin nojalla saatuun omaisuuteen AL 35.2 §:n mukaisesti.³¹⁵ Avio-oikeuden poissulkevalla määräyksellä ei varsinaisesti puututa perimyksen, vaan avioliittolain mukaiseen aviovarallisuusjärjestelmään.³¹⁶

³¹¹ Aarnio – Kangas 2015, s. 722 ja Kolehmainen – Rabinä 2021, s. 129. Oikeuskirjallisuudessa on pidetty ratkaisua KHO 1979 I 52 eräänlaisena vahvistuksena perintösaannon etusijasta testamenttisaantoon nähden: tapauksessa lapsipuoli peri rintaperillisettä kuolleen isäpuolensa äitinsä perintöoikeuden nojalla, jolloin merkitystä ei ollut sillä, että isäpuoli oli testamentissaan määrännyt lapsipuolen testamenttinsa toissijaissaajaksi äitinsä jälkeen. Perintövero määrättiin perintöoikeuden perusteella. Ks. ratkaisusta Kolehmainen – Rabinä 2020, s. 153–154.

³¹² Kolehmainen – Rabinä 2021, s. 93.

³¹³ Kolehmainen – Rabinä 2021, s. 129. Myös Purosen mukaan, mikäli perillinen vetoaa testamenttiin saantonsa perusteena, ei jäämistöoikeudellisesti kysymystä saannon perusteesta pitäisi nousta. Puronen 2010, s. 482.

³¹⁴ Aarnio – Kangas 2015, s. 52.

³¹⁵ Tätä selittää se, että vain testamentissa on mahdollista antaa avio-oikeuden jäämistöomaisuudesta poissulkeva määräys. Rabinä 2014, s. 338.

³¹⁶ Kuten edellä on todettu, avio-oikeuden poissulkevat instrumentit eivät estä lesken perintöoikeutta tilanteessa, jossa leski PK 3 luvun tai omistusoikeustestamentin nojalla perii ensiksi kuolleen puolison. Ks. tarkemmin Kolehmainen – Rabinä 2020, 23–24.

Verotuskäytännössä on jäämistöoikeudellisesta lähtökohdasta poiketen katsottu, että lakimääräisen perillisen hyväksi tehdystä yleistestamentista huolimatta jäämistösaantoa pidetään luopumisen tehokkuuden arvioinnissa perintösaantona, jos testamentilla ei ole vaikutusta perillisen perintöoikeudelliseen varallisuusasemaan.³¹⁷ Näin ollen testamenttisaannoksi ei verotuksessa hyväksytä sellaista yleistestamenttia, jolla vain vahvistetaan, että perillinen saa jäämistöstä täydellä omistusoikeudella hänelle lain mukaan kuuluvan osuuden.³¹⁸ Ratkaisussa KHO 2009 T 256 oli kysymys perittävän ainoalle lakimääräiselle perilliselle tekemästä täydestä omistusoikeustestamentista, jossa oli lisäksi ainoastaan perillisen aviopuolison avio-oikeuden poissulkeva määräys. Avio-oikeutta koskevalla määräyksellä ei korkeimman hallinto-oikeuden mukaan ollut sellaista vaikutusta perillisen asemaan, että perintöverotuksessa perillisen voitaisiin katsoa vastaanottavan perinnön testamentinsaajana eikä suoraan lakimääräistä perimystä koskevien säännösten nojalla. Kun saantoperusteena ei pidetty testamenttia, tuli siihen soveltaa osittaista perinnöstä luopumista koskevia periaatteita, jolloin vain hallintaoikeuden pidättäminen jäämistöomaisuuteen olisi tarkoittanut koko perintöön ryhtymistä ja sen perintöverotusta.

Purosen mukaan arvioinnin perintövero-oikeudellisena tausta-ajatuksena on, että muoto ei ole ratkaiseva vaan vaikutus: olennaista on se, miten tarkat määräykset testamentissa on omaisuuden jakamisesta ja muuttavatko ne tosiasiasa saajien verotuksellista tai taloudellista asemaa.³¹⁹ Ratkaisussa KHO 2009:104 rintaperillisille oli testamentissa muun ohella annettu mahdollisuus ottaa testamentti halutessaan vastaan joko osaksi tai kokonaan PK 12 luvun tarkoittamana käyttöoikeustestamenttina, jolloin omistusoikeus testamenttivarallisuuteen tältä osin oli menevä testamentinsaajan rintaperillisille. Testamenttimääräys muutti saajien verotusasemaa merkittävästi suhteessa siihen, mikä se olisi ollut lakimääräisen perintöoikeuden perusteella. Saanto katsottiin testamenttisaannoksi, jolloin testamentinsaajat pystyivät luopumaan siitä verotuksellisesti tehokkaasti osittain ottamalla vastaan vain käyttöoikeuden, omistusoikeuden mennessä testamentin toissijaismääräyksen mukaisesti heidän sijaantuloperillisilleen.

Helsingin hallinto-oikeus sovelsi ennakkoratkaisua KHO 2009:104 tapauksessa H5988/2022. Tapauksessa kyseessä oleva testamentti sisälsi määräyksen, jonka mukaan

³¹⁷ Verohallinnon kannanotto: Osittainen testamentista luopuminen eräissä tilanteissa.

³¹⁸ Aarnio – Kangas 2016, s. 297.

³¹⁹ Puronen 2010, s. 483.

rintaperillisillä oli testamentinsaajina halutessaan oikeus ottaa testamentti vastaan myös osittain: saaja voisi tyytyä testamentissa määrättyä tasaosuutta pienempään osaan tai omistuksen sijaan perintökaaren 12 luvun tarkoittamaan käyttöoikeuteen. Testamentti ei kuitenkaan sisältänyt toissijaismääräystä siitä, kenelle luopujan osuus oli mahdollisessa luopumistilanteessa menevä. Eri mieltä olevan jäsenen mukaan, kun testamentti ei sisältänyt toissijaismääräystä eikä testamentintekijän tahdosta sijaantulosta ollut muutoinkaan saatavissa selvitystä, testamentin määräyksillä ei ollut sellaista vaikutusta saajien asemaan perillisinä, että perintöverotuksessa heidän voitaisiin katsoa vastaanottavan perinnön testamentinsaajina lakimääräisen perimyksen sijaan. Vähemmistö ei siis pitänyt saantoa testamenttisaantona siitä syystä, ettei siinä ollut toissijaismääräystä, eikä näin ollen katsonut, että lakimääräiseen perillisasemaan olisi testamentilla puututtu.

Nähdäkseni vähemmistön perustelu oli epäonnistunut: testamentti kiistatta määritteli ne vaihtoehdot, josta testamentinsaajat saivat valita saantonsa sisällön ja ratkaista testamenttia voimaan saattaessaan, miltä osin he siihen vetosivat. Näin ollen testamenttimääräys muutti saajien asemaa suhteessa lakimääräiseen perimykseen. Lisäksi, kun asiassa saadun selvityksen mukaan testamentinsaajien ei ollut näytetty määränneen sijaantulooperillisten oikeuksista tai rajoittaneen niitä, testamentinsaajat jättivät sijaantulon lain mukaan ratkaistavaksi. Mitä ilmeisemmin ratkaisussa sovellettiin sijaantulo-olettamaa PK 11:6, jonka mukaan testamentinsaajan sijaan tulevat hänen perillisensä, jos heillä on oikeus periä testamentintekijä, sillä ratkaisussa oli viittaus PK 11:6:ään. Testamentinsaajien omat lapset olivat tässä tapauksessa säännöksen tarkoittamat sijaantulooperilliset. Näin ollen hallinto-oikeus tuli nähdäkseni perusteltuun lopputulokseen siitä, että rintaperilliset olivat luopuneet testamentista tehokkaasti osittain. Jos testamentinsaajat olisivat määränneet sijaantulosta yleisistä periaatteista poiketen, olisi kyseessä ollut tehoton luopuminen. Korkein hallinto-oikeus ei myöntänyt asiassa valituslupaa (KHO 16.3.2023 836/2023).

Ratkaisujen pohjalta voidaan yhteenvedona esittää, että testamentin sisältäessä varsinaisia jäämistöön kohdistuvia, perillisen saantoa muovaavia määräyksiä, voidaan saantoon soveltaa testamenttia koskevia perintöverotuksen periaatteita. Tällaisia määräyksiä ovat oikeuskirjallisuuden mukaan mm. saannon lykkääminen, esineellistä jakoa koskeva

määräys, legaattimääräys alenevaan polveen, tarkoitelmääräys³²⁰ tai määräys, joka rajoittaa saajan oikeutta määrätä omaisuudesta testamentilla sekä nimenomainen määräys osittaisluopumisen mahdollisuudesta.³²¹ Sen sijaan tasajaon periaatteesta poikkeamista³²² tai toissijaismääräystä ei tule edellyttää. Edelleen on kuitenkin korostettava sitä lähtökohtaa, että perillisen vedotessa saantonsa perusteena testamenttiin, tulisi testamentti sivuuttaa verotuksessakin vain poikkeustapauksissa.³²³

Epäselväksi jää, miksi verotuskäytännössä osittainen lakimääräisestä perinnöstä luopuminen katsotaan koko pesään ryhtymiseksi, joka estää tehokkaan luopumisen, kun taas testamentista luopuminen osittain tulkitaan testamenttisaantoon ryhtymiseksi vain osittain. Usein vain tyydytään toteamaan, että tulkinta on muodostunut korkeimman hallinto-oikeuden vanhasta ratkaisukäytännöstä, jossa myös luopumisen motiiveille on annettu painoarvoa.³²⁴ Vanhaan oikeuskäytäntöön perustuvaa peruseroa saantojen verokohtelun välillä suorastaan vahvistettiin vuoden 2009 ja 2013 korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisuihin.³²⁵ Yhtenä perusteena lakimääräisestä perinnöstä osittaisluopumisen verotehottomuudelle on pidetty vanhaa velkavastuujärjestelmää, jonka tulkinnat heijastuivat myös verotuskäytäntöön. Sanottu velkavastuu koski kuitenkin myös yleistestamentinsaajaa pesäosakkaana, joten se ei varsinaisesti selitä saantotyyppien erilaista kohtelua.³²⁶

Ainakin jollain tasolla testamenttisaannon erilaista kohtelua osittaisluopumisen osalta on oikeuskirjallisuudessa perusteltu sillä, ettei testamentinsaajan ole pakko ottaa vastaan testamenttiomaisuutta.³²⁷ Perinnön voidaan abstraktisti ajatella siirtyvän perilliselle perittävän kuolinhetkellä suoraan lain nojalla, kun taas testamentin voimaansaattamiseksi siihen on nimenomaisesti vedottava.³²⁸ Mikäli testamentinsaaja vastaanottamistoimen yhteydessä ilmoittaa ryhtymisensä laajuuden, voitaneen näennäisesti ajatella, ettei testamentinsaaja ensin ota koko testamenttivarallisuutta vastaan ja sitten luovu osasta

³²⁰ Tarkoitelmääräyksellä tarkoitetaan sellaista testamenttiehtoa, joka jollain tavalla rajoittaa tai laajentaa testamentinsaajan määräämisvaltaa suhteessa testamenttiomaisuuteen. Ks. Aarnio – Kangas 2015, s. 579–580.

³²¹ Aarnio – Kangas – Rabinä 2024, s. 327. Näin myös Kolehmainen – Rabinä 2021, s. 129.

³²² Rabinä 2014, s. 338–339. Sekä ratkaisussa KHO 2009:104 että Helsingin HAO 28.10.2022 H5988/2022 testamentinsaajien saannot oli testamentissa määrätty yhtä suuriksi.

³²³ Rabinä 2014, s. 339.

³²⁴ Näin esimerkiksi Onikki 1980, s. 125–126, Saarenpää 2004, s. 608 av 28, Ossa 2009, s. 40–41 ja Puronen 2015, s. 169.

³²⁵ Rabinä 2014, s. 343.

³²⁶ Vanhasta velkavastuujärjestelmästä esim. Rautiala 1987, s. 72 ja 84–86.

³²⁷ Näin esimerkiksi Andersson 2016, s. 131 ja Aarnio – Kangas 2015, s. 759.

³²⁸ Näin Puronen 1990, s. 205, Puronen 2015, s. 16 ja Norri 2017, s. 339.

siitä, vaan ottaa vastaan vain sen osan, johon vetoaa.³²⁹ Sen sijaan perinnön siirtyessä perilliselle suoraan lain nojalla, ei perillinen voisi määrätä luopuvansa osasta perintöön ottamatta sitä ensin kokonaisuudessaan vastaan. Tämäkään perustelu ei ole täysin aukoton, sillä lainsäädännössä sekä perilliselle että testamentinsaajalle on asetettu samat vaatimukset oikeutensa vanhentumisen estämiseksi (PK 16:2) ja oikeudestaan luopumiselle (PK 17:1.2 ja 17:2a). Myös perintöverovelvollisuuden syntyhetki on PerVL 5 §:n mukaan perinnönjättäjän kuolinhetki saantoperusteesta riippumatta. Oikeuskirjallisuudessa tosin on katsottu, että perintöverovelvollisuuden lopullinen syntyminen edellyttää perintöön ryhtymistä.³³⁰ Näin ollen perintöverovelvollisuuden laajuutta voitaisiin arvioida edellä esitetyin perustein ryhtymisen kautta: osittaisessa luopumisessa testamentinsaaja ryhtyy saantoonsa vain osittain, kun taas perillinen koko saantoonsa, jolloin perintöverotuksen peruste muodostuu ryhdytyiltä osin.

4.2 Henkivakuutuskorvauksen jäämistöoikeudellinen luonne ja sen vaikutus luopumisen arviointiin

Henkivakuutus on henkilövakuutuksen erityinen muoto, jolla varaudutaan kuolemaan.³³¹ Henkivakuuttaminen on tehokas jäämistösuunnittelun väline: sen avulla voidaan siirtää varallisuutta ohi sekä osituksessa että perinnönjaossa jaettavien varojen. Henkivakuutus tarjoaa myös mahdollisuuden määrätä vakuutussummasta perintökaaren ja avioliittolain jakosäännöksistä poikkeavalla tavalla, ja sen avulla voidaan pyrkiä suojaamaan edunsaajia vakuutuksenottajan velkojia vastaan.³³²

Henkivakuutus ei ole varsinaisesti jäämistöoikeudellinen ilmiö, vaan vakuutusinstrumenteissa säännelty vakuutusinstrumentti. Henkivakuutuksesta suoritettava vakuutuskorvaus on kuitenkin pääsääntöisesti kytketty perittävän kuolemaan ja vakuutuksenottajan lähiomaisille maksettuna se on perintöveron alaista (PerVL 7a §).³³³

³²⁹ Tämän suuntaisesti korkein hallinto-oikeus perusteli kantaansa myös ratkaisuisissa KHO 2009:104 ja 2013:52.

³³⁰ Puronen 2015, s. 101.

³³¹ Vakuutusinstrumentteja on useita erilaisia, mutta tässä yhteydessä henkivakuutuksella tarkoitetaan yksinkertaista vakuutuksenottajan ja vakuutuksenantajan välistä sopimusta, jossa vakuutuksenantaja (yleensä vakuutusyhtiö) sitoutuu suorittamaan sopimuksessa määrätyle edunsaajalle korvauksen, jos vakuutettua (yleensä myös vakuutuksenottaja) kohtaa vakuutustapahtuma (kuolema). Vastineeksi tästä edusta vakuutuksenottaja tai joku muu hänen puolestaan sitoutuu suorittamaan sovitun suuruisen vastikkeen (vakuutusmaksun) vakuutuksenantajalle. Ks. erilaisista vakuutuksista Kolehmainen – Rabinä 2020, s. 257–260.

³³² Kolehmainen – Rabinä 2020, s. 260.

³³³ Tuloverolain (TVL 1535/1992) 36 §:n mukaan vakuutuksenottajan lähiomaiselle (avio- tai avopuoliso, suoraan ylenevässä tai alenevassa polvessa oleva perillinen, ottolapsi tai tämän rintaperillinen, kasvattilapsi ja puolison lapsi (TVL 34.3 § 2 k) tai kuolinpesälle maksettava vakuutuskorvaus on tuloverosta vapaata, mutta PerVL 7a §:n nojalla perintöveron alaista. Sen sijaan muille kuin lähiomaisille

Näin ollen on vielä tässä yhteydessä perusteltua esittää, millä edellytyksin henkivakuutuskorvauksesta on mahdollista luopua ja millaisia oikeusvaikutuksia luopumisella on. Koska vakuutus sopimuslaissa vakuutus korvauksesta luopumista ei tunnisteta, on oikeuskirjallisuudessa haettu analogiaa perintö- ja testamenttisaannosta luopumista koskevista periaatteista. Näin ollen erityisesti osittaisluopumisen näkökulmasta merkitystä on sillä, rinnastetaanko henkivakuutussaanto jäämistöoikeudelliselta luonteeltaan perintö- vai testamenttisaantoon.

Vakuutuksen edunsaajamääräyksellä on keskeinen merkitys henkivakuutussaannosta luopumisen ja sen oikeusvaikutusten kannalta. Edunsaajamääräys määrittää, kenelle vakuutus korvaus maksetaan. Erityisellä edunsaajamääräyksellä tarkoitetaan määräystä, jossa edunsaaja on henkilökohtaisesti nimetty. Yleinen edunsaajamääräys omaisten, puolison, lasten tai muun henkilöpiirin hyväksi on avoin ja se mukautuu ennen vakuutustapahtumaa sattuviin henkilösuhteiden muutoksiin. Siinä ei nimetä edunsaajaa nimeltä vaan määritellään edunsaajapiiri laiveammin. VakSopL 50 §:ssä on olettasäännökset siitä, miten yleistä edunsaajamääräystä on muun selvityksen puuttuessa tulkittava.

Oleennaista on, että jos vakuutuksessa on edunsaajamääräys voimassa, vakuutetun kuoleman johdosta suoritettava vakuutus korvaus ei kuulu vakuutetun kuolinpesään (VakSopL 47.3 §), vaan se maksetaan edunsaajalle ns. ”kuolinpesän ohi”.³³⁴ Määrätylle edunsaajalle maksettava vakuutus korvaus on oikeuskirjallisuudessa rinnastettu jäämistöoikeudelliselta luonteeltaan lähinnä rahalegattiin. Näin ollen on katsottu, että edunsaajamääräyksellisestä vakuutus korvauksesta luopumiseen voidaan soveltaa samoja periaatteita kuin testamentista luopumiseen.³³⁵ Samoin edellytyksin kuin testamentista, myös edunsaajamääräyksen nojalla maksettavasta vakuutus korvauksesta on katsottu olevan mahdollista luopua tehokkaasti myös osittain.³³⁶ Mikäli edunsaaja saa korvausta

vakuutus korvaus on tuloveron alaista ja PerVL 7a §:n nojalla perintöverosta vapaata, eikä sitä perintöverotuksessa kumuloida mahdolliseen perintöön.

³³⁴ Huomattavaa on, että perillisen saadessa jäämistöomaisuutta lisäksi perintö- tai testamenttisaannolla, kumuloidaan vakuutus korvaus tämän perintöosaan ja perintövero määrätään tästä yhteismäärästä. Kolehmainen – Rabinä 2020, s. 298.

³³⁵ Näin esimerkiksi Rabinä 2007, s. 411, Aarnio – Kolehmainen – Rabinä 2024, s. 325 ja Puronen 2015, s. 113.

³³⁶ Kolehmainen – Rabinä 2021, s. 105. Aiemmin edunsaajalla oli käytettävissään 35 000 euron veroton vapaaosa, joka tuli ratkaisun KHO 2007:81 mukaan myös sijaantulijoiden hyväksi saajakohtaisesti. Tällä saavutettiin merkittävää veroetua, kun vapaaosa pystyttiin ”monistamaan” usealle sijaantulijalle. Vapaaosaa koskeva säännös kumottiin vuonna 2017, ja sitä perusteltiin mm. yhdenvertaisuus- ja veronmaksukykyisyyssnäkökohdilla. Ks. perusteluista tarkemmin HE 175/2016 vp, s. 16–17.

useasta eri vakuutuksesta, muodostaan jokainen niistä oman saantonsa, joita arvioidaan itsenäisesti luopumisen kannalta.³³⁷

Ennakkoluopuminen henkivakuutuskorvauksesta ei liene mielekäästä edunsaajan kannalta tai ole oikeudellisesti mielenkiintoinen tarkastelukohde. Kuten testamentti, myös edunsaajamääräys on pääsääntöisesti vakuutuksenottajan muutettavissa tämän elinaikana (VakSopL 47.1 §). Näin ollen edunsaajan ilmoittaessa luopuvansa mahdollisesti tulevasta vakuutuskorvauksesta, voisi vakuutuksenottaja muuttaa edunsaajamääräystä. Koska erityinen edunsaajamääräys ei ole voimassa edunsaajan PK:n mukaisten sijaantulijoiden hyväksi,³³⁸ ei edunsaaja voi korvauksesta luopumalla siirtää sitä omille perillisilleen, ellei toissijaismääräys nimenomaisesti ohjaa korvausta heille. Ainoan poikkeuksen ennakkoluopumisen käytettävyyteen voisi muodostaa peruuttamaton edunsaajamääräys, josta säädetään VakSopL 47.2 §:ssa. Säännöksen mukaan vakuutuksenottaja voi antaa edunsaajalle kirjallisen sitoumuksen edunsaajamääräyksen voimassa pitämisestä, jolloin määräystä ei saa muuttaa tai peruuttaa ilman edunsaajan suostumusta. Nähdäkseni edunsaajan ilmoitus olla ottamatta vastaan tulevaisuudessa maksettavaa vakuutuskorvausta voitaisiin kuitenkin rinnastaa säännöksen tarkoittamaan suostumukseen. Olisi absurdia, että vakuutuksenottaja olisi sidottu peruuttamattomaan edunsaajamääräykseen, jos edunsaaja ilmoittaisi jo vakuutuksenottajan eläessä luopuvansa siitä.

Koska vakuutussopimuslaki ei sisällä säännöksiä sijaantulo-oikeudesta luopumistilanteissa, on oikeuskirjallisuudessa haettu analogiaa edunsaajan kuolemaa koskevista säännöksistä. Vakiintunut kanta on, että vakuutuskorvauksesta luopumistilanteessa toimitaan ikään kuin edunsaaja olisi jo kuollut vakuutustapahtuman sattuessa, jolloin noudatettavaksi tulevat VakSopL 49–50 §:t sijaantulosta,³³⁹ jotka on laadittu vakuutustapahtuman aktualisoitumista eli perittävän kuolemaa silmällä pitäen. Ensisijainen lähtökohta sijaantulo-oikeuden tulkinnassa on vakuutuksenottajan tahto (VakSopL 50.1 §). Jos nimetty edunsaaja on kuollut tai luopunut oikeudestaan vakuutuksenottajan kuollessa, edunsaajamääräys raukeaa (VakSopL 49.1 §). Tällöin edunsaajan osan vakuutuskorvauksesta saa toissijaismääräyksellä nimetty edunsaaja, jos

³³⁷ Puroinen 2009a, s. 215–216. Jäämistöoikeudellisesti vakuutuskorvaus kuuluu saajan perintöosuuteen riippumatta siitä, maksetaanko se edunsaajamääräyksen perusteella vai jaetaanko se kuolinpesästä; toisaalta edunsaajamääräyksellinen vakuutuskorvaus ei tosiasiaassa tule suoraan perittävältä (pesästä). Jälkimmäisen perustelun nojalla Puroinen katsoo, että jokainen vakuutus suoritus muodostaa oman saantonsa. Samansuuntaisesti myös Ossa 2010, s. 40.

³³⁸ HE 114/1993 vp, s. 56.

³³⁹ Näin esimerkiksi Rabinä 2007, s. 414, Ossa 2009, s. 40 ja Kolehmainen – Rabinä 2021, s. 106.

tällainen määräys on annettu.³⁴⁰ Jos toissijaismääräystä ei ole, ja edunsaajia on useita, korvaus suoritetaan muille edunsaajille myös siltä osin kuin se olisi ollut suoritettava aikaisemmin kuolleelle tai korvauksesta luopuneelle edunsaajalle, ellei elossa oleva vakuutuksenottaja toisin määrää (VakSopL 49.1 §, vrt. PK 11:7). Jos vakuutuksenottaja on kuollut, mutta hänen ilmeisenä tarkoituksenaan voidaan pitää sitä, että elossa oleva edunsaaja saa vain määräosan korvauksesta, suoritetaan kuolleen tai luopuneen edunsaajan osuus vakuutuksenottajan kuolinpesälle (VakSopL 49.2 §).³⁴¹

Kuten edellä on todettu, erityinen edunsaajamääräys ei ole voimassa nimetyn edunsaajan oikeudenomistajien hyväksi, eikä edunsaaja voi luopumalla korvauksesta siirtää sitä omille perillisilleen ilman nimenomaista toissijaismääräystä. VakSopL 50 § sisältää yleisen edunsaajamääräyksen tulkintaolettamien lisäksi PK:n perimysjärjestyksen kanssa yhteneväiset säännökset yleisen edunsaajamääräyksen sijaantulosta.³⁴² Yleisen edunsaajamääräyksen nojalla vakuutuskorvausta saava edunsaaja voi siis käytännössä luopua saannostaan kokonaan tai osittain oman perillisensä hyväksi.³⁴³

Vakuutuskorvaus maksetaan vakuutuksenottajan kuolinpesälle, jos 1) edunsaajamääräystä ei ole (VakSopL 47.3 §), 2) edunsaajamääräys on peruutettu, eikä uutta määräystä ole annettu, 3) edunsaajamääräyksenä on nimenomaisesti kuolinpesä, 4) edunsaajaksi nimetty henkilö ei ole elossa vakuutuksenottajan kuollessa tai hän luopuu vakuutuskorvauksesta, eikä edunsaajamääräykseen sisälly toissijaismääräystä tai 5) vakuutuksenottajan ja edunsaajan välinen suhde on esimerkiksi avioeron johdosta päättynyt (VakSopL 50.2 §). Jos vakuutuskorvaus maksetaan kuolinpesälle, varat sulautuvat muuhun jäämistövarallisuusmassaan. Tällöin vakuutuskorvaus tulee saajalleen perintönä lakimääräisen perimyksen tai mahdollisen testamentin mukaisesti.³⁴⁴ Saantoperusteesta riippuen perillisen mahdollisuuteen luopua vakuutuskorvauksesta

³⁴⁰ Kolehmainen – Rabinä 2020, s. 277.

³⁴¹ Tässäkin säännössä on yhtymäkohta testamenttioikeuteen: jos testamentti sisältää useita rahalegaattimääräyksiä eri henkilöille ja yksi heistä on kuollut ennen testamentintekijää, muiden legaatinsaajien osuus ei kasva. Ks. Kolehmainen – Rabinä 2021, s. 108.

³⁴² Rabinä 2007, s. 415–416.

³⁴³ Sen sijaan Turun hallinto-oikeus katsoi tuoreessa ratkaisussaan Turun HAO 22.12.2025 2597/2025, että VakSopL 50 §:n nojalla yleisen edunsaajamääräyksen sijaantulijat eivät voineet luopua saannostaan osittain omien rintaperillistensä hyväksi. Tuomioistuimien perusteli päätöstään sillä, että sijaantulijoiden saanto perustui perintökaaren perimysjärjestykseen, ja oli siten tulkittavissa perintösaannoksi, josta ei voi vakiintuneen käytännön mukaisesti luopua veroteknisesti osittain. Saannon jäämistöoikeudellinen peruste siis hallinto-oikeuden mukaan muuttui alkuperäisen luopujan ja sijaantulijoiden välisessä suhteessa, joka on mielestäni hieman yllättävä tulkinta. Vähemmistö viittasi päätökseen KHO 2007:81, jossa on todettu, että edunsaajana on pidettävä sitä henkilöä, joka tosiasiallisesti saa vakuutuskorvauksen. Näin ollen saannon peruste olisi edelleen vakuutuskorvaus, ei perintö. On mielenkiintoista nähdä, saadaanko tähän problematiikkaan korkeimman hallinto-oikeuden kannanotto tulevaisuudessa.

³⁴⁴ Puroinen 2009a, s. 216 ja Kolehmainen – Rabinä 2020, s. 110.

osittain tulee tällöin soveltaa lakimääräisestä perinnöstä tai testamentista luopumista koskevia periaatteita. Näin ollen lakimääräinen perillinen ei voi vakiintuneen käytännön mukaan verotehokkaasti luopua siitä osasta perintöään, joka laskennallisesti on kuolinpesälle maksettua henkivakuutuskorvausta, vaan luopumisen tulee käsittää koko perintöosa.³⁴⁵ Testamentinsaaja, jonka saantoon kuuluu kuolinpesälle maksettu vakuutuskorvaus, voi sen sijaan luopua saannostaan myös osittain testamenttisaantoja koskevan käytännön mukaisesti.

Vakuutuksenantaja on velvollinen ilmoittamaan edunsaajalle tämän oikeudesta vakuutuskorvaukseen vakuutuksenottajan kuoleman jälkeen (VakSopL 7.4 §). Edunsaajan on VakSopL 73 §:n mukaan puolestaan esitettävä vaatimuksensa vakuutuksenantajalle vuoden kuluessa siitä, kun edunsaaja on saanut tietää mahdollisuudestaan saada korvausta ja joka tapauksessa kymmenen vuoden kuluessa vakuutustapahtuman sattumisesta estääkseen oikeutensa vanhentumisen.³⁴⁶ Näin ollen edunsaaja voi käytännössä ”luopua” henkivakuutussaannosta myös passiiviseksi jättäytymällä.

5. Yhteenveto

Tutkimuksen aiheena oli osittainen perinnöstä luopuminen osana jäämistösuunnittelua. Tutkimuksessa vastattiin alussa esitettyihin tutkimuskysymyksiin siitä, millä edellytyksin perinnöstä on mahdollista luopua osittain ja millaisia yksityis- ja vero-oikeudellisia vaikutuksia osittaisluopumisella on. Jäämistösuunnittelullinen näkökulma edellytti tutkimusaiheen tarkastelua luopumistoimen jäämistöoikeudellisen pätevyyden, velkojainsitovuuden sekä perintöverovaikutusten huomioon ottamista kokonaisuutena. Tutkimuksessa saavutetut johtopäätökset perustuvat voimassaolevaan lainsäädännön tutkimusaiheen osalta varsin vajavaiseen sääntelyyn, jota on täsmennetty lainvalmisteluasiakirjoilla, tuomioistuinten ratkaisuilla ja oikeuskirjallisuuden kannanotoilla.

Tutkimuksessa käsiteltiin aluksi perinnöstä ja testamentista luopumisen edellytyksiä ja oikeusvaikutuksia kokonaisluopumisen näkökulmasta, minkä tarkoituksena oli luoda teoreettinen pohja osittaisluopumisen erityiskysymysten tarkastelulle. Kuten havaittiin,

³⁴⁵ Näin mm. Puronen 2015, s. 114.

³⁴⁶ Jos mahdollisuus saada korvausta riippuu vakuutus sopimuksen sisällöstä, otetaan määräaika laskettaessa huomioon, milloin korvauksen hakija on saanut tältä osin tarvitsemansa tiedon. Jos esimerkiksi edunsaaja on saanut tietää vakuutetun kuolemasta ja henkivakuutuksesta aikaisemmin kuin itseään koskevasta edunsaajamääräyksestä, luetaan määräaika edunsaajamääräyksen tiedoksisaamisesta. HE 114/1993 vp, s. 69.

kokonaisluopumisen pätevyys-, velkojainsitovuus- ja verotehokkuusvaatimukset ovat pääosin vakiintuneita, eikä soveltamiskäytännössä ilmene merkittäviä tulkintaepäselvyyksiä. Oikeusohjeet tavallisimpiin luopumistilanteisiin löytyvät lainsäädännöstä, ja lain tasolla sääntelemättömät kysymykset, kuten sijaantulo, ovat pitkälti oikeuskäytännössä vakiintuneita. Epätyydyttävänä voidaan pitää sitä, että erityisesti jälkiluopumisen tehokkuuden ydinkysymyksen, perintöön ryhtymisen, arvioinnissa on oikeuskäytännössä tuotettu liuta kasuistisia ratkaisuja, yksiselitteisen ja ennakoitavan rajan puuttuessa. Lisäksi luopumistahdonilmaisuun liitettyjen ehtojen käyttäytymiseen liittyy epävarmuustekijöitä, ja niiden vaikutuksesta erityisesti velkojainsitovuuteen ja luopumisen verotehokkuuteen on esitetty erilaisia tulkintoja oikeuskirjallisuudessa.

Osittaisluopumista tarkastellessa havaittiin, että lakimääräisestä perinnöstä osittaisluopumisen sallittavuudessa on merkittäviä tulkintaeroavaisuuksia yksityis- ja vero-oikeuden alalla. Jäämistöoikeuden näkökulmasta lakimääräisestä perinnöstä luopumiselle osittain ei nähdä lainsäädännöllisiä esteitä, ja toimea pidetään lähtökohtaisesti pätevänä. Osittaisluopumisen sallittavuutta periaatteellisella tasolla tukee yksityisautonomia ja se, että perinnön vastaanottaminen on vapaaehtoista ja vastikkeetonta. Verotuskäytännössä perittävän kuoleman jälkeen tapahtuvaan perinnöstä luopumiseen osittain on jo vanhastaan suhtauduttu torjuvasti, ja tällaisen määräämistoimen katsotaan tarkoittavan perintöön ryhtymistä luopumisen estävällä tavalla. Vaikka osittaisluopumista lakimääräisestä perinnöstä ei ole suoraan kielletty siten, että oikeustoimea ei voitaisi pitää yksityisoikeudellisesti pätevänä, voidaan ”tuplaverotus” käytännössä kokea sanktioluonteisena. Myös jäämistösuunnittelun näkökulmasta ankara verokohtelu tekee osittaisluopumistoimen usein taloudellisesti epätarkoituksenmukaiseksi.

Osittainen perinnöstä luopuminen on ollut esillä oikeustieteellisessä keskustelussa suhteellisen vähän. Korkeimpien tuomioistuinten ennakkoratkaisuja aiheesta on todella niukasti ja nekin ovat pääsääntöisesti jo vuosikymmenten takaa. Myöskään Verohallinto ei ole ottanut kantaa kaikkiin osittaisluopumista koskeviin verokysymyksiin. Näin ollen on todettava, että tutkimustulokset ovat osittain teoreettisia. Useassa kohdassa on jouduttu toteamaan, että vahvasti velvoittavien lähteiden puuttuessa on tyydyttävä oikeuskirjallisuudessa esitettyihin kannanottoihin. Etenkin osittaisluopumisen velkojainsitovuuteen ja osittaisen ennakkoluopumisen verotehokkuuteen jää paljon tulkinnanvaraa.

Tutkimuksessa havaittiin, että testamentista osittaisluopuminen on sallittua myös vero-oikeudellisesta näkökulmasta ja mahdollisuudet erilaisille luopumisjärjestelyille ovat jopa monipuolisia. Perintö- ja testamenttisaantoja koskevien osittaisluopumistoimien verotekokkuus siis poikkeaa toisistaan täysin, mutta aukotonta perustelua saantotyyppien erilaiselle kohtelulle ei löydetty. Oikeustila vaikuttaa keinotekoiselta eikä toteuta sitä nykyään vakiintunutta kantaa, että perintö- ja testamenttisaannot ovat samanarvoisia ja rinnakkaisia. 2000-luvun korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisukäytäntö on lisäksi laajentanut osittaisluopumisen sallittavuuden koskemaan myös lakiosia ja sellaisia lakimääräisten perillisten saantoja, joita voidaan verotuksessa kohdella testamenttisaantoina. Käytännössä nykyinen oikeustila mahdollistaa myös lakimääräisestä perinnöstä luopumisen osittain siten, että perittävä laatii perillisasemaa tarpeeksi muotoavan testamentin, johon perillinen voi vedota saantonsa perusteena. Lakiosaa ja testamenttia koskevat osittaisluopumiskeinot kuitenkin vaativat jäämistösuunnittelua jo perittävän eläessä vähintään testamentin muodossa. Kun perintöverotusta koskeva tulkintalinja näin ohjaa yksityisoikeudellisia oikeustoimia, testamentteja voidaan päätyä laatimaan ilman, että tälle on puhtaasti jäämistöoikeudellisia perusteita.

Hyvä ja tarkoituksenmukainen jäämistösuunnittelu on aina myös muuta kuin verotuksellisten näkökohtien huomioiminen. Lähtökohtana tulisi olla perittävän sekä myös lesken ja perillisten tahto järjestää jäämistö tietyllä tavalla.³⁴⁷ Avoimella keskusteluyhteydellä päästään todennäköisemmin kaikkia tyydyttävään lopputulokseen, ja tiettyjen omaisuuserien siirtoja voidaan toteuttaa jo perittävän elinaikana lahjoin tai ennakkoperinnöin. Mikäli päädytään siihen epätydyttävään tilanteeseen, että ainoana jäljellä olevana jäämistösuunnittelukeinona ovat luopumisjärjestelyt, on edessä melkoinen miinakenttä. Oikeustilaa voidaan pitää monimutkaisena ja sen tulkinta edellyttää verovelvollisilta korkeaa asiantuntemusta.³⁴⁸ Kasuististen tuomioistuinratkaisujen sijaan osittainen luopuminen perinnöstä ja testamentista tulisi selvästi kieltää tai sallia sekä yksityis- että vero-oikeudellisessa lainsäädännössä – etenkin verotuksessa oikeustoimien verokohtelun ennustettavuus on erittäin tärkeää verovelvollisten oikeusvarmuuden kannalta.

³⁴⁷ Kolehmainen – Rabinä 2020, s. 3.

³⁴⁸ Rabinä 2014, s. 343.